



THE UNIVERSITY *of* EDINBURGH

Edinburgh Research Explorer

Talamanca 1714: arqueologia d'una batalla

Citation for published version:

Hernández Cardona, FX & Rubio-Campillo, X 2009, *Talamanca 1714: arqueologia d'una batalla*. Llibres de Matricula.

Link:

[Link to publication record in Edinburgh Research Explorer](#)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

General rights

Copyright for the publications made accessible via the Edinburgh Research Explorer is retained by the author(s) and / or other copyright owners and it is a condition of accessing these publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

The University of Edinburgh has made every reasonable effort to ensure that Edinburgh Research Explorer content complies with UK legislation. If you believe that the public display of this file breaches copyright please contact openaccess@ed.ac.uk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.



TALAMANCA 1714

ARQUEOLOGIA d'UNA BATALLA

F. X. Hernández
X. Rubio (Coords.)



CAMP DE MART



LLIBRES DE MATRÍCULA

TALAMANCA 1714
Arqueologia d'una batalla





TALAMANCA 1714

Arqueologia d'una batalla

F. Xavier Hernàndez i Xavier Rubio (Coordinadors), Francesc Cecília Conesa, Laia Coma Quintana, Gustau Erill, Francesc Riart Jou, M. del Carmen Rojo Ariza, Joan Santacana Mestre, Francesc Serra, Maria Yubero Gómez.

CAMP DE MART, 2





La publicació d'aquesta obra ha rebut el suport del Centre d'Història Contemporània de Catalunya.

Autors: Francesc Xavier Hernández Cardona, Xavier Rubio Campillo (Coords.), Francesc Cecília Conesa, Laia Coma Quintana, Gustau Erill, Francesc Riart Jou, M. Carmen Rojo Ariza, Joan Santacana Mestre, Francesc Serra, Maria Yubero Gómez.



El text dels autors d'aquesta obra està subjecte a una llicència Reconeixement-No comercial-Compartir Igual 3.0 Espanya de Creative Commons. Per veure'n una còpia, visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/> o envieu una carta a Creative Commons, 171 Second Street, Suite 300, San Francisco, California 94105, USA.

Correcció lingüística dels textos: Marc Figueras

Il·lustracions: Francesc Riart Jou

Il·lustració de portada: Mar H. Pongiluppi

Fotografies: Laia Benavides (L.B.), Xavier Rubio (X.R.), F. Xavier Hernández (EX.H.)

Les imatges del “Ejercicio practico y especulativo del fusilero y granadero”: Biblioteca Lluís Alemany, Consell de Mallorca.

Totes les imatges, excepte quan s'indiqui la procedència, estan sota

Llicència Creative Commons: <http://commons.wikimedia.org>

Direcció editorial: Francesc Xavier Hernández

Direcció de la col·lecció: Joan Santacana

Coordinació editorial: Magalí Lladó

ISBN 978-84-937111-3-9

D.L. T-1809-2009

DIDPATRI, Grup de Recerca de la Universitat de Barcelona

www.didpatri.info



LLIBRES DE MATRÍCULA

Editorial

www.llibresdematricula.cat

Primera edició: novembre 2009

Imprès per Gràfiques Raventós Suau a Calafell el novembre de 2009



INTRODUCCIÓ. L'EXPLORACIÓ D'UN CAMP DE BATALLA	11
<i>Francesc Xavier Hernández i Joan Santacana.</i>	
EL DESCONEGUT EXÈRCIT DEL MARQUÈS DEL POAL	15
<i>Francesc Xavier Hernández i Francesc Riart</i>	
Els precedents històrics	15
L'organització de l'exèrcit català	16
La resistència catalana	18
L'escenari de la campanya	20
L'expedició del diputat militar	22
Constitució de l'exèrcit de Poal	25
La intervenció francesa i el trencament de l'equilibri	27
El mite de la guerrilla	29
Antoni Desvalls, marquès del Poal	32
Operacions bèl·liques a l'exterior de Barcelona	33
L'ordre de batalla català	34
Cronologia fets d'armes a l'exterior de Barcelona	37
LA BATALLA DE TALAMANCA EN LES FONTS TEXTUALS	43
<i>Francesc Xavier Hernández i Xavier Rubio</i>	
Les <i>Narraciones Históricas</i>	43
El fulletó de Rafael Figueró	45
Les memòries del duc de Berwick	47
La <i>Histoire de la dernière révolte des Catalans</i>	49
La carta de Poal	50
L'exèrcit borbònic	53
Identificació del camp de batalla	55
Desplegament borbònic	59
L'exèrcit català	61
El combat	72
APROXIMACIÓ AL PAISATGE DEL CAMP DE BATALLA	81
<i>Francesc Cecília, M. Carmen Rojo i Maria Yubero</i>	
El poble de Talamanca	82
El camp de batalla	83
L'ARQUEOLOGIA DE CAMPS DE BATALLA	105
<i>Joan Santacana i Laia Coma</i>	
Una metodologia innovadora	90
Camps de batalla moderns	91
Camps de batalla moderns a Catalunya	92
La metodologia de treball	93
Metodologia arqueològica emprada a Talamanca	95
La intervenció	101



LES RESTES DE LA BATALLA. EXCAVACIÓ I INTERPRETACIÓ	105
<i>Xavier Rubio</i>	
Anàlisi espacial de les troballes. Anàlisi espacial dels projectils	107
Munició especialitzada	110
Anàlisi estadística de la munició	113
CONCLUSIONS. UNA INVESTIGACIÓ SINGULAR	117
<i>Francesc Xavier Hernández</i>	
DOCUMENTACIÓ ARQUEOLÒGICA. INVENTARI DE MATERIALS	119
<i>Francesc Cecília, M. del Carmen Rojo i Maria Yubero</i>	
Inventari de materials	119
Troballes fortuïtes	138
DOCUMENTACIÓ BIOGRÀFICA. ELS COMANDAMENTS IMPLICATS	141
<i>Gustau Erill i Francesc Serra</i>	
Comandaments de l'exèrcit català	141
Comandaments de l'exèrcit borbònic	163
BIBLIOGRAFIA	169



AGRAÏMENTS

Aquesta obra no hagués estat possible sense col·laboració i la dedicació de moltíssimes persones. Volem agrair especialment la col·laboració de l'excel·lentíssim alcalde de Tàlamanca, Josep Tarín. De l'associació de Miquelets de Catalunya. De l'equip d'arqueòlegs i investigadors que van participar en les tasques d'excavació i suport: David Íñiguez, David Gesalí, Carolina Martín, Alba Arco, Nayra Llonch, Ismael Almazan, Giancarlo Boeri i al "Charlie". També a la gent del Puig de la Bauma per la seva hospitalitat.

De manera molt especial agraïm el suport de la Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca.





Ara ojats tots generalment

Es fa saber, de part de l'Excel·lentíssim i Fidelíssim Consistori, dels Excel·lentíssims i Fidelíssims Diputats i Oïdors de Comptes de l'Excel·lentíssim i Fidelíssim Principat de Catalunya, seguint la resolució deliberada pels Excel·lentíssims i Fidelíssims Braços Generals, el dia 6 del corrent mes i any, pel present Pregó i Edicte que:

L'Excel·lentíssim i Fidelíssim Principat de Catalunya, convocat en Braços Generals el sobredit any i dia, ha deliberat continuar la guerra en nom de la Sacra Cesària Catòlica Reial Majestat l'Emperador, i Rei nostre Senyor, (Déu lo guardi) per mantenir-se vassalls de la sobredita S.C.C.R.M. segons la llei establerta en Corts Generals celebrades en l'any 1706, i per a conservar les Lleis, Constitucions, Privilegis, Honors, Costums i Prerrogatives, que el Sereníssim Duc d'Anjou ha derogat, volent que el present Principat de Catalunya s'entregui a discreció, i que els naturals i habitants no gaudeixin en endavant de més llei ni privilegi que el que al seu arbitri vulgui imposar-los.

Per tant, declaren que del dia present en endavant, tots els naturals i habitants del present Principat tinguin, reputin i tractin per Enemics, tots els súbdits i vassalls, tant del sobredit Duc d'Anjou, com els súbdits i vassalls de la Majestat del Rei de França, per quant aquest és aliat, ajuda i afavoreix els designis del sobredit Duc d'Anjou.

Per tant, es prohibeix sota les penes establertes pel crim de Lesa Majestat, que del dia present en endavant, ningú s'atreveixi a tenir comunicació, ni tracte, ni per escrit, ni de qualsevol altre manera, amb els dits vassalls i súbdits, si no volen ser tractats com a vassalls inobedients de l'Emperador, i Rei nostre Senyor, i Enemics de la Pàtria.

Per què les dites coses siguin a tots notòries, manen els Excel·lentíssims i Fidelíssims Senyors Diputats es faci i es publiqui el present Ban y Pregó en els llocs acostumats de la present Ciutat i a totes les altres parts on convingui i sigui menester.

Públic pregó comunicant la Guerra a Ultrança.

Barcelona, 9 juliol, 1713.





L'exploració d'un camp de batalla

Segons la documentació d'Antoni Desvalls, marquès del Poal, cap de l'exèrcit català de l'exterior de Barcelona, el 13 d'agost de 1714 es va lliurar una batalla a l'entorn de la riera de Talamanca, en què les tropes catalanes van atacar i derrotar una nombrosa força borbònica. L'endemà els catalans van perseguir els enemics en retirada, que amb prou feines van poder mantenir-se en ordre. Camí de Sant Llorenç Savall es van produir noves topades que van delmar els soldats espanyols en reculada, fins que van poder arribar a Sabadell.

L'enfrontament de Talamanca i la persecució posterior al llarg de la ruta de Sant Llorenç Savall van ser la darrera batalla campal guanyada pels exèrcits de l'Estat català abans de la caiguda de Barcelona durant la Guerra de Successió. Precisament els mateixos dies 13 i 14 d'agost, el duc de Berwick, cap de l'exèrcit de les Dues Corones, va patir una sagnant derrota en la batalla del baluard de Santa Clara, en intentar un assalt a la ciutat de Barcelona quan la destrucció de les defenses catalanes encara no era prou madura. Les derrotes simultànies a Talamanca i Santa Clara van causar, sens dubte, perplexitat i descoratjament entre els borbònics, però no van ser suficients per capgirar una guerra en la qual França havia posat tota la carn a la graella, comproment en el setge de Barcelona el bo i millor de les seves tropes i recursos ingents i posant-hi al capdavant Berwick, un dels seus generals més excepcionals.¹

En una carta enviada als consellers de la ciutat de Barcelona, que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona,² el marquès del Poal ens explica que les tropes borbòniques arribaren als serrats de Mussarra el 12 d'agost de 1714 i que des d'allà es van desplegar fins a la riera de Talamanca el dia 13, amb la intenció de perseguir i vigilar les tropes catalanes. Segons el marquès, els enemics disposaven de 1.500 genets i un nombre encara més gran de soldats a peu. Per la seva banda, Poal comptava amb una força considerable (al voltant de 4.000 combatents), segons es desprèn del nombre de coronels, caps militars i unitats que se citen a la carta.

¹ Respecte a la intervenció francesa en la campanya 1713-1714 i el setge de Barcelona, vegeu Tricaud (1715).

² AHCB. Lletres Originals, 1B-X-127, doc. 337.



El dia 13 Poal va ordenar als seus comandaments que travessessin la riera i ataquessin l'enemic. La carta enviada pel marquès als consellers de la ciutat de Barcelona, el dia 20 d'agost, detalla amb molta precisió la batalla que es va produir entre la riera de Talamanca i la masia de Mussarra. Malgrat l'empenta de l'atac, els catalans no van arribar a derrotar totalment l'enemic.

L'endemà els borbònics, esporuguits, van emprendre la retirada per evitar un altre enfrontament o, fins i tot, el seu encerclament i destrucció. La fugida cap a Sant Llorenç Savall segurament fou un calvari per a les tropes espanyoles, tirotejades i perseguides pels fusellers de muntanya de Poal. Segons el marquès, els borbònics no s'aturaren fins arribar a Sabadell i van perdre 600 soldats i 50 oficials (entre morts i ferits). La mateixa font explica que, en aquest segon dia, els catalans només van patir 10 baixes.

Òbviament, tant la relació dels fets com la proporció de baixes podria fer pensar en una exageració per part de Poal, que tal vegada buscava aixecar la moral dels consellers de Barcelona amb la il·lusió d'una victòria fictícia. Al capdavant, Poal descrivia un triomf important, però les fonts borbòniques no van donar massa rellevància als enfrontaments de Talamanca i Sant Llorenç Savall.

La recerca al voltant d'aquesta enigmàtica batalla, doncs, resulta suggeridora. La seva base és una carta força precisa però que *a priori* podia resultar exagerada. La suposada victòria de Poal, a aquestes alçades de la guerra, semblava difícil de creure. D'altra banda la documentació del marquès del Poal, com la resta de fonts generades per les autoritats militars i polítiques catalanes, acostuma a ser molt precisa, ja que no està basada en memòries escrites anys després, sinó en els informes enviats a través dels correus que entraven i sortien de Barcelona cada dia, tot burlant el cordó de setge borbònic.

Si tenim en compte l'escassetat d'informació d'altres fonts documentals, el problema principal consisteix a verificar si, efectivament, a Talamanca es va produir un combat important finalitzat amb la retirada de les tropes espanyoles.

Per fer-ho, al llarg d'aquesta recerca s'han fet servir les fonts arqueològiques en conjunció amb la carta de Poal ja esmentada. La idea inicial de la investigació ha estat atorgar veracitat a la informació proporcionada pel marquès del Poal i suposar que, efectivament, la batalla es va desenvolupar seguint la narració



de la seva carta. A partir d'aquí, s'ha intentat reinterpretar el combat mitjançant l'ús de les noves dades conegudes a partir de l'excavació del camp de batalla. Els resultats d'aquesta recerca són el cor de l'obra que ara us presentem.

En aquest quadre presentem els objectius plantejats al llarg de la investigació realitzada amb l'objectiu d'esbrinar què va passar realment a Talamanca aquell dia d'agost.

✓ Generar nou coneixement científic sobre un fet emblemàtic en la història militar de Catalunya: la batalla de Talamanca.

✓ Localitzar els principals escenaris de la batalla de Talamanca a partir de les fonts textuais, el treball de camp, la teoria de jocs i la localització de proves arqueològiques.

✓ Verificar o descartar, a partir de proves arqueològiques, la descripció de la batalla de Talamanca feta pel marquès del Poal.

✓ Realitzar, per primera vegada a Catalunya, la prospecció arqueològica d'un camp de batalla de gran superfície (6 quilòmetres quadrats).

✓ Desenvolupar una metodologia d'investigació a partir d'unes tècniques innovadores, amb l'ús de detectors de metalls i de sistemes de posicionament global i amb l'anàlisi dels resultats a partir de sistemes d'informació geogràfica.

✓ Formar investigadors en les noves metodologies relatives a la recerca de camps de batalla.

✓ Identificar les restes de munició dels contendents i relacionar-les amb les posicions possibles de les unitats en diferents moments de la batalla.

✓ Documentar exhaustivament la intervenció arqueològica a partir d'una base de dades que contingui les localitzacions de les troballes i les rutes fetes pels equips de prospecció.

✓ Propiciar una interpretació global del camp de batalla partint de les informacions textuais i les proves arqueològiques.

✓ Desvetllar l'interès de la societat catalana en relació al patrimoni històric representat pels camps de batalla emblemàtics del seu passat.





Els precedents històrics

La darrera campanya de la Guerra de Successió espanyola es va lliurar entre el juliol de 1713 i el setembre de 1714. Va ser una campanya duríssima i trepidant en la qual els exèrcits catalans es van enfrontar als espanyols, primer, i a les forces conjuntes franceses i espanyoles, posteriorment.

Les autoritats catalanes, legitimades per la Junta de Braços el 9 i 10 de juliol de 1713, en una dinàmica de revolució política,³ van afrontar de manera expeditiva i per la via de la resistència armada una situació institucional i militar difícil. Van voler compaginar la defensa de l'ordenament constitucional català amb la lleialtat a l'emperador Carles. Les mesures van tendir a garantir, amb les pròpies forces catalanes, la victòria militar o, si això no era possible, una defensa prou preparada per guanyar temps, en espera que l'evolució dels fets polítics a Europa oferís una conjuntura favorable.



El rei Carles III.

Si hi havia canvis internacionals, Catalunya podia tornar a situar-se dins l'esfera antiborbònica europea i esdevenir cap de pont de noves intervencions militars a la península Ibèrica protagonitzades per austríacs o britànics. D'altra banda, aquest posicionament aviat va comptar, si no amb el suport obert, sí amb la simpatia i la complicitat d'un emperador que s'havia forjat com a persona i governant amb els seus estimats súbdits catalans.⁴

L'emperador Carles i els catalans

La relació entre Carles i el poble català fou en tot moment molt estreta. Fins i tot des de la llunyania de la cort a Viena, Carles intentà seguir ajudant Catalunya, com es pot comprovar en aquesta carta, enviada el 8 de setembre de 1714 al general James Stanhope (militar anglès que havia comandat les forces britàniques a la península Ibèrica durant la guerra), en què li demana que intercedeixi a Anglaterra perquè la flota britànica li doni un cop de mà: «Etic convençut que tu i els teus amics us compadireu de la fidelitat, fermesa i desgràcia dels meus pobres catalans. Cap dificultat, perill o temptació podria fer trontollar la seva lleialtat; tot plegat em destrossa el cor. Et deixo que jutgis (tu, que pots ser el millor jutge) si està en el meu poder ajudar-los sense cap *força naval*.» (Mahon, 1832, pàg. 302)

3 Tot i reconèixer Carles III com a rei, els governants catalans van exercir la sobirania política *de facto*, tot reprenent les competències d'un estat.

4 Vegeu, per exemple, les cartes de Carles al duc de Peterborough redactades durant la revolta catalana de 1706 a Freind (1707), pàg. 32.



Les autoritats catalanes van saber plantejar la difícil situació política amb prou perícia. Van complementar la potencial intervenció austríaca amb un singular dinamisme militar que va tensar tots els músculs i recursos disponibles. En poques setmanes, i amb excepcional eficàcia, els catalans van ser capaços d'aixecar un exèrcit regular, disciplinat, uniformat, ben comandat i altament eficaç,⁵ fet que va suposar, també, una autèntica revolució que s'unia a la que s'estava donant en l'àmbit polític.

La màquina militar catalana es va poder improvisar gràcies a l'experiència assolida pels catalans durant la Guerra de Successió i, en general, per la cultura de guerra generada durant la segona meitat del segle XVII. L'abundància d'una oficialitat de qualitat esdevingué determinant per enquadrar les noves unitats. Cal assenyalar, d'altra banda, que el nou exèrcit va comptar amb alts comandaments extraordinàriament preparats i foguejats, com el general Antoni Villarroel, cap de les forces de Catalunya i líder militar de la defensa de Barcelona, o el mateix marquès del Poal, Antoni Desvalls, cap de les forces de l'exterior. Tots dos van ser militars molt qualificats i experimentats, que van plantejar la campanya amb brillantor.

L'organització de l'exèrcit català

L'exèrcit català es va constituir a partir d'un nucli dur de regiments d'infanteria i cavalleria constituït per professionals a sou, allò que en termes de l'època en deien *tropes arreglades*, ben uniformades, equipades i disciplinades. Al voltant d'aquest nucli central podem considerar una primera corona formada pels regiments de fusellers de muntanya i els voluntaris a cavall, els antics miquelets, que eren tropes regulars a sou, amb oficials amb patent i de vegades amb uniforme, sotmeses a jurisdicció militar, però no reglades amb la mateixa intensitat que els regiments d'infanteria i de cavalleria,⁷ especialment pel que fa a les tàctiques.

Antoni Desvalls, comandant de les forces de l'exterior de Barcelona

Malgrat que el títol de comandant en cap a l'exterior no sembla que fos encunyat expressament, Villarroel va donar Antoni Desvalls, marquès del Poal, plens poders com a superior de la resta de combatents catalans fora de Barcelona. Així, el 1714 Desvalls continuava signant com a Comandant de las fronteras de Catalunya, càrrec atorgat per Carles III el 1705.

Diferents autors, d'altra banda, relacionen el gener de 1714 amb la formalització d'aquest comandament exterior de Poal, tot i que no disposem de fonts prou fefaents sobre la qüestió. Mateu Bruguera, per exemple, transcriu una carta de Villarroel del 15 de juliol de 1714 en què demana a totes les forces de l'exterior que es posin a les ordres del marquès del Poal.

5 Hernández i Riart (2007).

6 Sobre aquest tema vegeu: Bruguera (1871), pàg. 44.

7 Lluís XIV va ser el primer a enquadrar miquelets en regiments. Carles III també ho va fer en els regiments de muntanya. De fet, els miquelets van ser precursors de la infanteria lleugera del segle XIX i pioners en el camp de l'anomenada *petite guerre*, és a dir, la fonamentada en cops de mà i petites accions puntuals al llarg de tot el territori, que podia assolir un caràcter de guerra total. El duc de Noailles va qualificar els enfrontaments de la Catalunya interior després de la presa de Barcelona del 1651 com a *Petite Guerre des Miquelets*, i va ser el primer a utilitzar aquest concepte. Pel que fa a la *petite guerre* vegeu: Grandmaison (1756).



Els voluntaris

Les referències als voluntaris, contínues durant tota la campanya, fan referència normalment a combatents muntats, més assimilables als miquelets que no pas al sometent.

Els voluntaris eren un equivalent muntat dels miquelets, com es veu reflectit en les memòries de la Guerra de Successió redactades per un pagès d'Anglesola: «Als últims del any 1711 tornaren a eixir los miquelets del any 1705, y com la tropa de Felip Quint estava tan esbarriada comensaren a matar alguns soldats de cavall, y ab los cavalls mateixos passaren a servir, y posaren lo nom que eren voluntaris.» (Bach i Riu, 1983)

Francesc de Castellví aporta una descripció més detallada del seu origen. Segons Castellví, els inicis dels cossos de voluntaris se situen en el setge borbònic de Barcelona de 1706 i es van transformar en tropes reglades a partir de 1711. Es van fer servir com a cavalleria lleugera en tasques similars a les dels dragons i els húsars, i en destacava la presència massiva de nobles aragonesos, que comandaven aquestes forces muntades sota patents d'oficial legals. (Castellví, 1998: 408-410).

Finalment una segona corona dins de l'exèrcit català consistia en unitats de suport de caràcter milicià, entès això com a contingents de civils armats. Durant la Guerra de Successió Catalunya va disposar també de les coroneles, singularment la de Barcelona, i el sometent. La Coronela de Barcelona era una força cívica milicià tot i que els capitans comptaven amb patent. Els seus membres només estaven sotmesos a jurisdicció militar quan entraven de guàrdia i fins i tot en aquest cas la jurisdicció l'exercia directament el Consell de Cent. Les confraries i el Consell de Cent fixaven l'ajut econòmic que havien de rebre aquests milicians mentre estiguessin en servei. El sometent es nodria de civils armats, en general voluntaris, i s'aixecava solament de manera territorial quan les autoritats ho indicaven. La seva formació i dissolució podia ser molt àgil per respondre a una situació conjuntural.⁸

D'altra banda, la indústria de guerra catalana vertebrada per Barcelona, una plaça d'armes amb decennis d'experiència acumulada, esdevingué fonamental per subministrar, en poc temps, els equipaments necessaris per aixecar i mantenir l'exèrcit. De fet, la particular situació de Barcelona com a plaça d'armes durant la segona meitat del segle XVIII⁹ i la demanda continuada i massiva

8 Aquest model català vertebrat per un nucli dur d'infanteria regular, un grup d'elit de tropes lleugeres i una perifèria milicià, és el mateix que van fer servir els independentistes nord-americans a les darreries del segle XVIII. En l'exèrcit de George Washington els regiments reglats esdevien el nucli dur i al voltant tenien tota una sèrie d'unitats lleugeres armades amb fusell i amb una gran capacitat de desplegament i moviment, a més de nombrosos contingents milicians. En aquest sentit resulta suggeridor pensar que el model català era efectivament possibilista i eficaç, tot i que els catalans no van poder assolir la victòria. Probablement la derrota no va estar en relació amb el model militar escollit, sinó amb altres variables, com veurem posteriorment.

9 Felip V, en començar el regnat també havia aprofitat el capital militar de Barcelona per sostenir les seves expedicions a Itàlia i, igualment, en acabar la Guerra de Successió la ciutat continuaria operant com a plaça d'armes i com a centre d'una important indústria d'armes i pertrets, que esdevindria fonamental en la consolidació del procés d'industrialització del país.



de subministraments militars havien estat el motor principal de la nova revolució industrial que transformava l'economia i la societat catalanes. En efecte, els *asientos* massius, impossibles de satisfer pels gremis, van ser entomats per una nova burgesia manufacturera que, en sintonia amb l'agricultura de mercat que s'experimentava en algunes comarques a partir de la comercialització d'aiguardents, esdevingué un grup emergent.¹⁰ Al seu torn, aquest grup va acabar buscant, a partir de 1705, el seu propi espai polític en sintonia amb el lliure comerç que representaven les potències marítimes d'Holanda i el Regne Unit, i sota el tolerant paraigua polític austríac.

La resistència catalana

En començar la crisi de 1713, tot i el desgast del conflicte, la inèrcia del ram de guerra era prou forta per ajudar a bastir un exèrcit català ben organitzat. Catalunya iniciava una revolució política com a república *de facto*, basada en les pròpies constitucions, declarant la seva lleialtat a l'emperador Carles i armant un exèrcit capaç de defensar-la.

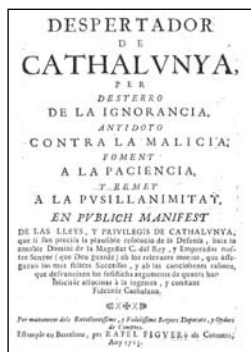
Que l'exèrcit català era una màquina eficaç ho van poder comprovar les tropes de Felip V. Tot i la seva quantitat, les forces espanyoles es van estavellar contra la resistència agressiva plantejada pel general Villarroel i la decidida guerra interior d'Antoni Desvalls, marquès del Poal.

Felip V tot sol, mai no hagués pogut guanyar la guerra. Els espanyols van poder imposar el seu rei només amb l'ajut massiu de França, materialitzat l'estiu de 1714 amb l'arribada davant Barcelona del duc de Berwick amb una quantitat ingent de tropes franceses.¹¹

Tot i així, la guerra va tenir un desenllaç incert fins el darrer moment, i allò que resulta rellevant es reconèixer les possibilitats de victòria dels catalans des del primer moment.¹² Com hem assenyalat, el juliol de 1713 a Barcelona es va generar una



Retrat de James FitzJames, primer duc de Berwick, que comandà les forces borbòniques durant el setge de Barcelona l'estiu del 1714.



Despertador de Catalunya. Imprès a Barcelona el 1713 per Rafael Figueró. És un opuscle publicat per estimular la resistència catalana.

10 Tot i la manca d'estudis detallats, cal relacionar les famílies més compromeses políticament i militarment amb l'austríacisme (Feliu de Penya, Dalmau, Alegre, Busquets, etc.) amb els interessos de l'agricultura de mercat, la indústria i el lliure comerç.

11 Vegeu, per exemple, Soldevila (1995).

12 La historiografia tradicional sovint ha presentat el conflicte català amb un biaix romàntic de resistència a ultrança per una qüestió de valors. La imatge d'una Catalunya màrtir enfrontada a les dues grans potències amb un final numantí era prou gratificador. En desgreuge d'alguns dels seus plantejaments, cal tenir present que al començament del segle xx l'enfrontament entre França i l'entorn germànic era un fet. El temor d'identificar Catalunya amb la causa germanòfila va ajudar a presentar una visió de la Catalunya aïllada. Vegeu: Alcoverro (2005).



doble revolució política i militar que posava les bases d'una resistència entusiasta. Cal entendre que els dirigents polítics i militars emergents defensaven un estat de dret, però també els seus propis interessos econòmics. Quan hisendats, nobles i burgesos es van posar al capdavant dels regiments per mantenir l'ordenament constitucional, també ho feien per interès propi i amb el convenciment que tenien possibilitats de victòria.¹³

L'imaginari català va demostrar que no anava errat, ja que l'exèrcit creat va ser molt potent i les tropes del duc de Pòpuli no van poder derrotar els catalans. Al capdavant, la corona espanyola estava exhausta per una dècada de conflicte, així que la guerra la va guanyar França; però també la van perdre els catalans a causa d'errors propis i de traïcions que van ajudar a precipitar la derrota. Entre aquests factors endògens que van ajudar a inclinar la balança en favor de les Dues Corones cal assenyalar els següents:

- ✓ La derrota de Torredembarra, imputable a la imprudència dels caps militars catalans i aragonesos, que va impossibilitar el control de Tarragona.
- ✓ El fracàs de l'expedició del diputat militar a causa de la inoperància i la traïció dels caps de la columna, el diputat Antoni de Berenguer i el general Martí, que posteriorment desertarien i passarien al camp borbònic. També cal destacar que el general Nebot, tot i la seva experiència, no va saber estar a l'alçada dels reptes.
- ✓ La impossibilitat d'ocupar Hostalric per part de l'expedició del diputat militar, així com Berga i Puigcerdà, ja ocupades pels borbònics.
- ✓ La deslleialtat del general Moragues, que va lliurar la fortalesa de Castellciutat als borbònics.
- ✓ La feblesa en la direcció política del país, amb una pugna insensata entre la Generalitat i el Consell de Cent de Barcelona.
- ✓ La pèrdua de 19 vaixells del comboi de socors de Mallorca, el 9 de juliol de 1714, a causa de la corrupció del conseller Feliu de la Peña i de diversos dirigents, que van aprofitar el setge per enriquir-se. La pèrdua del comboi va afeblir de manera determinant les possibilitats de resistència.

¹³ Al cap i a la fi, l'exemple de Flandes i Portugal, que els espanyols no van poder sotmetre a mitjan segle XVII, era encara ben present en l'imaginari català.



Si els catalans haguessin estat capaços de resoldre correctament aquests desafiaments, la guerra, tot i la intervenció de França, potser hagués tingut un desenllaç diferent.

L'escenari de la campanya

L'intent de resistència català es va produir, tanmateix, en un context estratègic difícil, atès que l'exèrcit espanyol ja ocupava la major part de les places fortes i ciutats del Principat. Hostalric i Castellciutat, tot i estar controlades per forces imperials, havien de ser entregades a les forces borbòniques degut al pacte d'evacuació que havien signat ambdues parts, per la qual cosa els catalans sols podien disposar de Cardona i Barcelona. Això fou un imponderable que les autoritats catalanes van intentar contrapesar des del primer moment.

Villarroel va plantejar una defensa elàstica de Barcelona, amb contingents exteriors de cavalleria i fusellers de muntanya que disputaven l'hort i vinyet de Barcelona, la rica anella d'hortes que rodejava la ciutat i que era, a més, una font d'alimentació gens menyspreable. Des de les posicions exteriors de la ciutat les unitats catalanes, i singularment els fusellers de muntanya, practicant la «petita guerra», van martiritzar el cordó de setge del duc de Pòpuli i el van reduir a la impotència durant un any.¹⁴

Pel que fa a l'exterior, les opcions de Villarroel van ser clares. Comptava amb Cardona, que tenia una guarnició lleial i fortificacions importants. Tot i així, no era suficient per assolir una hegemonia còmoda en el rerepaís. De manera molt ràpida els catalans van intentar emparar-se de Tarragona i, amb aquest propòsit, el general Nebot va marxar de Barcelona amb una nombrosa força catalanoaragonesa. Aquesta força, però, fou derrotada a Torredembarra el 14 de juliol de 1713.

Tarragona, Lleida i Girona i els corredors de l'antiga Via Augusta quedaven clarament fora de l'abast català, però encara es podia temptejar el control de les zones intermèdies. Cardona era una poderosa falca al centre i, si s'aconseguia el control d'Hostalric i Castellciutat (en mans imperials) tot tallant les rutes principals del

¹⁴ Les incursions contra el cordó podien ser devastadores atès que una gran quantitat de fusellers de muntanya podien caure damunt de zones poc guarnides. En aquests combats els catalans gaudien de superioritat numèrica fins que arribaven els reforços borbònics.



país, la Via Augusta i la Cicatriu Ceretana, l'exèrcit català podia tenir més opcions de victòria. També hi havia possibilitats, en un primer moment, d'ocupar Berga i Puigcerdà. És en aquest sentit que cal entendre l'expedició del diputat militar, que va partir de Barcelona el 9 d'agost de 1713 i que tenia com a objectiu ocupar Hostalric, guanyar la Catalunya interior i garantir la possessió d'un contingent important de cavalls (fins a 600 o 650) que el general aliat Wallis havia ofert i venut a les autoritats catalanes i als seus valedors. La possessió de cavalls, per nodrir regiments de cavalleria, esdevenia important si s'arribava a consolidar el tipus de conflicte mòbil que Villarroel s'imaginava i desitjava.

Les autoritats catalanes pensaven articular una estratègia sobre la base de la possessió de les fortaleeses de l'interior (Hostalric, Cardona, Castellciutat), des de les quals columnes nodrides i ràpides de dragons i cavalleria sotmetrien el rerepaís. Els cavalls, per tant s'endevinaven fonamentals.

Al començament d'agost de 1713 hi havia encara, com s'ha assenyalat, tres places importants que no havien estat ocupades pels borbònics: Cardona, Castellciutat i Hostalric. Cardona, governada per Manuel Desvalls (germà del marquès del Poal) que va optar per la resistència, va ser ràpidament reforçada a les acaballes de juliol amb fusellers i magraners.¹⁵ La fortalesa de Castellciutat estava governada pel general Moragues, perfectament assabentat de la situació política, i comptava amb una guarnició de 4 companyies del regiment de la Diputació i un nodrit grup de fusellers de muntanya. Res no havia d'impedir que aquesta plaça sota control català reconegués l'autoritat de la Diputació. Hostalric encara estava en mans dels imperials, tot esperant el relleu per part de l'exèrcit filipista.

Òbviament s'havia de jugar fort des del principi, plantejar una acció a l'exterior contundent, controlar fortaleeses i provar de mobilitzar el país. Si s'aconseguia tot això, tal com havia passat en altres ocasions en la història, el cordó de setge contra Barcelona, amb un rerepaís insurgent, esdevindria inviable, ja que els borbònics serien incapaços de mantenir la línia de comunicacions i de subministraments des de Castella fins a Barcelona.

¹⁵ Les fonts catalanes tendeixen a utilitzar de forma prioritària la denominació *magraners* amb preferència sobre *granaders*.



L'expedició del diputat militar

Com ja s'ha esmentat, el 9 d'agost de 1713 va partir de Barcelona una expedició militar dirigida pel diputat militar Antoni de Berenguer i de Novell, amb l'objectiu d'ocupar Hostalric, guanyar la Catalunya interior i garantir la possessió d'un estoc de cavalls. L'expedició va ser un fracàs, atès que no va poder atènyer ni els cavalls ni les fortaleses ni la insurrecció del país. I a més a més es van perdre una gran quantitat de combatents.

Aquesta operació va mostrar quins eren els límits polítics del desafiament català, i va posar en evidència que els perills endògens eren tan letals per a l'opció resistent com els exògens. Així, l'expedició del diputat militar es va tipificar des del primer moment per la traïció i la indecisió, i el seu desenllaç va pesar de manera important, i en certa manera determinant, en el desenvolupament i el final del conflicte.

Els expedicionaris van renunciar a atacar Mataró quan tenien possibilitats de fer-ho. En aquesta ciutat estava reunit el gruix dels botiflers i de la noblesa que s'havia distanciat del conflicte. Davant d'aquest important nucli hi havia dues opcions: la repressió o la contemporització, buscant la inhibició d'aquest sector. Es va optar per una pràctica de respecte pensant a no provocar estripades irreparables que poguessin crear una situació de no-retorn. Els botiflers no van ser molestats. D'altra banda el general Nebot sempre va estar fermat amb corda curta, ja que els seus radicals combatents tal vegada haguessin pogut entrar a Mataró i provocar una estossinada entre la noblesa botiflera, llençant un missatge diàfan respecte a la voluntat de resistència. La decisió probablement va ser errònia, tenint en compte que la via de la negociació ja no era possible. La contemporització no va servir de res, no va fer replantejar als botiflers la seva posició ni va fer que els borbònics donessin un tracte més considerat als soldats i civils catalans durant les continuades accions de repressió. Així, potser una acció de càstig hagués ajudat a definir, de grat o per força, tots aquells que dubtaven.

La renúncia de Mataró va ser el primer indicatiu que la revolució política no havia assolit ni la maduresa ni la radicalitat ni el suport global que necessitava. Es posava de manifest que sectors de les classes dirigents, tot i l'opció de resistència, continuaven mantenint un posicionament de dubte i de temor, cosa perfectament explicable d'altra banda.





L'expedició també va fracassar en no poder assolir Hostalric. Els imperials encara retenien la plaça, però no van voler córrer cap risc i la van entregar, a tota pressa, als borbònics. Finalment, també es van perdre la major part dels 600 cavalls que havien de sostenir la cavalleria catalana.

Durant els mesos d'agost i setembre, fins la vergonyosa fi de l'expedició del dia 5 d'octubre, la columna va voltar per Catalunya seguida per destacaments borbònics. Va pujar fins a la Cerdanya, però tampoc no va aconseguir el domini de Castellciutat. Aquest va ser, sens dubte, el punt més fosc i lamentable de l'expedició i el seu principal fracàs. La feblesa a Mataró era comprensible, la pèrdua d'Hostalric esdevingué inevitable, però res no impedia que l'expedició s'emparés de Castellciutat.

La plaça estava custodiada per tropes catalanes sota comandament del general Moragues. Aquest va cometre un acte de traïció en negar-se a posar la plaça sota l'obediència de les autoritats legítimes de Catalunya, tot argumentant que tenia compromisos contrets amb els imperials per rendir-la a les tropes borbòniques.¹⁶ De manera encara més inexplicable els responsables de l'expedició no van destituir Moragues i van

¹⁶ Hom podria pensar, en desgrecge de Moragues, que el diputat Antoni de Berenguer potser no va posar gaire interès a forçar l'entrega de la fortalesa. Tanmateix, costa d'entendre el paper de Nebot consentint la situació, atès que el general s'havia caracteritzat per la seva radicalitat i el seu austriacisme primerenc. En un segon moment també el marquès del Poal, i probablement el general Josep Anton Martí, cap de les forces d'infanteria, van parlar inútilment amb Moragues, abans que aquest rendís la fortalesa. El fet que tant Berenguer com Martí acabessin desertant podria explicar, potser, per la via de la conspiració, tant el fiasco de Castellciutat com la vergonyosa fugida per mar que va marcar el final de l'expedició.



abandonar la plaça renunciant-ne a l'ocupació i a establir un nou comandament. Moragues va acabar lliurant la fortalesa a finals de setembre de 1713.

La pèrdua de Castellciutat esdevingué un desastre. Amb l'eix Cardona-Castellciutat a les seves mans els catalans haguessin pogut plantejar amb molta més agressivitat la campanya interior, tot debilitant el dispositiu borbònic de setge a Barcelona, i qui sap si tal casuística hagués contribuït a un desenllaç diferent de la guerra.

El polèmic general Moragues

Tot i esdevenir posteriorment un dels mites generats per aquest conflicte, el general Moragues va tenir un paper militar del tot desigual en la Campanya Catalana de 1713-1714. La seva manca de decisió quant a la resistència va implicar l'entrega de l'estratègica fortalesa de Castellciutat, sense lluita.

Posteriorment, després de molts mesos de campanya militar de Poal, durant els quals no va intervenir, va decidir-se per la resistència el maig de 1714. Tot i aixecar un contingent, va vagar sense articular cap acció seriosa, ni tan sols en la defensa del Pallars, territori que sobre el paper era propici a la defensa (només cal recordar la llarga revolta d'Hug Roger III de Pallars contra Joan II i Ferran II, a les acabelles del segle xv).

La correspondència del marquès del Poal no estalvia crítiques a la inoperància de Moragues: «Sols tinch que añadir que en las antecedentes ponderaba la tibieza de Moragas en baixar a detener los destacamentos del enemigo [...]» (Bruguera, 1871:120)

En acabar la guerra Moragues va ser l'únic alt comandament que no va resultar detingut ni es va fer escàpol. Els vencedors es van interessar ben poc per la seva persona. Va ser la seva mateixa indecisió en plantejar la fuga del país la que va donar arguments als borbònics per realitzar una execució exemplar. La imatge del seu crani penjant del Portal de Mar, i el fet de ser l'únic alt comandament executat, el van situar dins de l'hagiografia del nacionalisme romàntic català, que el va convertir, potser injustament, en heroi de guerra. D'altres comandants més destacats també van patir la repressió borbònica, com per exemple el cap de l'artilleria barcelonina, Joan Baptista Basset, que va morir a la presó el 1725, o el mateix general en cap, Antoni de Villarroel, tancat durant 10 llargs anys.

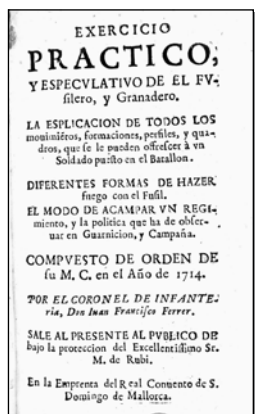


Monument al general Moragues a Sant Hilari de Sacalm, la seva vila natal.





Josep Moragues, general de batalla, recreació de Francesc Riart.



“Exercicio practico y especulativo de el fusilero y granadero”. Manual de Francesc Ferrer d’instrucció militar, editat a Mallorca a la impremta del Convent de Sant Domènec, el 1714.

Biblioteca Lluís Alemany.
Consell de Mallorca.

Després els expedicionaris van marxar cap a Cardona i finalment a Alella, des d’on els caps van embarcar i van deixar abandonada la tropa i els voluntaris que s’havien aplegat per incorporar-se a l’exèrcit. Sobre el paper, una part determinant de l’exèrcit català va quedar desmanegada allà mateix, sense disparar un sol tret, derrotada pels seus caps. Així doncs cap dels objectius fixats que segurament s’havia plantejat Villarroel es van aconseguir, i Berenguer i Nebot van ser sotmesos a consell de guerra. Berenguer i el general Martí van acabar passant-se a les files borbòniques, per la qual cosa és probable que el lamentable desenvolupament de l’expedició no fos fruit de l’atzar, sinó el subproducte d’una traïció conscient i predeterminada.

Aquest fracàs de l’expedició del diputat militar cal imputar-lo doncs, com hem assenyalat, a raons endògenes, ja que van ser els catalans els principals responsables d’aquesta desfeta determinant en el resultat de la guerra.

Constitució de l’exèrcit de Poal

Les autoritats de Barcelona, i probablement Villarroel, aviat es devien malferir de les possibilitats del diputat militar. En aquest sentit el 2 de setembre es va enviar una nova columna comandada pel marquès del Poal, el general Josep Martí i el coronel Sebastià Dalmau.¹⁷ Aquest contingent havia d’insistir en el fet d’abrirar el territori i donar suport a la primera expedició, però probablement tenia com a objectiu principal falcar la resistència de Cardona i generar un nucli dur de resistència a l’interior sota la direcció d’Antoni Desvalls, que passava a exercir, si més no de manera fàctica, com a cap de l’exèrcit exterior.

En aquesta situació Cardona quedaria com a únic referent resistent del rerepaís, juntament amb alguns antics castells com Castellvell, el castell d’Orpí o Sant Martí Sarroca, que es van poder guarnir. Villarroel va donar tot el suport que va poder a Cardona, i mentre Manuel Desvalls controlava Cardona i el territori circumdant, el seu germà Antoni colpejava l’enemic arreu del país, des del Maresme a Calaf i des de Ripoll al Penedès.

Aquest treball no pretén fer un seguiment de l’exèrcit de l’exterior centrat a Cardona, però sí que val la pena insistir en el fet que l’activitat de Poal va ser continuada i tenaç i que durant l’any que va actuar la quantitat d’accions que va propiciar i executar va ser extraordinària. Tot i la migradesa de

¹⁷ *Gazeta de Barcelona*, 12 de setembre de 1713.



recursos, la resistència al territori va anar prou lluny i, de fet, va ser útil per alleujar la pressió sobre Barcelona. Probablement Villarroel no es va fer mai il·lusions sobre les possibilitats de l'ajut exterior. Amb tot, va continuar donant suport a Poal i aquest sempre va treballar per poder acumular prou forces per atacar pel darrere el cordó de setge. Addicionalment, la seva presència a l'exterior de Barcelona va fer que els borbònics haguessin d'invertir gran quantitat de recursos logístics i milers de soldats en el seu control, retardant d'aquesta manera l'atac final a la capital.



El castell de Cardona (EX.H).

El 30 de gener de 1714 el coronel Ermengol Amill, amb el seu regiment de fusellers de muntanya Sant Ramon de Penyaforat, va desembarcar a Canet per contribuir a la solidesa del front exterior. El 8 de febrer van sortir de Barcelona les companyies de voluntaris dels capitans Badia, Adjutori Segarra i Josep Marco el Penjadet, a més del regiment Nebot. Comandats temporalment pel coronel Antoni Puig i Sorribes, van trencar el cordó de setge per terra i es van unir amb Poal, i afegiren 200 genets a la força del marquès.¹⁸

Amb els reforços, i després d'un intent d'atac a Solsona, Poal va mantenir en escac nombroses forces enemigues fins que el 30 de març de 1714, durament encalçat, va dispersar els grups. Poal també va distribuir i repartir forces tot intentant potenciar diversos focus de revolta: al general Moragues, sumat a la revolta, se li van destinar les muntanyes de Tremp i la Seu; a Puig i Sorribes, l'entorn d'Arbúcies; a Joan Vilar i Ferrer, el sector de Berga, Manresa i Cardona; al coronel de fusellers Miquel Sanjuán, les muntanyes de Martorell i l'Anoia fins a Igualada; a Pere Brichfeus i Francesc Busquets, la zona de Castellterçol i Centelles; al coronel Antoni Vidal, les muntanyes del sud de Prades fins a Falset i el coll de Balaguer; al capità Francesc Armiges, l'entorn de la conca de Barberà i la serra d'Ancosa i al coronel Jaume Molins, el Penedès. Poal va reservar els bel·licosos regiments d'Ermengol Amill i Segimon Torres com a força de xoc, i també el mateix regiment de Poal i les forces de Cardona.

GUARNICIÓ DE CARDONA

Primers de juliol 1713:

- regiment de la Diputació, 1 companyia (90 soldats)

11/12 de juliol:

- 90 fusellers (continuen cap a Berga)

Resta de juliol:

- regiment de la Ciutat, 90 soldats. Capità, Joan Bassols.

- regiment de la Concepció, companyia de granaders (60 soldats) Joan Peres i Castanyer.

- regiment de la Concepció, companyia de Joan Pallàs.

- regiment de Sant Narcís, companyia de granaders de Nicolau Antonelli.

Total finals de juliol: 197 soldats, 4 tinents, 4 alferes, 4 sergents, 8 caporals, 8 caps d'esquadra i 4 atambors.

FONT: ACA G121/5-G123.

¹⁸ *Gazeta de Barcelona*, 26 de febrer de 1714.





Instrucció del granader
segons el manual de
Francesc Ferrer (1714).

*Biblioteca Lluís Alemany.
Consell de Mallorca.*

Mentrestant, a Barcelona, en previsió d'una operació d'atac a la rereguarda del cordó de setge, es van fer noves càbales per organitzar una força que, amb la bandera de Santa Eulàlia, ataqués el assetjadors. Probablement aquesta fantasia no la va alimentar Villarroel, sinó algú del Consell de Cent, i es va plantejar el març de 1714, després del cop d'estat polític practicat per la gent del Consell de Cent contra la Generalitat. El projecte, però, va declinar per si mateix, ja que la continuada repressió borbònica a tot el territori català no va permetre reclutar els 6.000 combatents necessaris per afrontar amb garanties l'atac al cordó. Les operacions a l'exterior, però, van continuar amb la seva pròpia lògica i Poal, tenaç fins al darrer moment, va dur la iniciativa tractant d'alleugerir la pressió sobre Barcelona.

La intervenció francesa i el trencament de l'equilibri

Fins a l'estiu de 1714 hi hagué un equilibri entre les forces espanyoles i catalanes. Mentre que els primers no aconseguien conquerir Barcelona, els segons eren incapaços de derrotar els destacaments borbònics establerts arreu del territori. Aquesta situació va quedar feta miques amb la intervenció francesa. A la darrera de juliol de 1714 l'arribada del duc de Berwick i de noves tropes va suposar la preparació de l'atac definitiu contra Barcelona. La situació de la ciutat, a més a més, es va deteriorar a causa de la captura de 18 vaixells del comboi procedent de Mallorca, provocada per les pràctiques corruptes del conseller Feliu de la Penya.¹⁹ La pèrdua del comboi va comportar encara més precarietat de queviures i pertrets militars i fou, sens dubte, un factor endogen, provocat pels mateixos catalans, que també explica la derrota en aquest conflicte.

Villarroel, que havia aguantat amb èxit durant un any el setge, sabia que amb els francesos res no seria igual. Va continuar, però, perllongant al màxim la defensa, confiant que les possibilitats de victòria encara no s'havien esgotat, i que podien arribar d'un canvi exterior de relacions polítiques o bé de l'enfonsament dels assetjadors si s'estavellaven contra una resistència dura. Mentre va haver-hi esperança de victòria o pacte Villarroel va complir el seu paper, acceptant fins i tot lliurar els terribles contraatacs de la batalla del baluard de Santa Clara, cosa que es va donar en paral·lel als combats de Tàlamanca, el 13 i el 14 d'agost de 1714.

¹⁹ Feliu de la Penya es va negar a enviar les barques que havien de remolcar els vaixells del comboi cap al port de Barcelona fins que no aparegués el *San Francisco*, un gran vaixell de la seva propietat que s'havia retardat i que portava mercaderies que li haguessin permès realitzar bons negocis en una ciutat desesperada.



Poal, al seu torn, plenament conscient de la situació de Barcelona, esperava amatent una oportunitat per debilitar el cordó de setge o introduir alguns reforços a la ciutat; és en aquest context que cal entendre la batalla de Talamanca.

El cap de l'exèrcit exterior havia reunit bona part de les unitats al Lluçanès i, després d'inquietar els accessos a Berga i la plana d'Osona, es va establir novament a la posició estratègica de Talamanca per considerar un possible avenç contra el Vallès. De sobte van aparèixer les forces borbòniques i Poal no va dubtar en atacar i fer-les retrocedir. Tanmateix, sabia que no disposava de prou forces per plantejar un enfrontament a camp obert. Una cosa era lluitar a les seves muntanyes i l'altra desplegar-se al Vallès contra un enemic molt superior, especialment pel que fa a cavalleria. No va trobar oportunitat d'atac, tot i que va intentar filtrar, sense èxit, forces cap a Barcelona. Quan la impossibilitat d'ajudar la ciutat es va fer evident es va retirar de nou a terreny favorable, a l'espera de nous esdeveniments.

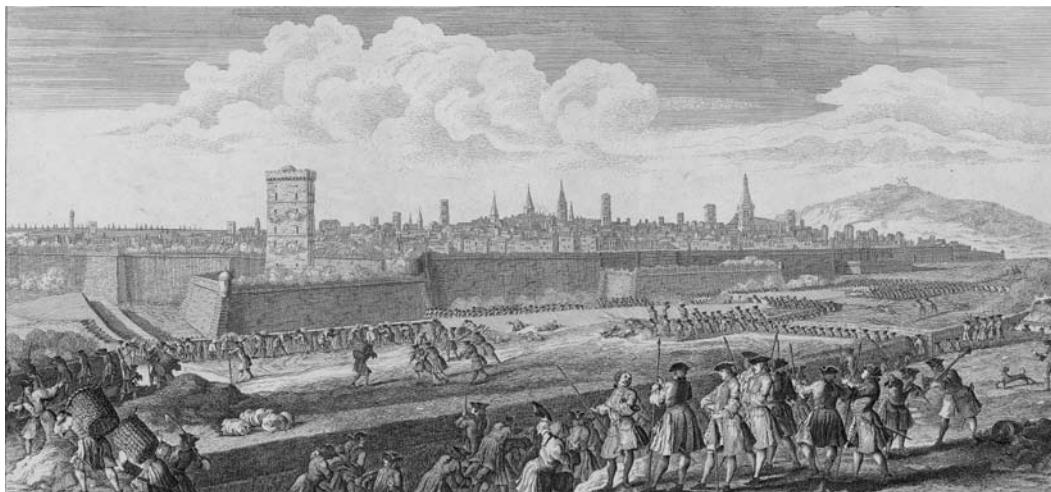
Pel setembre, quan la resistència ja no tenia cap possibilitat d'èxit, Villarroel va dimitir del seu càrrec, atès que tècnicament no es podia fer res més. La retirada de l'exèrcit exterior posava de manifest, d'altra banda, que ja no hi havia cap possibilitat de suport. La ciutat estava perduda i un carnatge final no tenia cap sentit des del punt de vista militar ni humanitari. Tanmateix, la voluntat política va voler portar la resistència fins el límit i així es va arribar a l'assalt i la batalla de l'Onze de Setembre en què, tot i la dura resistència, els catalans no van poder rebutjar l'enemic i van haver de capitular i pactar unes condicions que evitaven el saqueig i la destrucció de Barcelona.

Després de la caiguda de Barcelona la resistència de l'exterior ja no tenia cap sentit. Cardona va capitular amb condicions molt avantatjoses del 18 de setembre. Tots els comandaments van poder abandonar la plaça sense restriccions i la guarnició va sortir amb tots els honors militars. Amb la finalització de les hostilitats es van alliberar nombrosos presoners de guerra

La rendició de Cardona

La fortaleza de Cardona va rendir-se perquè s'havia quedat sola en la lluita contra els borbònics, però Manuel Desvalls va poder pactar unes condicions prou correctes, com per exemple: «Se permitirá salgan los oficiales con sus pasaportes, armas, caballos y equipajes que tuvieren». Concretament, en el cas de les tropes sota el comandament de Poal: «Que el coronel marqués del Poal, inspector, director y comandante de las fronteras de Cataluña por S.M.C.C. Con toda la gente de su cargo y sus domésticos, criados, oficiales de veeduría y pagaduría general, tropas, caballeros particulares, regimientos de fusileros y voluntarios y demás gente de armas de esta clase que hubiere por el país deban gozar del mismo indulto y goce que la guarnición.» (Castellví, 1998d:449- 451).





Gravat del setge borbònic de Barcelona, l'agost de 1714. Coronament del camí covert, de J. Rigaud.

Cartoteca digital ICC.

(més de 500), en llur majoria oficials borbònics, que els catalans retenien a Cardona i que esdevenien testimoni de l'eficàcia de les accions militars catalanes.

El mite de la guerrilla

L'imaginari de la historiografia i de la societat catalana del segle xx ha generat una percepció equivocada dels exèrcits catalans de la Guerra de Successió, en general, i de la campanya 1713-1714, en concret.

La descripció imperant és la pròpia dels vencedors, que constaten la seva versió dels fets, segons la qual els catalans es van rebel·lar contra el seu propi monarca i, per tant, eren culpables de rebel·lió i restaven fora de la legalitat. Com a conseqüència, qualsevol connotació militar sobre les tropes catalanes fou eliminada i l'exèrcit reglat i legítimament constituït per un govern autònom va passar a ser considerat poc més que un grup de bandits.

De resultes d'aquesta casuística la guarnició de Barcelona és percebuda com una milícia civil, la Coronela, formada per menestrals esparracats amb barretina i armats de forques. La guarnició de Cardona, per la seva banda, fou assimilada a una partida de guerrillers i voluntaris. Encara avui aquesta percepció és ben present i les tropes catalanes s'etiqueten, sense cap fonament, com a voluntaris, sometents o, en el millor dels casos, miquelets o guerrillers que practicaven una lluita de guerrilles.

Cal diferenciar de manera curosa el concepte de guerra irregular del segle xviii amb la guerrilla posterior. El concepte de guerrilla data d'inicis del segle xix, i respon a la mitificació dels



enfrontaments entre civils i militars en el marc de la Guerra del Francès. La guerra de guerrilles, entesa com a poble en armes en combat total, és un concepte desconegut al començament del segle XVIII. Contràriament, la mobilització popular s'entén dins del marc de la tradició medieval de l'usatge *Princeps namque*, i en institucions ben reglamentades com el sometent.

D'altra banda, la guerra irregular durant el segle XVIII és la practicada per soldats professionals, però amb tàctiques distintes a les usuals tàctiques lineals de l'època. Així, és una estratègia militar, no pas una insurrecció civil que, com hem comentat anteriorment, es coneix durant l'època de la Guerra de Successió amb el nom de *kleine Krieg* o *petite guerre*, 'petita guerra'.

Podem trobar obres relacionades amb els miquelets en les quals s'expliciten comentaris que pagesos i personalitats feien contra aquests soldats, titllant-los de lladres.²⁰ Tot i que és una afirmació amb fonament, no es té en compte que era l'actuació usual dels soldats de l'època; addicionalment, és molt probable que els miquelets tinguessin un paper similar als dragons borbònics: tropes lleugeres que funcionaven com a elements d'avançada, requisant subministres per a l'exèrcit. La conseqüència és que tropes amb idèntica missió i comportament són classificades com a soldats o com a bandolers, en funció de si lluiten en contra o a favor de l'exèrcit català. Addicionalment, sovint es mostra com els regiments catalans no tenien la dotació teòrica de soldats i es destaca aquest fet com a confirmació de la precarietat de l'exèrcit de Villarroel.²¹ Malgrat tot, una plantilla del 50% no era estranya en els regiments de l'època, fossin anglesos, borbònics o catalans. Com a mostra, podem comprovar com els esquadrons presents a la batalla d'Almenar (1710) tenien poc més de 100 genets, xifra situada entre un 50% i un 75% dels seus efectius teòrics. Per tant, el fet que determinats regiments

El càstig als saquejadors

Sovint s'han confós les accions dels miquelets catalans amb el bandolerisme caòtic. Certament que aquest existia, però en el mateix grau que passava entre la resta de tropes lleugeres de països europeus, com ara els húsars hongaresos o els croats. D'altra banda, el desenvolupament de tasques de requisa d'aliments, similar al que feien els regiments de dragons borbònics, va alimentar el fet que sovint als miquelets se'ls veïés com a lladres (cosa que, curiosament, no va passar en el cas dels dragons).

Aquests fets, així com els càstigs aplicats a miquelets indisiplinats, es veuen reflectits en aquest bàndol públic pel marquès del Poal el 19 de maig de 1714: «[...] ordeno y mando, á todos los vegueres, bailes y jurados de las villas y lugares de todo el Principado, que á cualquier fusilero, voluntario, soldado ú otro, con este pretesto, así de á pié como de á caballo, que sin espresa licencia mia, y por escrito firmado de mi mano, pase y cometa algu desman, contra comun ó particular alguno, puedan prenderle, y si se resistiese matarle [...].» (Bruguera. 1871: 667).



El corn marí va ser l'instrument reglamentari dels miquelets (EX.H).

²⁰ Espino (2006).

²¹ Albertí (2006).





Comte de Montemar.

catalans tinguessin 450 soldats en lloc dels 1.000 teòrics²² no demostra que fossin regiments dèbils o precaris, ja que eren uns números usuals durant la Guerra de Successió.

Dins d'aquesta visió romàntica del marquès del Poal era poc més que un noble cap de quadrilla, com ho havien estat alguns dels bandolers del segle XVII. Així, la visió del conflicte de 1713-1714 s'esbiaixava cap a una boirosa i desesperada resistència civil protagonitzada pel poble (coronela, sometent, voluntaris, etc.) amb mètodes de guerra de guerrilles assimilables als fets ocorreguts durant la Guerra del Francès.

Contràriament a aquesta idea de grups de civils armats actuant de forma independent, la situació catalana del segle XVIII mostra una realitat completament diferent. La campanya de 1713-1714 va ser protagonitzada per l'Estat català, que posà en joc tots els recursos al seu abast per organitzar una resistència reglada i organitzada. Es va desenvolupar un notable esforç fiscal a partir de la promulgació de nombroses mesures legislatives i executives. Catalunya era un estat i va reaccionar amb tots els mecanismes dels estats del moment. L'Estat català va organitzar un exèrcit reglat, regular, pagat i rigorosament organitzat, constituït per regiments comandats per coronels amb la seva patent i el seu sou, i soldats igualment remunerats i, en general, uniformats.

El protagonisme en el setge de Barcelona no el va tenir la Coronela que, de fet, va tenir un paper auxiliar al llarg del setge, sinó els regiments reglats d'infanteria, cavalleria i fusellers de muntanya. Igualment, els miquelets no eren partides bandoleres que actuaven pel seu compte, sinó regiments de fusellers de muntanya perfectament enquadrats i que seguien les ordres dels seus coronels. Es més, les prevencions de les autoritats catalanes contra els combatents espontanis sospitosos de lliscar cap al bandolerisme són en aquest sentit contundents: els bandolers eren il·legals i, com a tals, reprimits.

En un principi, Felip V va decretar que qualsevol membre de l'exèrcit català capturat fos executat sota pena de rebel·lió,²³ però els esdeveniments posteriors demostren que aquest punt de vista no fou sostingut pels militars borbònics que lluitaren contra Villarreal i Poal. Montemar, Berwick i altres negociaren i firmaren capitulacions amb els seus rivals. Aquesta capacitat

²² Espino (2006), pàg. 142.

²³ Espino (2006), pàg. 148.



plenipotenciària dels comandants fou molt usual en els estats del segle XVIII i indicava que els militars borbònics sovint reconeixien en els seus enemics a soldats i no pas a bandolers o a civils.

Certament que el sometent va actuar esporàdicament, però la seva mobilització sempre es va realitzar d'acord amb els usos i costums del país. I la lluita de les unitats reglades d'infanteria i cavalleria, de les unitats de fusellers de muntanya i del sometent sempre es va efectuar a les ordres del general en cap Antoni de Villarroel, com a comandant suprem responsable de la defensa de Barcelona, i del coronel Antoni Desvalls, marquès del Poal, comandant en cap dels exèrcits de l'exterior des del gener de 1714.

Els episodis de resistència i revolta civil van existir, sobretot durant la insurrecció generalitzada dels primers mesos de 1714, però no van ser ni l'element estructurant ni determinant en la resistència catalana.

Antoni Desvalls, marquès del Poal

La figura d'Antoni Desvalls s'ha d'entendre com la del cap militar de la resistència a l'exterior de Barcelona. Com a cap militar en una situació d'excepció, ostenta la representació màxima de l'Estat. Així, quan el marquès del Poal va sortir de Barcelona, probablement a la darrereria d'agost de 1713, ja anava acompanyat d'un nodrit estol de plenipotenciaris civils. Poal es mou pel territori amb el seu secretari, advocats, juristes i escriptors, ostentant la representació de la legalitat. I és en aquest context cultural que Poal decideix, imparteix justícia, realitza consells de guerra i fins i tot executa persones declarades culpables de crims capitals.

Òbviament, com a cap militar Poal es mou amb el seu exèrcit, un exèrcit regular en què les unitats estan perfectament organitzades i diferenciades. Cal suposar que aquestes unitats es movien amb tota la pompa i el protocol de les unitats de l'època: banderes desplegadas i tambors batent o cargols marins (nacres) sonant.²⁴ A més, Poal es mou rodejat d'una petita cort, no només formada pels plenipotenciaris o funcionaris civils que l'acompanyen, sinó també pels homes d'honor, els membres de la noblesa, gent de prestigi del territori que li fan la funció de guàrdia de corps.



Fuseller segons el manual de Francesc Ferrer (1714).

*Biblioteca Lluís Alemany.
Consell de Mallorca.*

²⁴ La pompa que s'explicita en la rendició de Cardona fa suposar que l'adopció dels protocols militars era absolutament respectada.



En conseqüència, no ens hem d'imaginar grups de guerrillers esparracats sinó un autèntic seguici que es movia amb pompa i protocol, representant la legalitat vigent i que, sens dubte, devia ser molt valorat per la gent de la terra. Finalment, cal tenir present que Antoni Desvalls, marquès del Poal, comptava amb una considerable experiència militar acumulada durant tota la Guerra de Successió, que va aplicar amb èxit durant la campanya de 1713-1714.

Operacions bèl·liques a l'exterior de Barcelona

Seguint amb les idees plantejades a l'apartat anterior, la historiografia ha presentat fins ara una imatge de Poal com a militar perseguit i encalçat per les unitats borbòniques. Aquesta percepció s'ha de revisar.

D'entrada val a dir que la presència de les tropes borbòniques a les zones de l'interior,²⁵ tot i els seus abundosos efectius, sempre va ser circumstancial i es va limitar a assegurar la possessió i el control de poblacions importants (Manresa, Solsona, Vic, etc.). L'estratègia de les forces espanyoles va ser prioritzar les accions repressives a partir de pràctiques terroristes: crema de cases i pobles, execucions massives, saqueig de pobles, etc. El seu objectiu consistia, precisament, en aterrir la població perquè no donés suport a les autoritats catalanes. En aquest sentit val a dir que aquesta barbàrie va donar resultats en atemorir, especialment, les capitals de comarca amb grups ciutadans fàcilment identificables. Més endavant, quan els costos de la campanya esdevingueren feixucs van procedir a saquejar el territori a partir d'abusos fiscals. L'objectiu era precisament que Catalunya pagués els costos de la guerra. Aquesta política va provocar, malgrat el terror, revoltes generalitzades.²⁶



Granader segons el manual de Francesc Ferrer (1714).

Biblioteca Lluís Alemany.
Consell de Mallorca.

Des d'un punt de vista estrictament militar però, les freqüents corredisses pel territori són molt desiguals pel que fa a objectius i resultats. En algunes ocasions està clar que les tropes borbòniques encalcen l'exèrcit català, però en d'altres és Poal qui du la iniciativa, marxant cap a zones d'interès estratègic i atacant les forces borbòniques. Al llarg de la campanya l'exèrcit borbònic mai no va ser capaç de subjectar les tropes de Poal, ni molt menys d'assetjar amb èxit l'altra peça del dispositiu

25 Allò que els borbònics van anomenar *Campo Volante de Cataluña*, format per unitats de dragons i d'infanteria que tenien com a missió reprimir la Catalunya interior.

26 Diversos historiadors han treballat sobre la violència i repressió borbònica. Vegeu, de manera especial, la referència Torras (2005).



militar català, la fortalesa de Cardona, malgrat l'intent que realitzaren els borbònics l'agost de 1713. Si la situació hagués estat realment la d'un migrat exèrcit català fugint constantment de les columnes borbòniques, la primera estratègia lògica hagués estat assetjar Cardona, opció que no era a l'abast dels borbònics, ja que les forces comandades per Pòpuli primer, i per Berwick després, no tenien prou poder per mantenir el setge a Barcelona i iniciar-ne un altre a Cardona.

Així doncs, Poal podia moure's amb relativa llibertat, i tenint sempre a Cardona una posició de retirada en cas que la necessités en un moment donat. D'altra banda, tot i que cadascun dels moviments de Poal fou seguit per les forces borbòniques, aquestes no cercaven contínuament l'enfrontament, atès que les campanyes típiques del segle XVIII es basaven en el control del territori, amb una sèrie de maniobres que podien acabar en batalla en cas que es donessin les condicions requerides. Quan aquests enfrontaments a l'interior es van produir, gairebé sempre els van decidir els catalans.

Tanmateix, l'exèrcit de Poal tenia els seus límits, ja que si a les muntanyes es podia moure amb comoditat, no passava el mateix a les planes del Vallès. En cas d'enfrontar-se en combat reglat en aquella zona, la supremacia numèrica, especialment muntada, dels borbònics hagués estat determinant. Poal, però, no descartava arribar a una correlació de forces que li permetés atacar el cordó de setge en una secció determinada, per introduir soldats a Barcelona.

L'ordre de batalla català

L'exèrcit de l'exterior centrat a Cardona encara no ens és prou conegut per manca d'estudis monogràfics, tot i així disposem de pistes suficients per reconèixer les unitats que en van formar part en diferents moments.

En proclamar-se la resistència (9 de juliol de 1713) Cardona comptava amb una companyia del regiment de la Diputació que es va reforçar amb efectius dels regiments de la Ciutat, i dels nous de la Concepció i Sant Narcís (granaders de Cardona). A les acaballes d'agost de 1713 el marquès del Poal va sortir de Barcelona amb una nodrida força formada, segons la documentació del Consell de Cent,²⁷ per les unitats que es mostren al quadre adjunt.

²⁷ AHCB. Consellers. Política i Guerra 1 C III-6, 1713.



Forces comandades pel marquès del Poal durant l'agost de 1713

- Regiment de cuirassers Sant Jaume (el regiment propi de Poal, format per cavalleria pesant): **30 muntats i 20 desmuntats.**
- Regiment de dragons del coronel Pere Brichfeus: **40 muntats.**
- Companyia del capità Adjutori Segarra: **40 muntats.**
- Companyia del capità Josep Badia: **30 muntats.**
- Companyia del capità Josep Marco el Penjadet: **20 muntats.**
- Companyia del capità Joan Casanovas, del regiment de la Fe: **30 muntats.**
- Companyia de l'antic regiment Nebot: **30 muntats.**
- Voluntaris no enquadrats en cap unitat concreta: **150 muntats.**
- Companyia del capità coronel Anton Puig: **5 muntats.**
- Regiment d'infanteria regular del coronel Josep Busquets i Mitjans: **300 soldats regulars.**
- Companyia del Lluçanès: **50 soldats regulars.**
- Regiment de fusellers del coronel Ermengol Amill: **700 miquelets.**
- Regiment de fusellers de Joan i Galees i de Josep Roca: **100 miquelets.**

En total Poal va sortir de Barcelona amb 395 soldats de cavalleria, 350 d'infanteria i 800 fusellers, que sumaven 1.545 combatents.

Al començament de febrer de 1714 van partir cap a l'exterior 3 o 4 companyies del regiment de Sant Jaume, que també es van aplegar a Cardona. Van sortir acompanyats d'efectius de voluntaris dels capitans Badia, Segarra i el Penjadet. El coronel Joan Vilar i Ferrer també va passar a la lluita exterior el 8 de febrer, cal suposar que amb part del seu regiment de Sant Vicenç Ferrer, tot i que el gruix del regiment es va quedar a Barcelona amb el coronel Ortiz. Sabem també que el regiment de fusellers de muntanya Molins també va passar a lluitar a l'exterior, que va actuar al Penedès i que es va acollir a la Capitulació de Cardona el setembre de 1714.

Adicionalment, algunes petites formacions comandades pel general Moragues també van col·laborar amb Poal. Segons la correspondència entre Poal i el Consell de Cent, és molt probable que aquestes també estiguessin reglades i Moragues, directament sota les ordres de Poal. Probablement el coronel de fusellers Miquel Sanjuán va mantenir forces al llarg de l'Anoia i, finalment, el coronel Antoni Vidal va arribar a agrupar en el seu regiment centenars de fusellers a les comarques del sud. A banda d'aquest desplegament de forces professionals, Poal també va cridar al sometent en determinats casos, perquè actuessin com a suport de les seves tropes.



En resum, podem dir que Poal, cap de l'exèrcit exterior, va comptar amb una amalgama de tropes formada bàsicament en regiments regulars i fusellers de muntanya. Cal suposar que, a banda d'alguns regiments prou nombrosos com els d'Amill i Vidal, la majoria de regiments tenien un nombre de tropes enquadrades bastant menor que els seus efectius teòrics, però com hem dit no era aquesta una situació estranya en els regiments de qualsevol exèrcit europeu del segle XVIII.

Les accions bèl·liques de l'exèrcit de l'exterior es fan difícils de fixar amb precisió. La informació que dona Castellví no sempre és congruent amb la que subministren autors com Sanpere o Bruguera, i de vegades també son contradictòries amb les mateixes cartes de Poal o amb la documentació del Consell de Cent.



Cronologia fets d'armes a l'exterior de Barcelona

1713

19 de març. Elisabet de Brunswick abandona Barcelona.

11 d'abril. A Utrecht, França signa la pau amb Holanda, Gran Bretanya, Savoia i Prússia.

22 de juny. Conveni de l'Hospitalet. El comandant en cap imperial Guido Starhemberg pacta l'evacuació.

5-6 de juliol. El braç reial i el braç militar es decanten per la resistència.

9 de juliol. Proclama pública de la resistència. Starhemberg embarca al Besòs amb els seus darrers combatents.

11-12 de juliol. Villarroel actua com a cap dels exèrcits catalans.

13 de juliol. Batalla de Torredembarra. El general Nebot intenta impedir que els imperials lliurin Tarragona als borbònics. Surt de Barcelona el 9 de juliol amb 100 genets del seu regiment, 400 genets aragonesos, 400 voluntaris d'infanteria aragonesos i 350 miquelets catalans. Són derrotats a Torredembarra, probablement el dia 13.

9 d'agost. Parteix de Barcelona cap a Arenys el comboi que transporta l'expedició del diputat militar: regiment de la Fe, regiment de Sant Jordi, genets del regiment del general Nebot i fusellers. L'objectiu és afavorir la rebel·lió contra l'invasor, controlar la fortalesa d'Hostalric i adquirir 600 cavalls de l'exèrcit imperial.

11 d'agost. Combat de Caldes d'Estrac (expedició del diputat militar). Les forces de Nebot derroten escamots francesos. Es distingeix el regiment de la Fe.

Mitjan - darrer dia d'agost. Antoni Desvalls, marquès del Poal surt de Barcelona amb noves forces per col·laborar amb el diputat militar, estendre la resistència i donar suport a Cardona.

20 d'agost. Combats a Vilassar i Teià. La columna del diputat militar provoca nombroses baixes als francesos.

23 de setembre. El general Moragues, seguint ordres dictades per Starhemberg, rendeix Castellciutat, 140 soldats del regiment de la Diputació i 70 fusellers són autoritzats a sortir amb armes per incorporar-se a Barcelona; n'arriben menys de 80 i els oficials.

5 d'octubre. Fi de l'expedició del diputat militar, Antoni de Berenguer s'embarca a Alella amb els seus comandaments i abandona les tropes.

6 d'octubre. Un grup de 600 fusellers dels coronels Amill i Rau i soldats dels regiments de la Fe i Sant Jordi, abandonats a Alella, ataquen el cordó per la zona del Guinardó i uns 380 aconseguixen entrar a Barcelona. Al dia següent, per la banda de Montjuïc, nous grups aconseguixen entrar a la ciutat.

Finals d'octubre de 1713. Atac de les forces espanyoles contra la vila de Cardona, 2.000 soldats del marquès de Bus intenten l'assalt, que fracassa. Les fonts catalanes avaluen les baixes dels borbònics en 900, de les quals 300 morts.

2 de novembre. Bac de Roda és executat a la Plaça del Mercadal de Vic.

17 de novembre. Combat, vora Navès, entre forces de Cardona i partides de miquelets botiflers procedents de Berga. El marquès del Poal va fer penjar els cinc caps botiflers, civils i militars que comandaven la força borbònica.

1714

4 de gener. Insurrecció de Sant Martí Sarroca. El sometent ataca una columna de 150 granaders que acompanyava els recaptadors d'impostos.

8-11 a 30 de gener. Insurrecció a Caldes de Montbui. El poble redueix una força de 90 dragons. Motins antiborbònics al Lluçanès; a Oristà es rebutja una columna de 200 soldats. Poal impulsa la revolta des de Cardona. El sotsveguer Prats organitza un sometent de 600 combatents per marxar sobre Balsareny, ocupat pel regiment de León. El dia 14 els sometents van aconseguir rendir el regiment després de causar-li nombroses baixes; 633 presoners van ser enviats a Cardona.

Avalots generalitzats al Baix Llobregat. Els resistents ocupen les ruïnes dels castells de Castellví de Rosanes i Corbera. Les columnes repressives espanyoles ataquen i arrasen Sant Quintí de Mediona i assassinen 800 persones. Les columnes asseguren la submissió d'Igualada i ataquen la Poble de Claramunt.

El general Vallejo organitza columnes per sotmetre el Solsonès, assegura Solsona i arrasa Peramola. Les forces de Montemar ataquen Sant Hipòlit de Voltregà i els escamots de Josep Cararac (Caracuc) atrinxerats al santuari de la Gleva. Nombrosos pobles i viles són incendiats: Prats de Lluçanès, Sant Feliu Sasserra, Oristà i Torelló.

A final de gener els borbònics han sufocat la revolta, però han patit unes 3.000 baixes. Els catalans conserven no només Cardona sinó també els castells de Castellbell i Sant Martí Sarroca.

12 de gener. La soldadesca borbònica es lliura a excessos a Arbúcies i provoca la revolta. El dia 13 el sometent emboscat ataca la columna borbònica que surt del poble; els caps borbònics amb 200 soldats aconsegueixen esmunyir-se cap a Hostalric però 550 soldats borbònics són aniquilats o capturats. Els presoners són enviats al castell de Montesquiu i a Arbúcies i posteriorment passarien a Cardona. Les sis banderes capturades a l'enemic es reparteixen entre els pobles que participen en l'acció.

23 de gener. Atac al castell de Castellví de Rosanes. Després d'una dura resistència dels civils, que ocasiona unes 360 baixes als borbònics, els defensors supervivents del castell evacuen la posició.

25 de gener. Nombrosos presoners filipistes capturats a Balsareny són assassinats a Sant Martí de Merlès.

30 de gener. Els fusellers d'Amill desembarquen entre Arenys i Canet, sumen les seves forces a la partida d'Esteve de la Creu i al dia següent rendeixen Sant Pol i passen a defensar Sant Iscle, on derroten una columna de 700 enemics.

Febrer de 1714. Els revoltats bloquegen Castellciutat i Solsona. Antoni Desvallès porta canons de Cardona per atacar Solsona. Les forces franceses del marquès de Thoy passen a l'atac, hi ha enfrontaments a l'entorn de Solsona.

8 de febrer. Uns 200 combatents del regiment de cavalleria de Sant Jaume, comandats per Antoni Puig i acompanyats per voluntaris dels capitans Badia, Adjutori Segarra i el Penjadet, abandonen Barcelona. Travessen el cordó per la zona del Besòs i marxen cap al Vallès on conflueixen amb les forces d'Amill. Tindran un enfrontament advers (probablement el dia 15) contra els borbònics a Vilamajor.

13 de febrer. La guarnició de Sant Pol és reduïda.

20 de març. Les forces de Poal i Amill s'enfronten als francesos a Montesquiú. El marquès del Poal i Amill aconsegueixen reunir uns 800 combatents a la zona del Lluçanès. Entre les forces documentades hi ha les unitats de Francesc Busquets i Mitjans, Pere Brichfeus i Adjutori Segarra. La pressió borbònica provoca la dispersió dels distints contingents des de Seva el 30 de març.

4-5 d'abril. El regiment Vidal manté el combat a la Joncosa de Montmell. El regiment es va retirar cap a Vila-rodona, que fou atacada el dia 5 per les forces borbòniques del marquès de Ledesma.

12 d'abril. Vidal rendeix Montblanc i poc després derrota la columna del coronel Bustamante vora Porrera.

4 de maig. Les forces del marquès del Poal fan una incursió sobre Manresa.

7 de maig. La columna González ataca les forces de Poal a Mura; els borbònics perden un centenar de combatents en la topada.

9 de maig. Una columna borbònica procedent de Martorell ataca Poal vora Esparreguera. Els borbònics són totalment derrotats i pateixen 300 baixes.

21 de juliol. Combat de Sant Celoni. Amill encalça una columna francesa i els fa 30 morts.

10 d'agost. Les forces de Poal, Moragues i Amill conflueixen al Lluçanès i s'enfronten a la columna borbònica de Bracamonte.

13 d'agost. Les forces de Poal, amb el regiment d'Amill, el regiment de Sant Jaume i els regiments de Vilar, Busquets (Mitjans), Brichfeus, Segimon Torres i Martirià Massagur, s'enfronten a forces borbòniques, en combat reglat, vora Talamanca. Fan fugir l'enemic i al dia següent continuen l'encalç a Sant Llorenç Savall. En total els borbònics pateixen 600 baixes.

20 i 21 d'agost. Consell de guerra d'Olesa. Poal planeja sortejar les forces borbòniques que defensen el cordó de setge per introduir combatents a Barcelona. S'ordena a Brichfeus i Busquets que intentin aproximar-se a la ciutat pel Baix Llobregat.

25 d'agost. La columna de Brichfeus intenta internar-se pel Baix Llobregat per entrar a Barcelona. El dispositiu defensiu borbònic impedeix la iniciativa. Poal i Brichfeus es retiren a Capellades.

29-30 d'agost. Antoni Vidal mor en el segon assalt que les seves forces fan al castell de Falset.

4 de setembre. Les forces de Poal ataquen Manresa i obliguen la guarnició a atrinxerar-se a la Seu.

18 de setembre. Capitulació de Cardona.



Coneixem la batalla de Talamanca a partir de diferents fonts. La més precisa és la carta encriptada que el mateix comandant català, el marquès del Poal, va enviar des d'Olesa als consellers residents a Barcelona, datada el 20 d'agost de 1714. La carta especifica que la batalla es lliurà el dia 13 d'agost de 1714 i, per tant, fou escrita just una setmana després. El document, que es conserva actualment a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB. Consell de Cent. Lletres Originals 1B-X-127, doc. 337, 1714),²⁸ explica el combat de Talamanca i les dificultats en què es troba l'exèrcit de l'interior per aconseguir reclutar nous efectius, explicita les possibilitats d'entrar regiments de reforç a Barcelona i, finalment, concreta una possible ofensiva de les forces pròpies contra els efectius del cordó per a la nit del dia 22 o 23, és a dir amb immediatesa, per la qual cosa cal suposar que aquesta carta va arribar a Barcelona el mateix dia 20 o el 21.

A més de la carta de Poal hi ha altres fonts catalanes que també donen informació sobre la batalla de Talamanca: un fulletó imprès per Rafael Figueró, dins de Barcelona, el 19 d'agost de 1714 i la relació que adjunta l'historiador Francesc de Castellví en les *Narraciones Históricas*.²⁹

Les *Narraciones Históricas*

Francesc de Castellví ens ofereix una descripció de la batalla, però la situa en un altre dia i un altre mes, el 15 de juny de 1714, tot i que la descripció és similar a la que efectua el marquès del Poal i, per tant, cal suposar que es tracta, efectivament, tot i les diferències, de la mateixa batalla:

«El marqués de Poal había enviado orden de venir a Artés al coronel Armengol Amill a tiempo que tuvimos el aviso que el general Bracamonte, González y Vallejo con 4.000 hombres venían a atacar al marqués del Poal en el lugar de Artés, donde se le habían ya unidos los coroneles Busquets y Brichfeus con sus gentes, todos los caballeros de su séquito, los coroneles de fusileros Ferrer, Armengol y el teniente coronel Vila de Torelló,

28 Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 1B-X-127. Doc. 337. Aquest document era conegut per autors com Salvador Sanpere i Miquel o Mateu Bruguera i ha estat recollit per bona part de la bibliografia posterior.

29 Castellví (1998), vol. IV, pàg. 393. «Documentos y extractos pertenecientes al año 1714 (Manuscrito W 937/5). [315v] Número 28. Relación del reencuentro de Talamanca y Artés en 15 de junio».



que en todo serían más de 2.500 hombres. No obstante, como los enemigos eran muy superiores, nosotros nos fuimos retirando hasta Talamanca. Los enemigos no se atrevieron a pasar la otra parte del [316r] barranco de la sierra de Musarra. El día 13 a las 2 de la tarde el marqués fue a atacarles. El coronel Ferrer por la izquierda a la parte de la montaña con 400 fusileros y hasta 200 voluntarios y paisanos; el coronel Busquets y Armengol con 600 hombres y 80 voluntarios, por la derecha. A las paredes del castillo apostamos los somatenes, y entre ellos el del lugar de Aviñó, que hizo fuego con grande valor y, retirándose el enemigo, fue el primero que se unió a nosotros. Duró el fuego hasta la noche. Perdimos 16 hombres y algunos heridos. Cesó el fuego y nos volvimos a Talamanca, y los enemigos se mantuvieron en el mismo lugar. El día 16 a la mañana los enemigos tomaron la marcha, dirigiéndose a Sant Llorenç Savall. Nosotros les seguimos picando la retaguardia; pero no pudimos cortarles la retirada porque sus dragones puesto pie a tierra nos impidieron con su fuego que pudiéramos tomar a tiempo el monte. Con todo, les seguimos todo el día; y en el despeñadero del Castellar se formaron otra vez los dragones y nos hicieron grande fuego, en tanto que su destacamento pasaba los desfiladeros. Nosotros tuvimos entre los muertos al famoso capitán de voluntarios Bonet, un capitán del regimiento de Busquets, 18 muertos y 23 heridos. De los enemigos hemos hallado más de 80 muertos, sin los heridos. El día 17, cerca de Sabadell, el marqués mandó marchar 150 caballos de voluntarios y 600 hombres escogidos a las órdenes del coronel Brichfeus y coronel Ferrer para introducirse en Barcelona y cerca de la riera de Molins de Rey fueron atacados de un grueso destacamento, que los dividió y no pudieron entrar en Barcelona.»

El relat és força acotat però no té en compte, en absolut, les indicacions de Poal. Tampoc no sembla que consideri les aportacions del fulletó de Rafael Figueró. En aquest sentit podríem concloure que Castellví explica el fet a partir d'altres fonts pròpies que desconexem. I encara podríem afegir que Castellví dona altres notícies que podrien referir-se també a la batalla de Talamanca.³⁰ Cal tenir present, però, que Castellví va

30 Castellví (1998), vol. IV, pàg. 182 (manuscrit 937/5): «[155r] “[...] El día 13 de agosto Poal y Armengol, entre Centellas i Caldas de Motbui, fueron atacados por los destacamentos de Montemar, Bracamonte i González. El reencuentro duró desde las 11 del mediodía hasta la noche. El día 14, al rayar el día, se renovó el combate, que duró hasta las 2 de la tarde. El anónimo dice que la pérdida de la parte de las Dos Coronas fue mayor. Montemar ocupó Caldas y el marqués de Poal pasó a San Llorenç de Munt, y aseguraron que en el referido reencuentro Poal perdió 52 hombres, porque



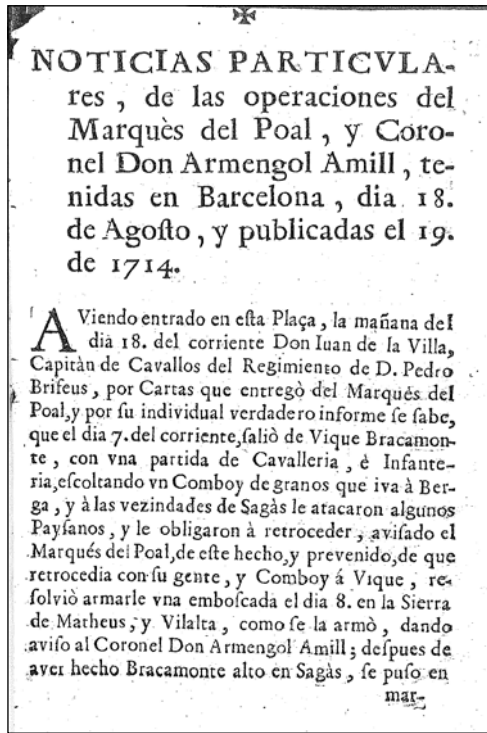
seguir la guerra des de Barcelona, que va tenir un accés limitat a la documentació i que va escriure la seva obra a l'exili. En aquest sentit, tot i que les aportacions de Castellví són interessants, queden força distanciades de les descripcions precises del marquès del Poal.

El fulletó de Rafael Figueró

Un altre document interessant es el fulletó que, dins de Barcelona, publicà Rafael Figueró el 19 d'agost de 1714. Segons explica el mateix fulletó es tracta de la descripció de la batalla, amb antecedents i conseqüències, que fa Juan de la Villa, un

capità del regiment Brichfeus que va entrar a Barcelona el dia 18 d'agost al matí. Cal destacar que la publicació és anterior a l'arribada de la carta de Poal a Barcelona amb la descripció de la batalla, que fou escrita el dia 20 d'agost a Olesa i podria haver arribat a Barcelona el 21 o el 22. Per tant, quan Juan de la Villa fa la descripció i Figueró la publica encara no s'ha escrit la carta de Poal. En conseqüència, a banda de la carta de Poal, tenim dues fonts sobre el mateix fet que són compartiments estancs i cal destacar que no són contradictòries. Tot allò que s'explica en el fulletó de Figueró és congruent, malgrat alguns dubtes, amb la descripció minuciosa de Poal. D'altra banda cal remarcar l'eficàcia de Rafael Figueró, que va publicar immediatament la notícia d'una batalla guanyada, amb l'ànim d'aixecar la moral dels resistents. El fulletó³¹ relata els fets de la manera següent:

Fulletó editat a Barcelona donant notícia de la batalla de Talamanca.



a sus gentes les servían de gran ventaja los bosques y desfiladeros.” *Histoire de la dernière revolte*, f. 219». En aquest cas Castellví cita la font francesa de Tricaud (1715), tot i que distorsionant alguns dels paràgrafs de l'original publicat el 1715.

Castellví (1998), vol. IV, pàg. 82: «[72 v] 42. Reencuentro de Talamanca, en 6 de junio. «Después de este suceso [setge de Solsona, el 6 de juny] pasó el marqués de Poal a unirse con el coronel Armengol y, unido mayor número de gentes, pasaron a Sallent. De allí, por mejorar el terreno, pasaron a Artés, en donde fueron atacados por los destacamentos de las Dos Coronas. Trabajó un combate que por lo obstinado de los partidos duró algunas horas. La relación que fue remitida al general Villarroel, que es como se lee, informará de las particularidades, a la fin (núm. 28)»» Relació atribuïda al 15 de juny: batalla de Talamanca el 13 i 14 d'agost.

31 *Noticias particulares, de las operaciones del Marqués del Poal, y Coronel Don Armengol Amill, tenidas en Barcelona, dia 18. de Agosto, y publicadas el 19 de 1714.* Biblioteca de Catalunya. Bonsoms, núm. 3049.



«Noticias particulares, de las operaciones del Marquès del Poal, y Coronel Don Armengol Amill, tenidas en Barcelona, dia 18. de Agosto, y publicadas el 19 de 1714.

»A viendo entrado en esta Plaça, la mañana del dia 18. del corriente Don Juan de la Villa, Capitàn de Cavallos del Regimiento de D. Pedro Brifeus, por Cartas que entregò del Marquès del Poal, y por su individual verdadero informe se sabe, que el dia 7. del corriente, saliò de Vique Bracamonte, con una partida de Cavalleria, è Infanteria, escoltando un Comboy de granos que iba à Berga, y à las vezindades de sagàs le atacaron algunos Paysanos, y le obligaron à retroceder, avisado el Marqués del Poal, de este hecho, y prevenido, de que retrocedia con su gente, y Comboy á Vique, resolviò armarle una emboscada el dia 8. en la Sierra de Matheus; y Vilalta, como se la armò, dando aviso al Coronel Don Armengol Amill; despues de aver hecho Bracamonte alto en Sagàs, se puso en marcha á la una de la tarde, y aviendo tenido algun rezelo, de que le esperaban de emboscada, previniendo el parage, procurò atacar por tres puestos à los emboscados, y considerando el Marquès frustrada su idea, se retirò con buen orden à la Casa de nuestra Señora de la Cor, caminando el Coronel Don Armengol à incorporarse con el Marquès, oyò el ruido de los Fusiles, acelerò la marcha, y se echò sobre el Enemigo atacando su Vanguardia, á cuyo improvisó golpe se puso en ignominiosa fuga, contramarchando á Sagàs fugitivo, con perdida de 300. hombres de Infanteria, y Cavalleria, y en el despique passò à Prats, en donde repitiò su quema, sin reservar del filo de los sabres à las Sagradas Imagenes.

»El dia 12. unieron toda su gente Ballejo, Montemar, y González, y salieron de Sabadell, en busca del Marquès del Poal, y del Coronel Armengol, que se hallavan juntos en Talamanca, à donde llegaron el dia 13. les atacaron por la frente del Lugar, cargando sobre un Cuerpo de Paysanos de Sometenes, que se resistieron con todo valor, ganando siempre terreno, entrò en este tiempo el Coronel Ferrer, haziendo fuego con una porcion de Infanteria, y Cavalleria, y aunque acudiò el Enemigo con su Cavalleria, le fue preciso bolver à socorrer la gente, que hallava combatida de nuestros Sometenes, encendiendose de veras el Combate, que durò casi todo el dia, y viendose acossados les Enemigos de los nuestros, se pusieron en ignominiosa fuga, entregados à un terror panico; el dia 14. les alcançaron los nuestros, marchando á San Llorens Savall, les fueron picando la Retroguardia, obligandoles à que su Cavalleria abandonasse



la Infanteria, la que desecha, bolvió à abrigar en San Llorens Savall, haziendoles los nuestros bolver caras de passo à passo, acelerando siempre la marcha para escapar, despues de aver perdido de la Infanteria hasta 500. hombres, entre muertos, y heridos, de la Cavalleria 150. prisioneros, les mataron, è hirieron hasta 200. siendo toda la perdida de los Enemigos mas de 800. hombres, entre ellos muchos Oficiales de toda distincion, con un Brigadier muy mal herido, que no se duda morirà de las heridas; los nuestros perdieron 120. hombres; entre heridos, y muertos, entre estos un Capitàn de Voluntarios, de los que Militan à las ordenes del General Don Joseph Moragas³². Consternados los Enemigos, se refugiaron en Sabadell, de donde no se atreven á mover pie.

»Terminadas estas operaciones, quedaron dichos Marquès del Poal, y Coronel Don Armengol en San Llorens Savall, en donde tuvieron unida toda su gente, de alli passaron à Mura, de alli á Olesa, en donde el dia 16. se hallavan con 600. Cavallos de buena calidad, y con 6. mil hombres entre Arreglados, y Paysanos, esperando al Sargento Mayor Aleman, que se hallava en San Seloni, concluyendo el numero de 2.mil hombres, con ordenes positivas, para que acelerando la marcha viniesse à incorporarse con los dichos; las mismas ordenes tienen dadas à la gente, que corre el Campo de Tarragona, assi solicitan con todas veras el aumento de la gente, para ponerse con toda brevedad à vista de las Murallas de Barcelona, hallandose al mismo tiempo con la propria resolucion el General Don Joseph Moragas en las cercanias de Vique, aunque empeñado en hazer frente a Bracamonte, con animo de contenerle, y deshazer enteramente su Destacamento: y segun los mas seguros informes, se tiene por cierto, que dentro pocos dias se avistaràn à esta Capital, concurriendo el devido justo Socorro, que se espera de si vigilante cuydado, y verdadero zelo.»

Les memòries del duc de Berwick

Existeixen altres referències a l'enfrontament, com per exemple una referència dins l'obra de Lord Mahon³³ i les memòries redactades pel duc de Berwick.³⁴ Cap d'aquestes, per desgràcia, aporta informació addicional a la carta de Poal. Berwick fa esment de diverses accions que podrien ser congruents amb la batalla de Talamanca i que il·lustren els intensos combats del

32 Es refereix al capità Bonet.

33 Mahon (1832), pàg. 385.

34 Berwick (2007), pàg. 408-410.



mes d'agost de 1714. Tanmateix, no queda clar quin episodi dels descrits podria referir-se a la batalla de Talamanca; probablement cap dels que cita tot i estar-ne relacionats. Al cap i a la fi Berwick no va viure la batalla i no deixa de tractar la lluita a l'exterior com un fet marginal dins de la campanya contra Barcelona que, en canvi, sí assoleix rellevància en les seves memòries. Entre els diversos paràgrafs de Berwick relacionats amb els darrers combats de Poal hi ha els següents:

«El Marqués de Poal, noble catalán que en las montañas se había puesto al frente de los miquelets, resolvió acudir en socorro a la plaza. Con este fin juntó unos nueve o diez mil hombres en la zona del Haut-Lauzanes [alt Lluçanès]. Me limité a enviarles refuerzos a los señores de Bracamonte, de Montemar y González, situados en la Plana de Vic, con orden de que atacaran a los rebeldes en cuanto se les presentara la ocasión [...]

»Por entonces ordené al señor de Bracamonte que reabasteciera el castillo de Bergés [Berga], el cual estaba a punto de caer en manos de los rebeldes por falta de víveres. Marchó con seiscientos hombres de a pie y quinientos jinetes y logró que pasara su convoy. Poal había decidido caer sobre él a la vuelta y estaba apostado con tres mil hombres en un desfiladero. Cargó Bracamonte contra él, lo derrotó y mató a trescientos hombres allí mismo. Todavía otros dos contingentes de rebeldes trataron de impedir su regreso, pero los derrotó de igual modo y dio muerte a muchos de ellos. [...]

»Poal reunió después de aquello hasta doce mil hombres y bajó de las montañas hasta Olsa, a seis leguas de nuestro campamento. Creí que no convenía dejar que la bola siguiera creciendo ni consentir que se nos acercaran. Destaqué al mariscal de campo marqués de Arpajon con cuatro batallones franceses y doscientos jinetes para que fuera a reunirse cerca de Martorell con el capitán general marqués de Thouy, quien podía contar con alrededor de mil doscientos hombres. Montemar i González debían adelantarse desde sus posiciones y atacar todos a un tiempo el contingente rebelde. Enardecidos por su número, siguieron los rebeldes avanzando por la llanura y ocuparon Tarrassa, Sabadell y Senmenat, hasta donde los siguieron nuestras tropas. En conde de Montemar fue el primero en llegar, con novecientos hombres de a pie y quinientos jinetes: atacó a Poal, lo derrotó y lo persiguió hasta las montañas, hacia las que huyeron todos los miquelets y somatenes para de inmediato volver a sus casas. Por su parte,

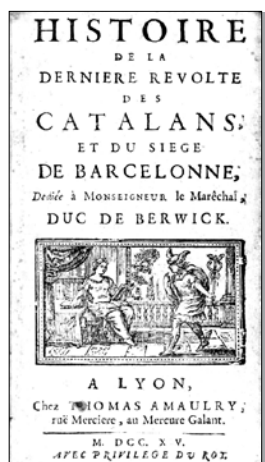


Thouy y González se encontraron también con varios grupos numerosos de rebeldes a los que aplastaron. Apenas tuvimos unos veinte muertos o heridos, pero entre muertos y prisioneros perdieron los rebeldes más de mil hombres. [...]

»El señor de Moragas, mariscal de campo del archiduque, había llegado por entonces a la Plana de Vic con tres mil miquelets; pero Bracamonte lo obligó a retirarse a toda prisa. El marqués de Poal intentó reunir nuevas tropas, pero los somatenes no quisieron arriesgarse, de modo que apenas pudo contar con unos tres mil miquelets. Con su acostumbrada energía, el conde de Montemar salió en su busca y le dio alcance cerca de Montserrat, cargó contra él en lo más alto de las escarpadas montañas, lo derrotó por completo, mató a ciento cincuenta hombres e hizo sesenta prisioneros, a los que ordenó ahorcar allí mismo. Aún reapareció Poal varios días más tarde, cogió desprevenidos a los de Manresa y se apoderó de la plaza. Un reducido batallón español que allí había se retiró a las fortificaciones interiores, donde resistió a maravilla; con todo, habría caído de no acudir en su ayuda el conde de Montemar. Los rebeldes, a quines inspiraba terror, se retiraron a toda prisa y abandonaron tanto sus provisiones como a sus heridos.»

Des del punt de vista de Berwick cal tenir present que les darreres iniciatives de Poal es van produir de manera simultània al primer assalt borbònic contra Barcelona, conegut com la batalla del baluard de Santa Clara. És raonable que Berwick no aportí gaire detalls dels combats de l'exterior i que en doni una visió expeditiva i residual, atès que ell no hi era present. En qualsevol cas Berwick reconeix combats intensos i trepidants i arriba a considerar, explícitament, l'amenaça que representa Poal.

Histoire de la dernière révolte des Catalans, editat a Lió el 1715.



La Histoire de la dernière révolte des Catalans

Finalment, existeix una font borbònica gairebé primària, escrita per Anthelme Tricaud de Belmont, que va publicar la seva obra a Lió el mateix 1715 i que, de fet, és la millor crònica proborbònica que tenim sobre la campanya de 1713-1714.³⁵ Es tracta de la *Histoire de la dernière révolte des Catalans et du siège de Barcelonne*. Tricaud no explicita l'encontre de Talamanca, però descriu un combat que va tenir lloc al llarg d'una marxa entre Centelles i Caldes de Montbui el dia 13 i el següent, que en cap cas és incongruent amb un enfrontament a Talamanca. L'autor reconeix que les tropes de les Dues Corones van tenir pèrdues superiors:³⁶

35 Aquest treball, anònim en un primer moment, va ser criticat durament per Castellví, que el considera un pamflet mancat de cap mena de rigor.

36 Tricaud (1715), pàg. 218-219.



«On apprit alors les avantages que Mrs. de Montemart, de Bracamonte, & Don Diego Gonzalez avoient en suit les rebelles de la montagne. Souvent battus & défaits par ces trois Officiers Generaux, ils ne laissoient pas de continuer à se rassembler, sous la conduite de Delpual [del Poal] & Armengol; & ils furent encore battus en deux ou trois rencontres; enfin, ils s'engagerent le 13 vers Centellas & Caldes de Monbuy dans une action qui dura jusqu'a la nuit; le lendemain le combat recommença, & dura jusqu'a deus heures après midy, avec une perte considerable des deux côtéz, même plus grande du nôtre, à ce que dirent quelques fuyards, dont la peur avoit grol [?] les objets; mais enfin, les rebelles abandonnerent le champ de bataille aux troupes de deus Couronnes, qui resterent à Caldès de Monbuy, & eux gagnerent St. Llorens de Mont, & vinrent ensuite à Aulesa [Olesa], qui est a six lieües de Barcelonne, avec huit à neuf mille rebelles ramassez de gré ou de force; Mr. De Montemart, & Don Gonzalez, vinrent ensuite avec leurs détachemens à Ruby, peu éloigne d'Aulesa.»

Les conclusions respecte a les fonts borbòniques més significatives és que són, com hem assenyalat, poc precises. Coindeixen generalment en unes poques dades clau. Inicien la narració amb l'acció en què Bracamonte fou atacat per les forces de Poal quan estava portant un comboi cap a Berga. Tot seguit les forces de Montemar, Vallejo i González van atacar els catalans en un seguit de combats a la perifèria del Vallès.

La carta de Poal

La carta de Poal segueix essent el document de referència, tenint en compte l'enorme diferència de detalls que té en relació a la resta de fonts, que acabem de comentar.

Una hipòtesi prou lògica per explicar aquesta diferència és el fet que la batalla es donà simultàniament a la del baluard de Santa Clara. Amb tots els ulls posats en aquest assalt massiu realitzat contra les muralles barcelonines, no és d'estranyar que les referències a una batalla més reduïda, succeïda prop de Manresa, s'esmentin amb poc detall; tant Berwick com Castellví estaven involucrats en la batalla per Barcelona, així que difícilment els va arribar cap mena d'informació sobre l'enfrontament de Talamanca durant aquells dies.

Tenint en compte la importància de la carta de Poal, cal analitzar en profunditat aquesta font primària,³⁷ amb la intenció de fer

El marquès del Poal, recreat per Francesc Riart.



³⁷ La transcripció que hem utilitzat es la de Gustau Erill.



una primera interpretació del combat i contrastar-la amb les altres tècniques de recerca emprades, d'entre les quals destaca l'excavació arqueològica.

Poal comença la carta descrivint com les forces borbòniques van arribar a la riera de Talamanca la nit del dia 12 d'agost, disposades a conquerir la vila i el castell, en poder de Poal. El mateix comandant català explica a continuació el desplegament de les forces borbòniques a l'inici de l'enfrontament:

«Excms. Srs.

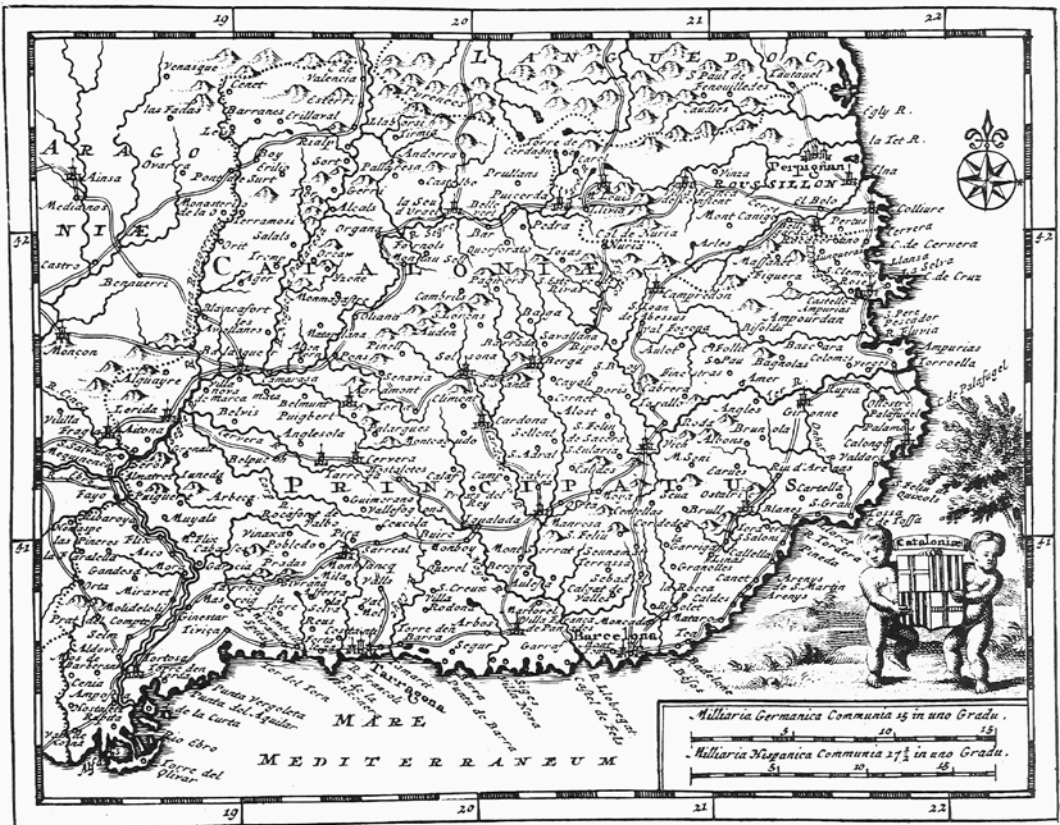
»Havent rebut les de V.E. de 7 y 8, 12, 14 y 16 de corrent en que V.E. se digna manifestarme los favorables sucessos del avantsos als Baluarts, y lo valor ab q. foren rexasats los enemichs (com ho ponderen bastantment ells en tres correus que los he pres dech posar en noticia de V.E. com tich escrit desde Olost en data 11 del corrent per Joseph Riera Batlle de St. Martí per qui esperaba q. en virtut de la individual relació de tot se serviria V.E., participarme sa ultima resolució y de haverles repetides en Artes y Mura en datas de 12 y 16 no escuso referir a V.E. com despues de haver deixat al Genl. Moragas á la vista de Vich ab son destacament lo día 13 vingueren a encontrarnos á Talamanca los destacaments de Montemar, Vallejo, y Gonzalez compots de 1500 cavalls y major porció de infanteria, y occupant la montanyä de devant Talamanca, (en anotació al marge: distribuïts en esta forma) los rosetas al peu de la riera; en dos distinctes colines porcio de infanteria y cavalleria; immediatament casi tota la restant infanteria, y poch mes enlla alguns dragons desmuntats, quedant son retent dalt en la casa de Mussarra; [...].»

Cal destacar dues coses importants que Poal comenta a l'inici del document. D'una banda, la constant comunicació entre l'exèrcit de Poal i la guarnició de Barcelona, ja que Poal manifesta estar al corrent dels assalts contra la ciutat coneguts actualment com a batalla del baluard de Santa Clara. D'altra banda, refereix algunes dades del seu itinerari: 11 d'agost a Olost, 12 a Artés i 13 a Talamanca. En aquest últim punt, doncs, es reuneixen diversos destacaments enemics que, o bé l'anaven controlant durant tot l'itinerari, o bé van pujar des del Vallès en saber que Poal es dirigia cap allà, amb la intenció de barrar-li el pas. Segons es desprèn de les fonts borbòniques, aquestes forces procedien de la plana d'Osona i probablement van avançar per Moià i Monistrol



de Calders fins atènyer els catalans a Talamanca.³⁸ No és estrany que les forces de Poal s'atuessin a Talamanca, com ho havien fet en altres ocasions. Era un punt fàcilment defensable, amb bona visibilitat i expectatives de dispersió. La mateixa nit del 12 ja devien veure les fogueres dels borbònics damunt la serra de Mussarra i, a la matinada, com baixaven cap a la riera de Talamanca per donar escac a les forces catalanes.³⁹

A continuació Poal detalla les tropes a què s'enfrontà durant el combat.



Nouvelle Carte du CATALOGNE, avec les grands Chemins. etc.

Mapa de Catalunya segons un gravat francès del 1715.

38 Tanmateix el fullotó de Figueró explicita que pugen des del Vallès.

39 Pel que fa al desplegament, l'ordre de batalla i el desenvolupament del combat de Talamanca del 13 d'agost cal precisar que aquest treball es basa en els iniciats a partir de la intervenció arqueològica. Vegeu: Rubio (2008).



L'exèrcit borbònic

Poal identifica clarament els destacaments de Montemar, Vallejo i González, i assenyala els efectius conjunts, tot i que no precisa quines són les unitats. En qualsevol cas, manifesta estar ben informat sobre les forces que té al davant i que probablement va identificar a partir de les divises de les unitats, per la intel·ligència proporcionada pels seus informadors o *a posteriori* gràcies a les dades donades per soldats capturats. Sigui com sigui, no podem saber del cert la composició de l'exèrcit borbònic present a Talamanca, però sí que ens podem fer una idea de quin tipus de formacions es tractava. Sabem que tant Montemar com Vallejo i González van participar des del primer moment en la lluita i la repressió de la Catalunya interior sota les ordres del Marquès de Thoy.⁴⁰ L'organització d'aquestes columnes agrupava forces mixtes de cavalleria, dragons i infanteria, que en aquest últim cas provenien de les unitats que mantenien el cordó de setge.

Tant Vallejo com González tenien categoria de brigadiers (és a dir, generals de brigada) i, per tant, en aquest moment determinat comandaven forces iguals o superiors a un regiment. D'altra banda tant González com Vallejo tenien sota el seu control directe un regiment propi:⁴¹ el primer era el coronel del regiment de dragons Osuna (creat el 1707) i el segon era el coronel d'un altre regiment de dragons, que portava el seu nom.⁴²

Probablement el comandament l'exercia el comte de Montemar, José Francisco Carrillo de Albornoz y Montiel, atès que havia assolit el càrrec de mariscal de camp el novembre de 1710, gràcies a les capacitats demostrades durant el combat de Sarinyena, on comandà una força de 28 esquadrans a cavall.⁴³ Montemar, gran coneixedor de Catalunya per haver-hi residit durant bona part de la seva vida, va ser un dels protagonistes de la campanya de 1714, ja que amb uns 2.500 soldats

40 Serra i Erill (2009), pàg. 53-60.

41 Era molt habitual en aquesta època que un comandant tingués la propietat d'un regiment amb anterioritat al nomenament superior i, per tant, no deixés de comandar també aquesta força, que era de la seva propietat. També Poal, a més de comandar l'exèrcit català, era el coronel del regiment de Sant Jaume.

42 Aquest regiment tingué un paper molt actiu durant tota la campanya de 1710-1711, amb múltiples incursions i atacs a les línies de comunicació austríacistes.

43 Montemar acabaria amb un brillant historial militar tot guanyant el 1734 la batalla de Bitonto, a Itàlia, contra els austríacs. Sobre el comte de Montemar i les seves relacions amb Catalunya vegeu: Cerro (1998).



organitzà diverses expedicions de càstig i control del territori a les zones amb major presència austriacista. Així doncs, els tres comandaments comptaven amb una àmplia experiència bèl·lica dirigint, sobretot, forces de cavalleria.

Podem establir la hipòtesi que els borbònics van desplegar dos regiments de dragons, el de Vallejo i el de González (Osuna), cadascun amb una plantilla d'uns 500 genets. La plantilla teòrica d'un regiment muntat borbònic era de 12 companyies, cadascuna de les quals constava de 50 genets. El total era de 600 soldats, però els regiments ben poques vegades comptaven amb la totalitat dels seus efectius, que variaven entre un 50 i un 80% de la força total.

A banda d'aquests dos regiments, Montemar devia portar un altre regiment de dragons, o probablement de cavalleria, atès que Poal especifica l'existència de cavalleria en l'ordre de batalla enemic i, dins de la terminologia del segle XVIII, cavalleria i dragons són conceptes ben diferenciats (la cavalleria era més pesant que els dragons i més apta per a càrregues a camp obert). Addicionalment Montemar comandava el regiment de cavalleria Asturias amb anterioritat a la campanya de 1713-1714. Això totalitzaria els 1.500 cavalls que assenyala Poal.

A més a més els borbònics portaven forces d'infanteria, ja que Poal assenyala que hi havia més soldats a peu que muntats. Per tant, hauríem de pensar que Montemar portava amb ell uns 2.000 o 3.000 combatents a peu (l'equivalent de 2 o 3 regiments). De totes maneres, sembla que les columnes que van operar a l'interior es van nodrir de batallons o companyies de diferents regiments acantonats en el setge. Així, es possible que aquesta força estigués formada per batallons i companyies de diversos regiments. També cal suposar la presència d'una nodrida força de botiflers o forces milicianes autòctones al servei dels invasors.

Pel que fa al desplegament sobre el terreny, Poal és poc precís, però cal destacar que les seves possibilitats de visió i interpretació també eren limitades. És clar que els borbònics es desplegaren des de la casa de Mussarra fins els límits de la riera de Talamanca. Probablement no tenien intenció d'atacar la nodrida força catalana, però sí de controlar-la i limitar-ne els moviments amb un bloqueig de les rutes cap al Vallès.



Identificació del camp de batalla

A més d'especificar les forces que entraren en combat, podem extreure altres dades importants de les fonts textuais referents al terreny on es produí l'enfrontament. Les referències que es fan al territori no són gaire concretes, però gràcies a les particularitats del terreny podem delimitar perfectament el front de combat, atès que les tropes estan desplegades justament entre Mussarra i Talamanca i al peu d'una serra.



Zona de la batalla
sobre mapa topogràfic
1:250.000 (ICC).



Marc geogràfic de
l'enfrontament, sobre mapa
topogràfic 1:50.000 (ICC).



Quan Poal parla dels dos turons on es despleguen les unitats borbòniques, probablement s'està referint a les dues carenes que baixen de Mussarra cap a la riera, i que, a la seva vora, formen dos esperons (el situat sobre el molí del Menut i el dels Gobions). Tot i que no són realment turons, sí que es poden identificar com a tals si són vistos des de Talamanca, on residia Poal en el moment de la batalla.

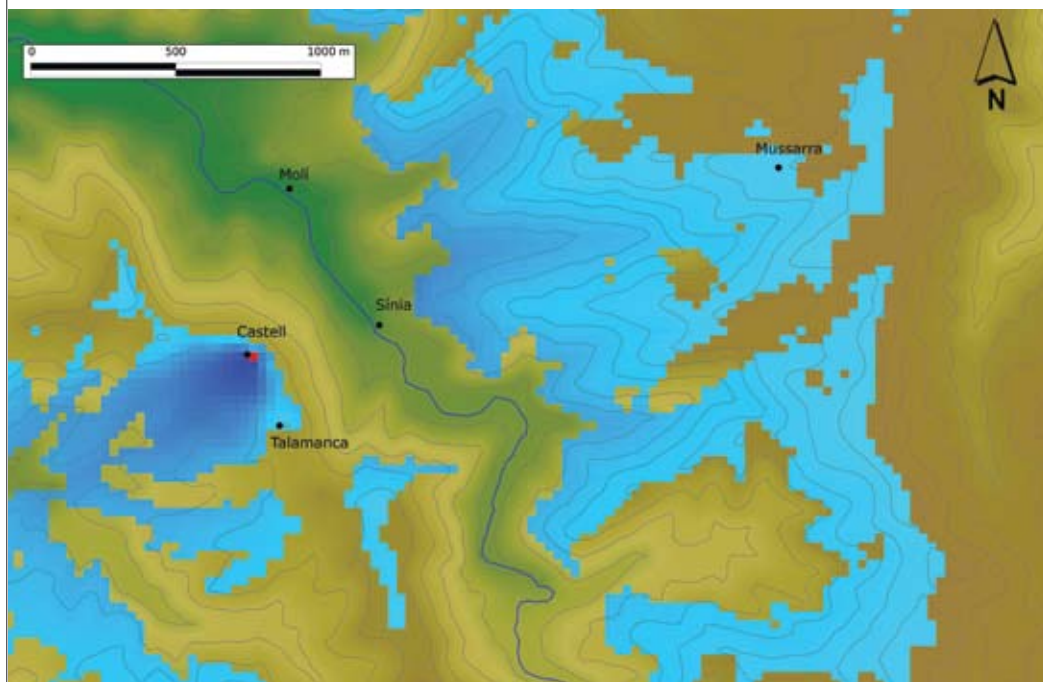
Cal tenir present, d'altra banda, la singular orografia de l'esperó dels Gobions, que acaba de manera brusca amb penya-segats insalvables sobre la riera de Talamanca. Només s'hi pot accedir pel camí que passa entre els Gobions i el turó del Molí o bé per alguns corredors estrets, dels quals destaca el que s'inicia just en el punt on actualment és situat el molí de la Sínia. L'altre accés ja està molt més distanciat cap a l'est, i és el camí que mena cap a Granera passant pel coll de Lligabosses, sobre la zona coneguda com a serreta del Rossinyol. En definitiva, l'extrem inferior dels Gobions esdevé una posició delimitada per una alta cinglera inexpugnable, i a l'esperó únicament s'hi pot accedir pels dos flancs i per determinats corredors estrets que travessen la cinglera.

Finalment, és important destacar alguns punts sobre la visibilitat de la zona. Hi ha dos punts de referència des dels quals es domina el panorama de la zona, tot i que amb certes dificultats pel que fa a la vall de la riera. Des de la mateixa població de Talamanca, es pot veure perfectament el vessant contrari de la vall, així com l'extensió de terreny on es despleguen els borbònics, des de la riera fins a Mussarra.

D'altra banda, des de Mussarra es veu justament el contrari; tot el vessant que baixa des de Talamanca fins a la riera, però amb certes dificultats per veure la zona de desplegament borbònic. És una dada interessant, ja que aquests dos punts privilegiats d'observació és on eren situats els comandaments rivals. Així, tant Montemar com Poal podien observar l'acció de manera prou efectiva, malgrat alguns buits pel que fa a l'acció a la riera. L'orografia no permet arribar ràpidament a la zona de la riera des de cap d'ambdós llocs i, per tant, les ordres donades a les tropes forçosament havien de trigar en arribar, en cas que haguessin d'enviar-se un cop iniciat el combat.



Anàlisi de visibilitat de les posicions austriacistes des del castell de Talamnca



Anàlisi de les línies de visió des del castell de Talamnca.

Aquest mapa ens serveix per a detectar quines zones es veuen des d'una posició determinada (el punt vermell de la imatge), tot tenint en compte la orografia del territori. Les zones de blau més intens són completament visibles des del castell, i a mesura que el color blau es va tornant més clar la visibilitat disminueix. Finalment, les zones que no estan marcades de blau no es poden guaitar des del castell.

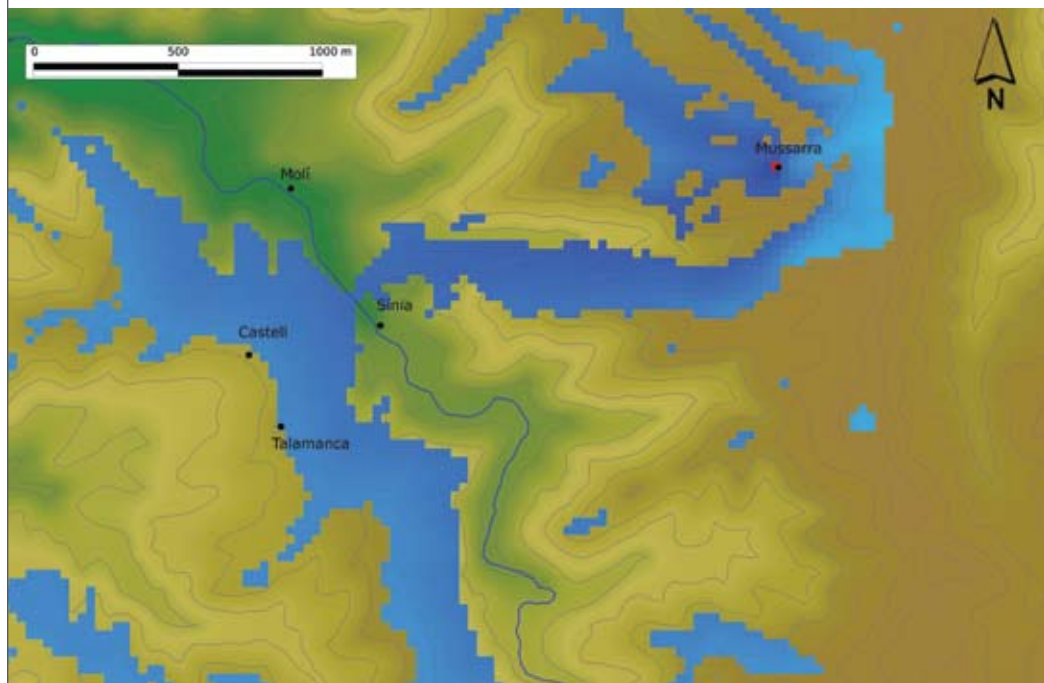
Així doncs, podem observar com des del castell és difícil veure la zona de la riera però, per contra, es pot vigilar perfectament la zona de desplegament borbònica, i conèixer tots els moviments de les tropes allà posicionades



Visió del camp de batalla des del castell.

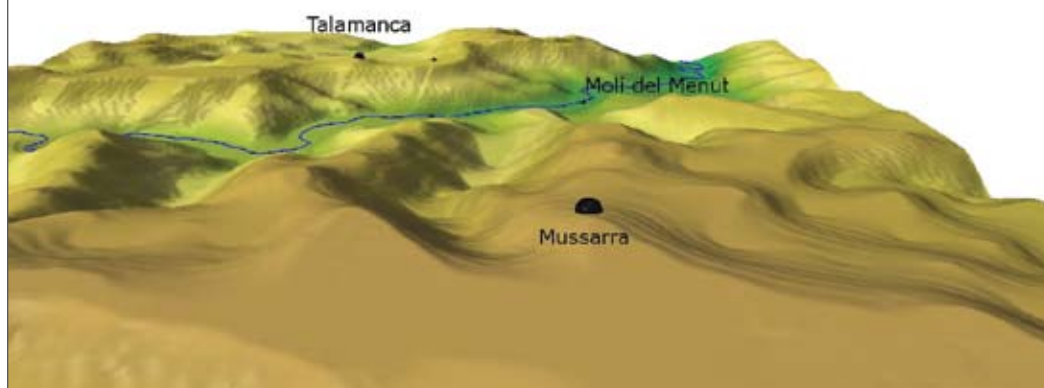


Anàlisi de visibilitat de les posicions borbòniques des de la Mussarra



Anàlisi de les línies de visió des de Mussarra.

Aplicant la mateixa tècnica per tal de conèixer la visibilitat des del lloc de comandament borbònic, podem observar com l'anàlisi mostra una situació inversa a l'anterior: es veu perfectament la zona de desplegament catalana però, per contra, hi ha nombrosos punts cecs a l'àrea dels Gobions. Podem concloure, per tant, que els oficials cercaven posicions des de les quals poguessin controlar els moviments enemics, no essent tant important la situació de les pròpies tropes, que d'altra banda ja coneixien, i podien controlar mitjançant l'ús de missatgers i enllaços.



Visió del camp de batalla des de Mussarra.



Desplegament borbònic

Segons Poal, la primera línia de defensa borbònica, que cobria els passos de la riera, eren els rosetes. Aquest nom probablement es refereix a tropes autòctones. Cal tenir present que forces irregulars com les de Berga duïen una rosa blanca de tafetà al tricorni per identificar la seva adhesió a la causa borbònica. Conceptualment estaríem parlant de miquelets al servei dels borbònics, que actuarien com a batedors i exploradors. El marquès del Poal utilitza el terme *rosetas* de manera despectiva, atès que aquest era, precisament, el símbol de distinció que utilitzaven els botiflers. Malgrat tot, la documentació de la coronela de Berga⁴⁴ és més assimilable a una mena de coronela local que no a al tipus d'actuacions dels miquelets. Altres nuclis de forces autòctones proborbòniques, com la coronela de Cervera, estarien massa allunyades. En aquests moments, el més raonable consisteix a pensar que els rosetes eren fusellers catalans al servei borbònic procedents de l'entorn de Manlleu o Centelles.

Seguidament Poal indica que l'enemic té forces situades damunt els dos turons propers a la riera (el que s'aixeca al sudest del molí del Menut i el dels Gobions). Indica concretament porció d'infanteria i cavalleria. Probablement en els límits de cada turó es van desplegar forces d'infanteria, potser l'equivalent d'un batalló per posició, una força prou sòlida per aguantar qualsevol sorpresa. Aquestes forces d'infanteria estarien suportades per forces de cavalleria. Cal assenyalar que normalment Poal es molt curós i precís en el llenguatge, i en aquest cas parla de cavalleria i no de dragons. Potser el regiment o equivalent que portava Montemar era de cavalleria i van optar per situar un batalló a cadascun dels esperons que dominaven la riera, donant suport a la infanteria. El trànsit d'aquesta força des de les planes de Mussarra no sembla complicat, ja que actualment existeix un camí prou adequat per al desplaçament de cavalls,⁴⁵ que probablement ja existia i que baixa en ziga-zaga per l'esperó dels Gobions, per acabar entre aquest turó i el que domina el molí. El camí passa la riera per davant del turó del molí i remunta la vall per arribar a Talamanca. La cavalleria podria haver baixat per aquí i en els darrers trams distribuir-se a banda i banda del camí, per donar suport a la infanteria.

44 Estudiada per Francesc Riart.

45 Camí que podria haver estat perfectament en actiu durant el període, atès que en el seu entorn es troben nombrosos fragments metàl·lics i claus de ferradura forjats que podrien pertànyer perfectament al segle XVIII. Els marges i la fonamentació del camí també evidencien, en alguns trams, una clara antiguitat.



Poal també diu que tot seguit estava desplegada la resta de la infanteria. Probablement vol dir que els soldats a peu estaven desplegats al llom dels Gobions, a la vora del camí, ja que des de l'altre esperó (sobre el molí) no hi ha possibilitats d'accés fàcil a Mussarra.

El dispositiu borbònic, organitzat en profunditat, segueix amb un contingent de dragons desmuntats, que probablement també estaven desplegats al llarg del camí que va des dels Gobions a Mussarra. Finalment, en el pla on està situada aquesta masia es trobava el quarter general borbònic, juntament amb el que Poal anomena *el retén*, una espècie de reserva.

Resum del desplegament borbònic

A partir de la descripció de Poal, i tenint en compte la grandària de les unitats del moment i les tàctiques emprades durant la guerra, podrien conformar aquest desplegament:

- Una força equivalent a un batalló de fusellers (500 miquelets) desplegada al llarg de la riera.
- Un batalló d'infanteria (500 soldats regulars) i un esquadró de cavalleria (250 genets) sobre el turó que domina el molí del Menut.
- Un batalló d'infanteria (500 soldats regulars) i un esquadró de cavalleria (250 genets) a la part baixa dels Gobions.
- Un batalló d'infanteria (500 soldats regulars) a la zona intermèdia dels Gobions, llest per intervenir ràpidament cap a un dels dos esperons o bé directament cap a la riera.
- Un regiment de dragons (500 genets) a la cresta dels Gobions.
- Un regiment de dragons (500 genets) i un batalló d'infanteria (500 soldats regulars) entre la cresta dels Gobions i Mussarra.

Aquesta sembla una distribució raonable, que encaixa amb les característiques del terreny i les descripcions fetes per Poal. El resultat final és de 4 batallons d'infanteria, 1 de fusellers, 2 regiments de dragons (Osuna i Vallejo) i 1 de cavalleria (o potser de dragons, comandat pel mateix Montemar). Això don un total de 2.000 regulars, 500 miquelets, 1.000 dragons i 500 genets de cavalleria, és a dir un contingent de 4.000 soldats. Probablement la xifra seria menor, tenint en compte que els regiments gairebé mai no podien gaudir del total dels efectius teòrics i, per tant, ens trobem amb una força real d'uns 3.000 combatents.



L'exèrcit català

La carta de Poal continua tot seguit indicant quin es l'ordre de batalla dels catalans.

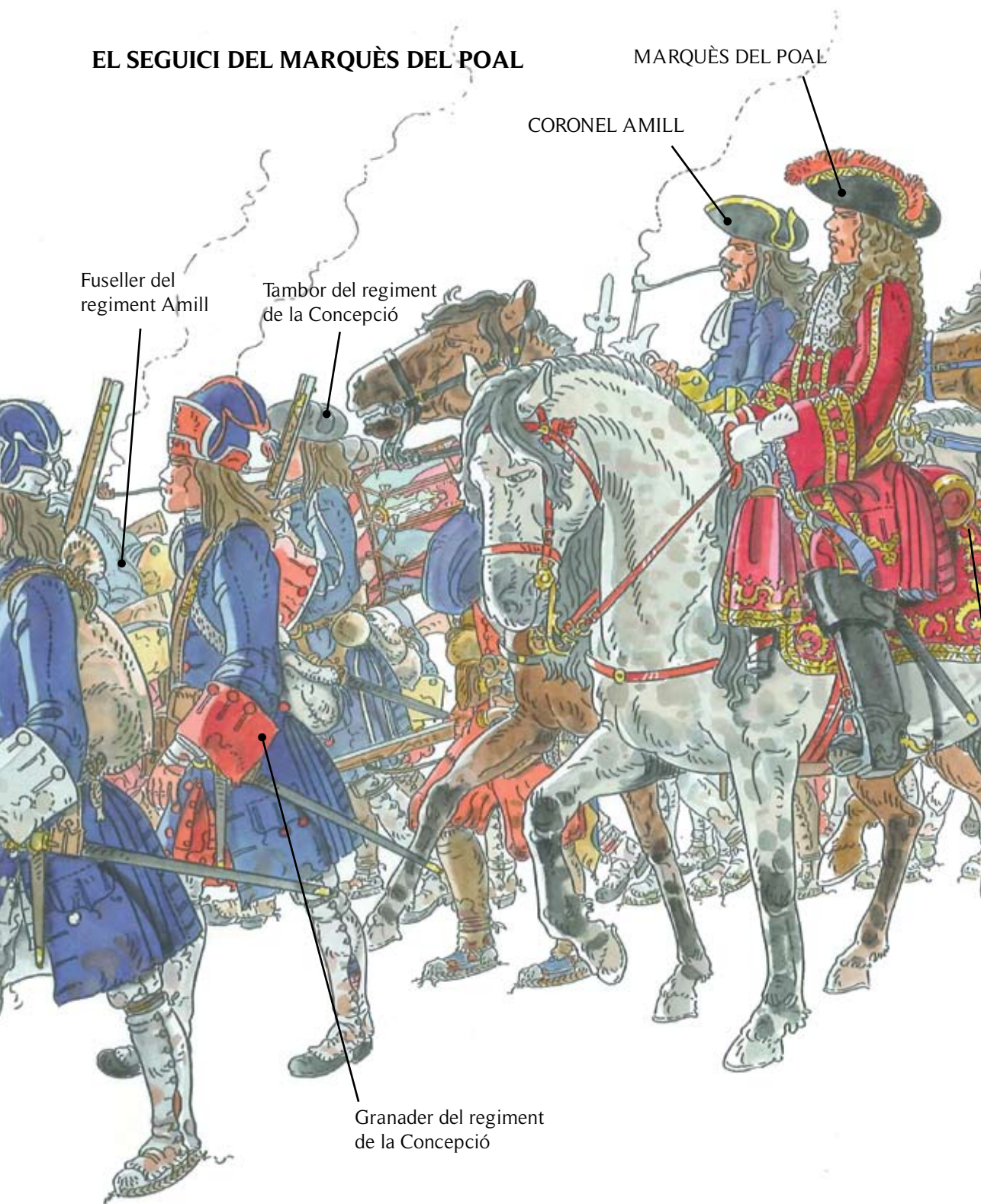
«[...] me aparegue fer baixar a la riera los del Coronel Mitjans á ferlos foch, los de Dn. Sagimon Torras, y Massegur á la esquerra; sote lo castell de Talamanca lo destacament de Cardona de Magraners; sobre la font porcio de sometents, quedant lo restant de reten dalt (que ab tot serien dos mil homens) en companyia de dos esquadrons de cavalleria; en lo alt de la montaña sobre una colina altra porcio de infanteria, y mes avall un esquadro de cavalleria; de officials, y homens de honor, y alguns infants; sobre la dreta tota nostra restant cavalleria, y lo regiment de Dn. Armengol; però durant lo foch dels de la riera passat de dos horas sens q. Los enemichs se atravissen á avansarnos doni orde á nostra gent de que desalojasen los rosetas de son puesto, executantho ab tant valor que luego foren dueñjos de ell. Á est temps vaig disposar que lo Coronel Ferrer ab porcio de sometents, y en cent cavalls â comando de Dn. Ramon Rialp, que eran las Compañias de Dn. Juan Talladella, Dn. Adjutori Segarra y un oficial de voluntaris passassen per lo de Granera á investir al enemich per la retraguarda de forma que apenas arribaren lo obligaren a trauer tota la cavalleria del retent y porcio de infanteria, y fiu avansasen los de Sagimon y Massegur per la dreta del enemich a dita casa de Mussarra ab la companyia de ussars voluntaris que per no poderse mantenir los de Farrer se mallográ lo pegar foch á les municions del enemich que tenian en dita casa, pues desacupats de aquells los enemichs carregaren sobre estos fentlos retirar pero los vaig sostenir de una bona porcio de gent. Avensaven á est temps los del Coronel Mitjans y molts dels Paisans ab gran intrepides de forma que á quatre passos se disparaven les pistolas, y desalojaren lo enemich de las colines posant en fuga sa cavalleria, de manera que si la sua infanteria no agues resistit lo foch, y avansat ab gran garbo á nostra gent, crech se agueren perdut los enemichs, pero digne de admiracio lo valor de nostros paisans que trobantse sens municions y obligats a retirar, ho executaren ab bona forma fentlos por ab les escopetes y defensantse á pedradas, Y per sostenirlos fiu que lo destacament de Cardona los dones una gran descarrega que posá peu á ralla al enemich sentse atrevir-se á passar avant per espai de mitja hora; acaba lo dia, y retirarem tots nosaltres á Talamanca molt vigilants, y lo enemich á la casa de Mussarra molt temeros fent correr la paraula á la nit com si fora dins una plaça [...].»



Fuseller del regiment Amill de l'exèrcit català, recreat per Francesc Riart.



EL SEGUICI DEL MARQUÈS DEL POAL



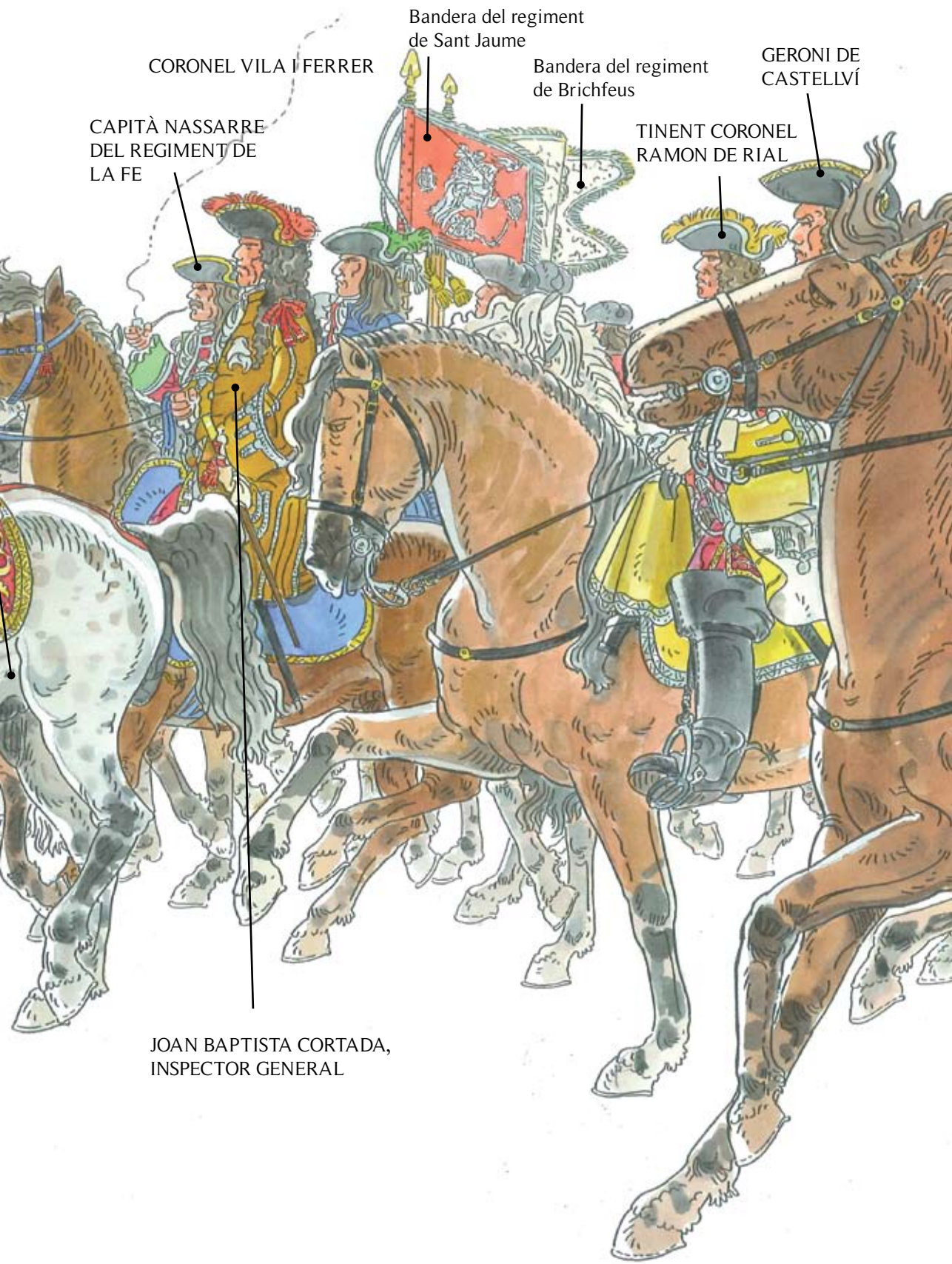
MARQUÈS DEL POAL

CORONEL AMILL

Fuseller del
regiment Amill

Tambor del regiment
de la Concepció

Granader del regiment
de la Concepció



CORONEL VILA I FERRER

CAPITÀ NASSARRE
DEL REGIMENT DE
LA FE

Bandera del regiment
de Sant Jaume

Bandera del regiment
de Brichfeus

GERONI DE
CASTELLVÍ

TINENT CORONEL
RAMON DE RIAL

JOAN BAPTISTA CORTADA,
INSPECTOR GENERAL

La descripció del marquès del Poal de l'ordre de batalla és minuciosa i complexa, i els paràgrafs posteriors de la mateixa carta, que relaten l'acció, ajuden a recomposar el trencaclosques d'unitats i noms. Primer de tot cal destacar la importància de la força regular dels catalans, a més del complement aportat per un nombre de sometents prou substancials. En un primer moment Poal, que devia estar vigilant els borbònics des d'algun punt de la vila de Talamanca, va enviar algunes unitats muntanya avall, per prendre posicions al llarg de la riera i evitar que Montemar en travessés els passos.⁴⁶



Poal va donar ordres al coronel Mitjans perquè desplegués el seu regiment regular a la riera, col·locant a la seva esquerra els regiments de fusellers de muntanya comandats per Segimon Torras i Martirià Massegur. Cal destacar que a Mitjans el cita com a coronel, mentre que no ho fa en els casos de Massegur i Torras, als quals dóna títol de don. Podria tractar-se d'una voluntat explícita, atès que Torras i Massegur eren coronels de fusellers de muntanya, menys considerats i amb menys sou que els coronels d'infanteria. Igualment a Ermengol Amill, coronel de fusellers, li dóna el tracte de don i no de coronel. D'altra banda, en un altre apartat de la carta, a Brichfeus, cap d'un regiment de cavalleria sí que li dóna el tracte de coronel.



Sota el castell, cal suposar que encara a l'esquerra de Mitjans (tot i que podrien ser també a la dreta o al darrera) estaven situats els granaders de Cardona, que probablement pertanyien als regiments de la Immaculada Concepció i Sant Narcís. Cobrint l'extrem dret del desplegament se situà un nodrit grup de sometents, a la banda de la font dels Pets.



El procés de càrrega d'un fusell era complex i lent. El maneig de l'arma exigia entrenament i cura dels mecanismes (L.B.).

Així doncs, Poal va desplegar de manera més o menys lineal, i al llarg de la riera, una força important, amb el flanc esquerra català fixat davant del molí del Menut i el flanc dret a la zona de la font dels Pets. D'esquerra a dreta (des del punt de vista de Poal), doncs, trobem les unitats següents:

- Regiment de fusellers de muntanya del coronel Martirià Massegur.
- Regiment de fusellers de muntanya del coronel Segimon Torras.
- Companyies de granaders dels regiments Immaculada Concepció i Sant Narcís.
- Regiment d'infanteria regular del coronel Francesc Busquets i Mitjans.
- Contingent de sometent.

⁴⁶ Probablement el gual principal era al mateix lloc que en l'actualitat i que, seguint el camí que mena cap a Mussarra, travessa la riera 80 metres al sud-est del molí del Menut.





Així doncs, la força de xoc catalana estava vertebrada al voltant del regiment d'infanteria de Mitjans, que va sortir de Barcelona amb 300 soldats i que no sabem si va augmentar o disminuir efectius al llarg de la campanya. Hi ha alguns dubtes sobre si el regiment incorporava soldats d'infanteria regular o miquelets, però hi ha un fet, esmentat més endavant en la mateixa carta, que confirmaria que la unitat estava formada per combatents regulars. Poal destaca que, durant el combat de Talamanca, un dels tinents de la companyia de granaders del regiment va ser baixa, per la qual cosa hi havia granaders a la formació; els regiments de miquelets no tenien granaders i, per tant, es pot deduir que era un regiment entrenat i equipat com a infanteria regular.

Igualment al final de la carta es diu que els regiments de Mitjans, Amill i Brichfeus comptaven amb un total de 1.000 o 1.500 combatents la qual cosa indica, en qualsevol cas, que els tres regiments tenien uns efectius considerables, d'entre el 60% i el 100% dels valors teòrics. Pel que fa a Torras i Massegur tots dos tenien, com hem assenyalat, el grau de coronel de fusellers de muntanya.⁴⁷ Sobre el paper ambdós comandats havien d'estar amb els seus regiments de fusellers de muntanya, és a dir de miquelets, tot i que Poal no concreta. Pel que fa als efectius inicials del regiment de Massegur, la Generalitat havia pactat amb ell el compromís d'aixecar 300 combatents a canvi del seu suport econòmic. El regiment de Torras, per la seva banda, existia amb anterioritat a la campanya de 1713-14, i començà a rebre armes i socors a partir del 21 de juny de 1713, ja que que havia de lluitar fora de Barcelona. Probablement va ser un regiment de fusellers prou nodrit, amb 300 combatents o més. Ambdós regiments estaven mínimament uniformats.⁴⁸ La referència als granaders (també dits *magraners*) de Cardona es fa difícil d'interpretar, ja que en un principi no es refereix a una companyia sinó a un destacament.

En qualsevol cas devia ser un grup important, ja que en cas contrari no podrien haver efectuat la descàrrega que va protegir la retirada dels catalans durant la fase final del combat. Només es té constància de dues unitats amb contingents de granaders

47 Torres fou nomenat coronel dins l'exèrcit aliat l'any 1710 i Massegur, que havia comandat la denominada Esquadra Nova de Vic, va rebre patent de coronel i ordres d'aixecar un regiment durant el setembre de 1713.

48 Al registre de l'Hospital de la Santa Creu consten ingressats 8 combatents del regiment de Segimón Torres. D'aquestes entrades es pot deduir que portaven gambeto blau i camisola vermella. Vegeu: Hernández i Riart, 2007, pàg. 329.



a Cardona: el regiment de la Diputació, el de Sant Narcís i el de la Immaculada Concepció. Totes tres van destacar tropes acabades de reclutar a Cardona a l'inici de la campanya, sabem positivament que la força incloïa granaders. Així, el destacament de magraners de Cardona probablement procedia d'aquests regiments.

Finalment també es localitza una part de les forces del sometent, que s'avaluen en un total de 2.000 combatents distribuïts a la zona baixa i a la zona alta del desplegament català. Cal tenir present que, atesa la baixa densitat de població de les comarques de l'entorn de Cardona, la presència de 2.000 sometents és extraordinàriament alta. Això demostra el suport a la causa catalana, d'una banda, i la gran capacitat de govern del marquès del Poal de l'altra, que podia organitzar mobilitzacions puntuals sense massa dificultats.

A la cresta, a la sortida del poble i més o menys damunt de la font dels Pets, hi havia disposades la resta de forces del sometent i dos esquadrons de cavalleria. Sabem que el regiment de cavalleria de Pere Brichfeus hi era present, atès que més endavant la carta explicita que el cavall del coronel va quedar ferit. Un dels esquadrons podria pertànyer aquest regiment.⁴⁹ De fet, Adjutori Segarra i Joan Talladella, que se citen com a participants en l'atac eren, segons sembla i en aquest moment de la campanya, capitans de companyies del regiment Brichfeus. Les dades d'efectius d'aquestes unitats són difícil d'especificar. Com hem dit anteriorment, Brichfeus va sortir de Barcelona amb 40 muntats i el capità Adjutori Segarra ho va fer amb 40 més. D'altra banda en un dels paràgrafs de la descripció de la batalla s'indica que la suma de les companyies de Joan Talladella, Adjutori Segarra i de voluntaris sumaven cent cavalls. El segon esquadró que se cita a la cresta podria haver estat format per dues companyies de voluntaris. De fet, més endavant la carta cita un parell de grups de voluntaris: un que acompanya l'atac a Mussarra i l'altre, el que Poal anomena companyia de *ussars voluntaris*, que donà suport a un segon assalt de les tropes de Massegur i Torras. Tanmateix aquest posicionament de Brichfeus i dels voluntaris es hipotètic. Damunt la cresta també haguessin pogut estar les forces del regiment de cuirassers de Sant Jaume. Malgrat tot, la participació

49 Cal tenir present, però, que a Cardona també hi havien arribat combatents d'altres unitats de cavalleria a banda dels regiments esmentats al text: del regiment de la Fe, com a mínim 30; de l'antic regiment Nebot, uns altres 30; la companyia del capità Badia amb 30 muntats; els 130 voluntaris que bé podrien haver format en aquesta batalla.



Oficial i soldat del regiment de la Diputació (L.B.).



El misteri dels húsars a Talamanca

Costa interpretar el terme húsar en el context en què ens trobem. El terme fou emprat ja durant l'edat mitjana en referència a contingents de cavalleria lleugera hongaresa, però no fou fins al segle XVIII, especialment arran del seu ús per l'emperadriu Maria Teresa d'Àustria, quan s'integraren de forma reglada dins dels exèrcits europeus. Per tant, sobta que hi haguessin húsars a l'exèrcit de Poal, i més sota la denominació de voluntaris, és a dir, miquelets a cavall. Dins de l'exèrcit català hi havia dues companyies d'húsars hongaresos, però estaven localitzades dins del cordó de setge. Per tant, ens inclinem a pensar que es tractava d'una unitat de cavalleria lleugera, potser amb efectius hongaresos provinents de l'exèrcit aliat o bé amb algun tret uniformològic típic d'aquests. En qualsevol cas resulta sorprenent l'ús del terme.

de les unitats de Brichfeus i de voluntaris en els atacs fa pensar que, efectivament, devien sumar-se al combat des de la posició inicial a la cresta.

En el turó que s'eleva al sud-oest de Talamanca, i amb opcions d'accés tant cap a la mateixa vall de la riera de Talamanca com cap al camí que du al Vallès, Poal va disposar també un nucli de forces d'infanteria.

En el pendent del turó hi havia un altre contingent d'infanteria i també un esquadró de cavalleria integrat per oficials i homes d'honor. Es podria deduir que la infanteria era regular, però tenint en compte que Poal utilitza el terme de manera genèrica, no en podem estar segurs; el comandant català no esmenta el terme *fuseller de muntanya* o *miquelet* durant tot el text. En aquest sentit,

aquesta infanteria podria tractar-se indistintament d'infanteria regular o de fusellers de muntanya, i malauradament en cap cas cita ni la unitat ni el comandament. Sabem que a Cardona, a més de Mitjans, hi havia companyies de quatre regiments

Acció d'atacar la càrrega de pólvora i la bala amb la baqueta (L.B.).



Fuseller atacant segons el manual de Francesc Ferrer (1714).

Biblioteca Lluís Alemany. Consell de Mallorca.



d'infanteria regular: Ciutat, Diputació, Sant Narcís i Immaculada Concepció. Podria tractar-se d'una o dues companyies dels regiments de la Diputació, de la Immaculada Concepció o Sant Narcís, ja que el de la Ciutat estava molt disminuït d'efectius. Amb tot, és molt probable que es tracti concretament del regiment de Vilar Ferrer, a qui més endavant, en un paràgraf de la mateixa carta, Poal dona tractament de coronel i no de don. En principi Ferrer havia estat coronel del regiment de fusellers de muntanya de Sant Vicenç Ferrer, i cal suposar que les tropes que comandava a Talamanca també eren fusellers de muntanya procedents d'aquesta unitat. De totes maners, no en tenim la certesa, i podria ser que li haguessin donat el comandament de tropes d'infanteria regular, atès que bona part del seu regiment restà a Barcelona quan ell s'incorporà a la lluita a l'exterior.

Pel que fa a l'esquadró d'oficials i homes d'honor, la seva presència resulta prou interessant. El marquès del Poal anava acompanyat d'un petit seguici d'autoritats catalanes, però també de membres de la noblesa local. També fa referència a oficials que, usualment, eren del braç militar. Podem pensar que, tal com va passar a Barcelona, es va arribar a formar una unitat d'oficials agregats i nobles, ja que hi havia un excés d'oficialitat, incorporada a l'exèrcit català procedent de l'austríac, que havia de mantenir-se el càrrec però a la qual fou impossible donar un comandament.⁵⁰ Probablement aquest grup d'oficials sense comandament i d'homes d'honor, per la seva determinació i prestigi, formaven un esquadró d'elit.

La resta de forces catalanes es desplegava, segons es pot interpretar del que Poal anomena *dreta*, directament sobre el camí que menava de Talamanca al coll d'Estenalles. Aquestes forces havien de prevenir qualsevol sorpresa provinent dels camins del Vallès, que podia resultar letal si es produïa just quan la línia de la riera estava implicada en un combat amb les forces de Montemar. En aquest sector Poal va posicionar el regiment de fusellers de muntanya de Sant Ramon de Penyafort, comandat pel coronel Ermengol Amill. Era una de les millors unitats catalanes, que probablement comptava amb més de 500 combatents.⁵¹ Poal també diu que en aquesta zona estava desplegada la resta de la cavalleria, sense citar unitats.

50 La companyia d'oficials agregats de Barcelona va lluitar amb tal agressivitat a la batalla del baluard de Santa Clara que va resultar gairebé exterminada.

51 El regiment d'Amill sempre va comptar amb efectius nombrosos. El 22 de juliol de 1713, per exemple, tenia 64 oficials i 617 fusellers (ACA. Generalitat. Dietari de la Junta de Guerra G 123, 22 juliol, 1713).



Els dubtes quant a distribució de la cavalleria son els més rellevants de l'ordre de batalla català. Al llarg de la carta se citen els comandants del regiment Brichfeus (el mateix Pere Brichfeus) i del de Sant Jaume (el coronel Ramon Rialp) per la qual cosa cal pensar que, efectivament, ambdues unitats eren presents. Se citen també, com hem assenyalat anteriorment, dues companyies (Adjutori Segarra i Joan Talladella), que probablement formaven part del regiment de Brichfeus. La presència del regiment de Sant Jaume sembla del tot probable atès que era el regiment de Poal, la seva unitat de confiança.

El regiment de Sant Jaume

Els efectius del regiment del marquès del Poal, el Sant Jaume, igual que els d'altres regiments de cavalleria catalans, eren probablement considerables. Una part del Sant Jaume (30 muntats i 20 desmuntats) va sortir amb Poal de Barcelona a les acaballes d'agost de 1713, i posteriorment es van incrementar els seus efectius. A aquestes tropes s'han d'unir les de Brichfeus, a qui se li va donar el grau de coronel de cavalleria durant la primavera de 1714, així com els 200 combatents muntats addicionals que van sortir de Barcelona el 8 de febrer de 1714, comandats pel coronel Antoni Puig i Sorribes, tal com explica Mateu Bruguera. (Bruguera, 1871:507-509).



Fuseller segons el manual de Francesc Ferrer (1714).

*Biblioteca Lluís Alemany.
Consell de Mallorca.*

Potser Poal va situar el regiment de Sant Jaume sobre el camí de Talamanca a Mura, juntament amb les forces d'Amill. Per aquesta ruta podia arribar alguna sorpresa i calia disposar-hi d'unitats fiables. Al seu torn, a la cresta i encarades a les forces borbòniques ja presents hauria disposat els dos esquadrons. Un d'ells podria haver estat format per la gent del regiment de dragons de Brichfeus, amb les companyies de Segarra i Talladella, mentre que l'altre podria estar format pels voluntaris. Aquesta opció fora lògica atès que dragons i voluntaris eren més aptes per lluitar muntanya avall, mentre que el regiment de cuirassers de Sant Jaume podia carregar amb més efectivitat al llarg del camí de Mura i actuar com una reserva poderosa en cas que les coses anessin realment malament i s'hagués de cobrir la retirada catalana amb una càrrega de cavalleria. Finalment, l'esquadró de nobles i oficials és l'únic que queda perfectament ubicat, al pendent del cim que domina els accessos a Talamanca des de Mura.

Podem intentar integrar totes aquestes dades per identificar les unitats implicades en la batalla, a partir dels noms d'oficials, regiments i companyies que apareixen a la carta, els contingents involucrats (vegeu les taules adjuntes) i la seva zona de desplaçament.



Oficials i unitats citades a la carta

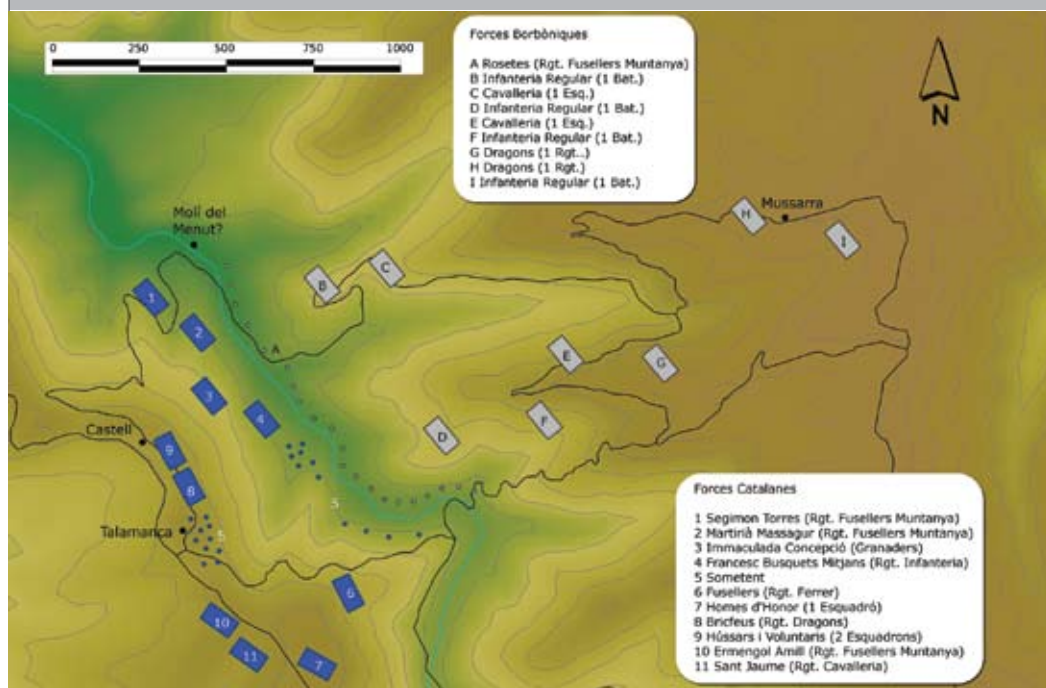
COMANDAMENTS CITATS EN L'ORDRE DE BATALLA	UNITATS CITADES EN L'ORDRE DE BATALLA	ALTRES COMANDAMENTS I UNITATS CITATS EN L'ATAC.
Segimon Torres		
Martirià Massegur		
Coronel Mitjans		
	Magraners de Cardona	
	Sometents sector font	
	Sometents sector cresta	
	2 esquadrons cavalleria cresta	Talladella / Adjutori (rgt. Brichfeus) Oficial voluntaris (voluntaris), hússars voluntaris
	Porció infanteria cim del turó	Coronel Ferrer
	Esquadró honor vessant turó	
	Alguns infants vessant turó	
	Dreta restant cavalleria	Rialp (Sant Jaume)
Regiment Amill		

Força aproximada disponible per cada unitat

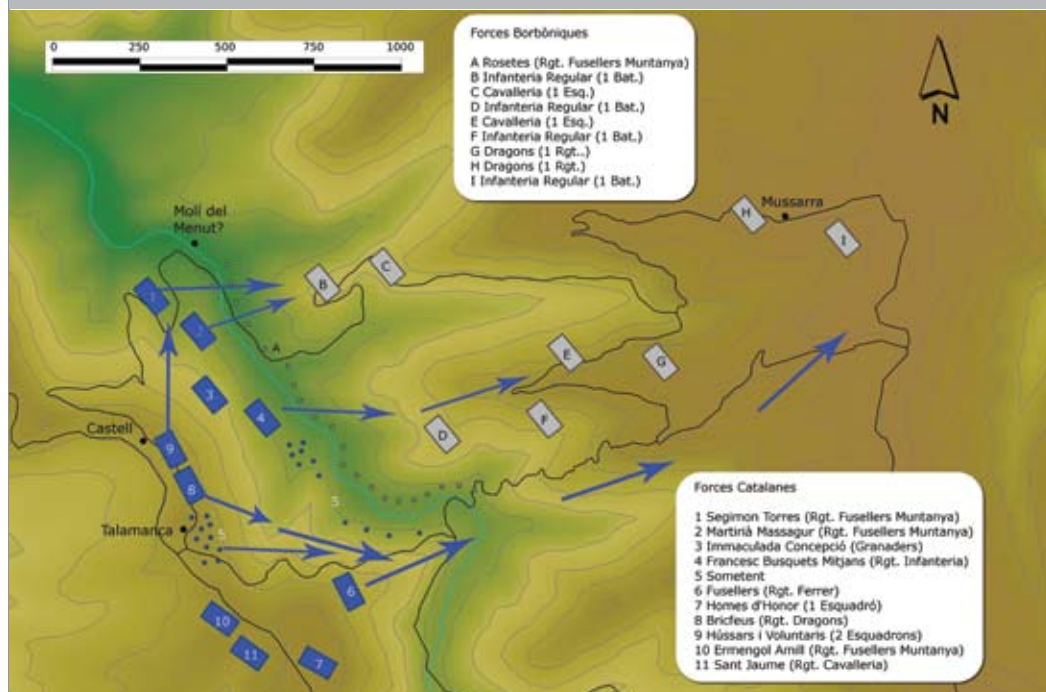
FORCES CATALANES	EFFECTIUS MÍNIMS	EFFECTIUS MÀXIMS
Rgt. fusellers de muntanya Segimon Torres	150	400
Rgt. fusellers de muntanya Martirià Massegur	100	300
Rgt. infanteria Francesc Busquets Mitjans	300	500
Cies. magraners de Cardona (rgt. Concepció/St. Narcís ?)	200	200
Sometent	2000	2000
Rgt. cuirassers de Sant Jaume	300	300
Rgt. fusellers de muntanya Vilar Ferrer	200	400
Esquadró nobles i oficials	50	100
Rgt. fusellers de muntanya Ermengol Amill	500	600
Rgt. dragons Brichfeus.	40	200
Cia. Joan Talladella (rgt. Brichfeus)	35	35
Cia. Adjutori Segarra (rgt. Brichfeus)	35	35
Cia. voluntaris	30	30
Cia. voluntaris hússars	30	50
TOTAL	3970	5150



Desplegament inicial de forces a la batalla de Talamanca



Línies d'atac de les de forces catalanes.



El combat

No sabem quan va començar la batalla, però les forces catalanes devien passar la nit a la població de Talamanca. Probablement els borbònics ho van fer als plans de la serra del Rossinyol. Aquests començarien a desplegar-se a la matinada, muntanya avall, entre Mussarra i la riera de Talamanca. Com hem vist, la zona té una orografia realment complicada i per poder moure uns quants milers d'homes des de Mussarra, és possible que haguéssin de marxar durant un parell d'hores. Poal, al seu torn, va poder disposar el seu ordre de batalla amb molta més agilitat. Com hem assenyalat, Poal patia per si apareixien altres columnes enemigues procedents del Vallès per la ruta més directa, el camí de Mura. Si es precipitava i feia baixar les seves tropes cap a la riera i, en el moment en què estiguessin compromeses arribaven forces borbòniques de Mura, podia quedar atrapat a la ratera de la vall de la riera. Probablement Poal es malfiava, i per aquesta raó va mantenir les seves millors unitats de cavalleria (el seu regiment de Sant Jaume) i el regiment Amill desplegades cobrint el camí des de Mura. D'aquesta manera assegurava el flanc dret i la rereguarda catalans i cobria una possible retirada. En un moment donat va fer baixar part de les seves forces per impedir o dificultar que l'enemic travessés la riera. Probablement els passos òptims de la riera eren els mateixos que en l'actualitat (el situat vora el molí del Menut i un gual més allunyat, a la plana de'n Rafael davant del camí de Granera). Poal, un cop reconegut el terreny i disposades les tropes de manera segura, devia adonar-se que era una bona oportunitat per colpejar l'enemic amb força, ja que tenia un nombre important de combatents foguejats i entusiastes a la seva disposició, suport per part d'un contingent respectable de sometents de la zona i una disposició prou favorable des del punt de vista tàctic i espacial.

Davant seu hi havia uns 3.500 borbònics, però el seu desplegament era massa allargassat en profunditat. Així, podia atacar el front enemic sense que la reserva pogués intervenir a causa de la seva llunyania. Pel que sabem de la seva activitat, Poal era un comandant prou agressiu, capaç de copsar i aprofitar qualsevol oportunitat. Només d'aquesta manera es pot explicar l'enorme nombre de tropes que els borbònics van haver de disposar per frenar-lo, ja que gairebé sempre va dur la iniciativa, aprofitant al màxim les capacitats del seu exèrcit. Així doncs, Poal va decidir atacar i amb aquesta intenció va fer baixar part de les tropes cap a la riera, probablement per temptejar la situació. S'establí un intercanvi de foc amb els rosetes, que durà unes dues hores. Com



que no es devien tenir notícies de soldats enemics provinents de Mura, Poal es va decidir finalment per l'atac, tot i que deixà en reserva els seus millors regiments.

Les forces catalanes van franquejar la riera i van fer retrocedir els rosetes. Probablement la gent de Segimon Torres i Martirià Massegur van travessar per la banda del molí del Menut i es van enfil·lar ràpidament per l'elevació en direcció nord. Potser en aquest primer atac les forces de Torres i Massegur ja van ocupar el cim d'aquest turó, els anomenats solells del molí del Menut, ja que era una posició vital per on passava el camí que permetia accedir a la zona des de Mussarra.

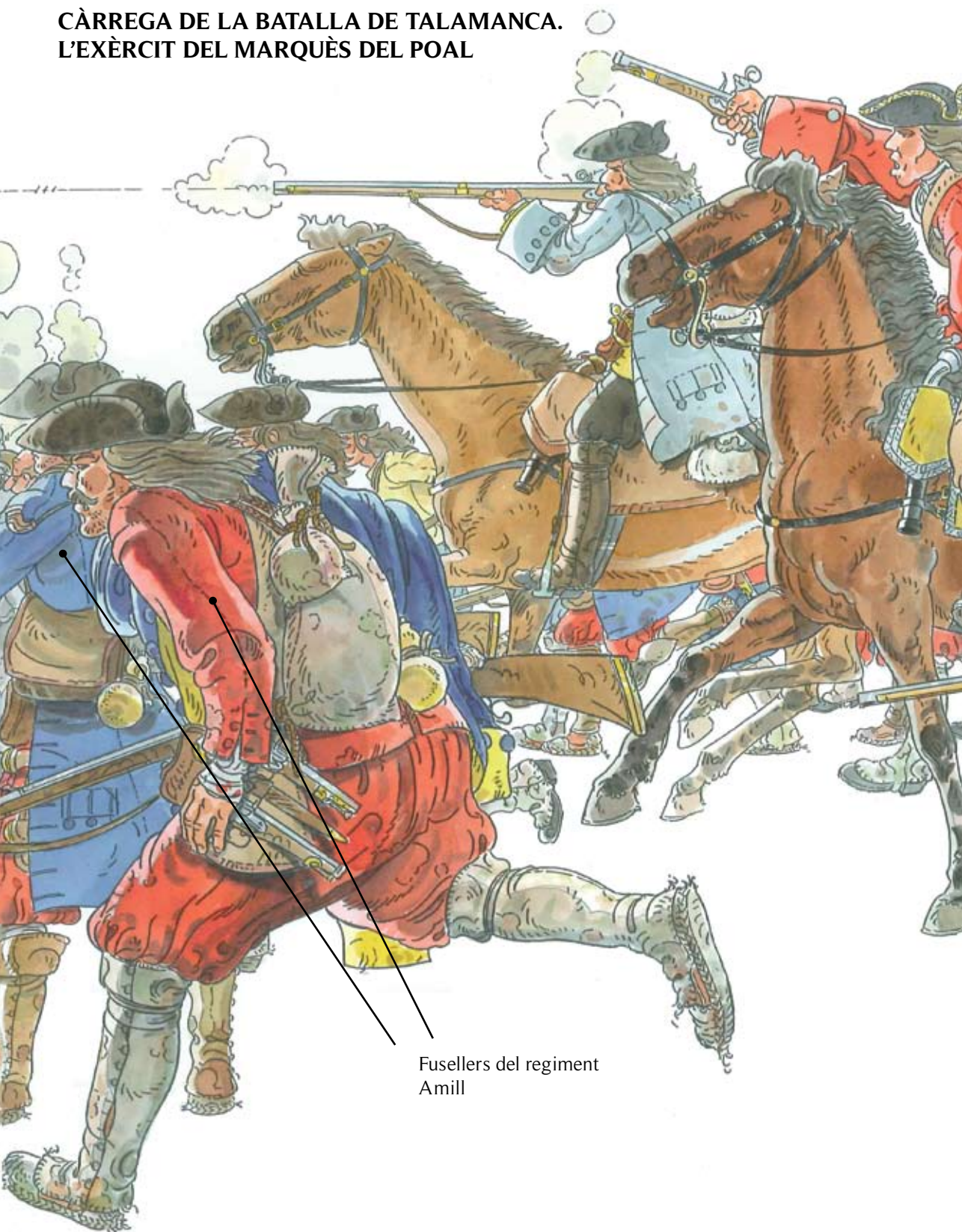
Havent aconseguit el primer èxit, el marquès va prosseguir l'atac, tot enviant muntanya amunt, pel camí del coll de Lligabosses (a l'extrem del flanc esquerra borbònic) una força important. Estava comandada pel coronel Vilar i Ferrer i comprenia un contingent important de sometents, a més del mateix regiment de fusellers del coronel, com cal suposar. També hi anava Ramon Rialp, tinent coronel del regiment de Sant Jaume, amb cent genets de les companyies de Joan Talladella, Adjutori Segarra i la d'un oficial de voluntaris. Poal no diu res sobre la possible presència del Sant Jaume. En aquest sentit la interpretació es fa contradictòria, ja que sobre el paper les tropes de Talladella i Segarra eren del regiment Brichfeus. Potser Poal va prendre les tropes de dragons i voluntaris més adequades per intentar un atac com el que pretenia però, per les raons que fossin, les va col·locar sota comandament d'un dels seus homes de confiança, Ramon Rialp.⁵² Cal observar que les tropes seleccionades eren possiblement les de la cresta i el turó, que baixarien de dret a buscar el camí de Granera, travessant la riera pels plans de la zona alta; tot seguit s'enfilarien pel camí de Granera que devia seguir més o menys el traçat actual per la vall de la pala dels Gobions fins assolir el coll de Lligabosses, dalt de l'anomenada carena del Rossinyol. Cal fer notar que, des de Mussarra, aquest camí és difícilment visible i, per tant, els catalans podien comptar amb bones possibilitats de tenir el factor sorpresa de part seva.

Tornant al centre de l'acció, l'avantguarda borbònica, formada pels rosetes, no va poder frenar el pas sobre la riera dels fusellers de Torres i Massegur. Així, mentre aquestes tropes anaven

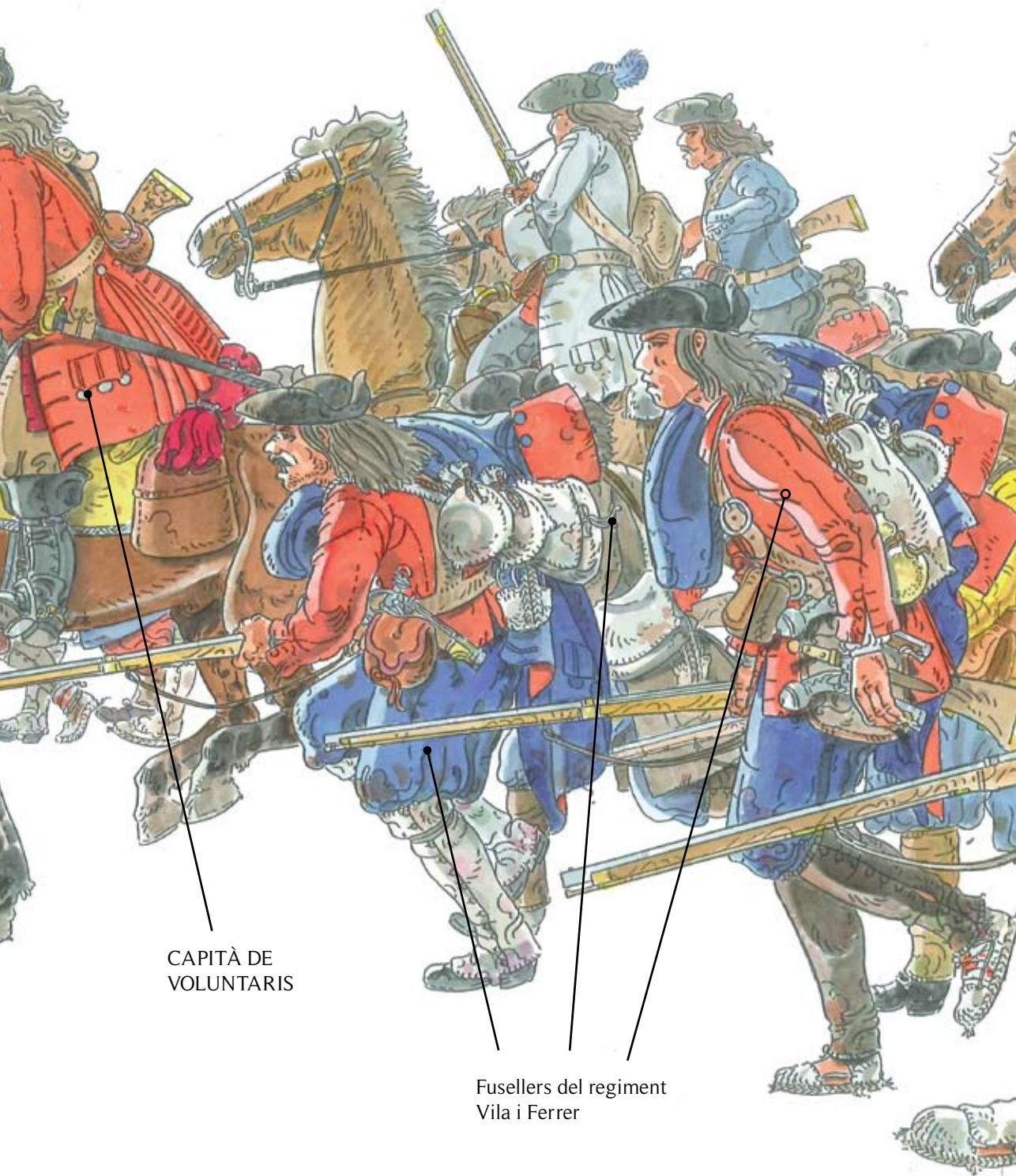
52 Rialp, tinent coronel, comanda la cavalleria, però no la infanteria, ja que qui té el control superior de l'atac és el coronel Ferrer, de graduació superior a Rialp. Obviament Brichfeus no va participar en l'atac, ja que era coronel i, per tant, hagués estat per sobre de Rialp en cas d'haver format part del contingent.



**CÀRREGA DE LA BATALLA DE TALAMANCA.
L'EXÈRCIT DEL MARQUÈS DEL POAL**



Fusellers del regiment
Amill



CAPITÀ DE
VOLUNTARIS

Fusellers del regiment
Vila i Ferrer

avançant cap a Mussarra, les forces del coronel Ferrer es van enfilemuntanya amunt i van trigar una o dues hores en assolir el coll de Lligabosses. Això vol dir que, com a mínim, seria migdia quan van començar a avançar pel camí de la cresta cap a Mussarra. Allà van trobar la reserva espanyola cobrint els accessos a la casa i s'inicià el combat. L'atac català podia ser molt perillós per als borbònics, ja que en cas que la força combinada de dragons, miquelets i sometent controlés Mussarra, la tropa borbònica desplegada davant de Talamanca quedaria aïllada entre dues forces enemigues. Segons Poal, tota la reserva borbònica va haver de desplaçar-se en direcció al camí de Granera per rebutjar l'atac, controlar Mussarra i garantir la connexió amb les tropes dels Gobions. La reacció va desactivar l'atac català, que hagués pogut causar una situació de pànic i desbandada amb l'encerclament de les unitats borbòniques més properes a la riera.

Al mateix temps, Poal (que podia veure des de Talamanca el que passava a Mussarra) va donar ordres a Massegur i a Torres que avancesin directament cap al cor del dispositiu borbònic. Probablement ho van fer des del turó del sud-est del molí del Menut, conquerit en foragitar els rosetes o bé ocupat precisament en aquest segon atac. Per a aquesta segona fase de l'atac, els miquelets van comptar, a més a més, amb el suport dels húsars voluntaris. Malgrat tot, els borbònics aconseguiren refusar l'atac, ja que un cop contingudes les forces de Ferrer van poder emprar part de la reserva en aquesta altra zona de combat, i probablement van fer retrocedir els miquelets de Massegur i Torres.

Per a complementar l'atac dels fusellers de muntanya, Poal va ordenar al coronel Mitjans que travessés la riera amb els seus regulars acompanyats per sometents. En estar disposats al centre català, van avançar de dret cap als Gobions, tot i que l'atac no era senzill, tenint en compte el terreny escarpat que tenien al davant. Per accedir-hi només hi ha dues possibilitats: enfilemuntanya directament pel camí de Mussarra i d'aquí anar cap a la dreta pels pendents dels Gobions, o bé fer servir un petit accés que hi ha just damunt d'on ara es troba la sinya de Can Valls. Tant una opció com l'altra eren complicades a causa de la presència de tropes enemigues, però Mitjans devia tenir èxit i continuà l'atac muntanya amunt. Segons la carta de Poal aquest va ser un combat força ferotge, però al final els catalans es van quedar sense municions i van retrocedir davant la resistència oferta per la infanteria borbònica. Poal adorna el seu discurs posant de rellevància el coratge dels sometents,



que van arribar a combatre a pedrades. La reculada es devia realitzar pel camí de Mussarra a Talamanca. El destacament de granaders va cobrir la darrera etapa de la retirada amb descàrregues tancades, desplegats de manera que cobrissin el gual de la riera. Amb els catalans retornats a l'altra banda de la riera de Talamanca es va acabar la batalla.

Es fa difícil calcular quan va durar tot plegat, atesa la simultaneïtat dels diversos combats, però segurament ja no hi havia combats intensos cap a les tres o les quatre de la tarda. Els catalans havien atacat amb decisió i, tot i que els assalts no havien aconseguit tots els seus objectius, van provocar una forta impressió entre els borbònics. D'altra banda, i segons Poal, els enemics van patir un gran nombre de baixes. Els catalans es van retirar a la posició de Talamanca i els borbònics van recular cap a Mussarra.

La confrontació entre les tropes de Poal i Montemar però, no va acabar. Poal va seguir tenint la iniciativa estratègica, ja que, segons ens explica a continuació a la seva carta:

«Lo dia 14 de bon matí sobre lo despojo de alguns morts y hague moltes escopetades pero no fou cosa, y lo enemich prengue sa marxa pera St. Llorens Çavall. Luego maní fer lo mateix, y encontranynos los envestirem ab tant valor que confussos se posaren en fuga, y encara que de quant, en quant feyan alguna defensa, no obstant no pararen fins Sabadell, sens haverlos dexat socegar en Sant Llorens Çavall, que á poder aguantarho nostra infanteria, sens dubte los preniam tres cents cavalls pues los obliaren á fer peu á terra, y fugir costa avall pero los ne matarem alguns y en prenguerem mes de trenta, matantli molta gent segons certa relacio dels de Sant Llorens, Sabadell, y Tarrasa que en ditas functions diuen han perdut entre nafrats, y morts los enemichs passats de sis cents homens y sinquanta officials; nosaltres deu morts, y entre ells lo Capita Bonet de voluntaris, y lo Capita Matas de Mitjans y vint i sinch nafrats, incluint lo Capita llobet y un tinent de Magraners de Mitjans, nos mataren tres o quatre cavalls y nafraren lo meu y del Coronel Brichfeus.

»Per estes functions sens ha retardat tres, o quatre dias nostra marxa, pues molts dels sometents sen anaren á descansar á sas casas, y a estat precís lo ferlos venir ab noves ordes, y riguroses penas. Assegurant que si V.E. me agues pogut esperar 15 dias, crech que tota Catalunya baixaria. Mes ara tot just se va pegant foc y van acudint y me trobare ab sols 4000 omes y 450 cavalls de voluntaris tota bona gent.



»Estranyo que V.E. haja pogut entrar en desconfiansa de ma persona sobrepassen son socorro quant tot mon desitg y anello no es altre; y axís pues V.E. no te espera y io me trobo tan, poca gent. Estava resolt ha introduir en Bna los reximents de Armengol, Mitjans y Ferrer que lo componch de les companíes soltes, tots en numero de 1000 omes o 1500; pero atenent â lo que V.E. me diu se troba ab tanta necessitat de blat, me ha aparegut no practicarho ans be des de luego pasar â la montanía y ab poca o molta gent acabar una acció general en nostros enemics eixint V.E. ab la vandra de Santa Eularia. Confiat en que sa Divina Magestat per intersasio de nostres sancts patrons, y per la Purissima Conceptio de sa Mare Santissima donerá V.E., una felissima victoria contra nostres enemichs, los quals de la nostra functio, y la de haverlos rehasats en los assalts de eixa plaça estan molt acoverdats, y si be se son apostats tots en la riera de Rubí, y Toí en Martorell que tindran 4000 omes á fi de embarasarme lo pas â la montanya.

»Sens embargo resolg posarme avuy en marxa y embestirlos y pasar a socorrer a V.E. ont sere (Ab lo favor de Deu, y de sa Mare Sanctissima). La nit del dia 22 o del dia 23 y logrant fare los senyals me te comunicats Villarroel. Y si V.E. tingués altra cosa que ordenarme podra prevenirme luego que jo procurare repetir, altro expres, y donar á V.E. continuats auissos de tot, quedant en interim pregant á Deu Nostre Sr. gde. a V.E. los molts anys que desijo, y é menester es la major exsaltacio. Olesa y agost 20 de 1714-

»Estimaré a V.E. que me remetia les monicions per lo mateix conducte que les rebo per Matoses.

Exm. Señors B.L.M. de V.E.
Son mes affertat, y segur sdor,
Marques del Poal.

Exms Consellers de la Ciutat de Barcelona»

La darrera part de la carta explica les pugnes per les despulles dels morts que van succeir durant la matinada del dia 14. Probablement, a punta de dia, les forces espanyoles van decidir retirar-se de la zona, ja que la seva posició era perillosa. Durant el dia anterior havien estat a punt de quedar encerclades, fet que demostra que l'hegemonia dels fusellers en aquest entorn muntanyenc era indiscutible, com ja havia passat durant tota la Guerra de Successió. Poal va veure la maniobra i va aprofitar l'ocasió per a



Recreació d'un fuseller de muntanya (L.B.).





Molí del Menut (FX.H).

iniciar una persecució. De la descripció es pot entendre que la rereguarda borbònica va lluitar durament contra les tropes de Poal (és interessant la importància dels genets catalans) i que la columna va tenir problemes per arribar primer a Sant Llorenç Savall i a Sabadell després. La persecució havia de ser un infern pels soldats borbònics, tirotejats i perseguits pels miquelets. Les aturades per fer front a les tropes combinades de genets i miquelets devien aturar durant un temps els catalans, fins que encalçaven de bell nou les tropes enemigues en retirada.

Poal esmenta que els borbònics van patir un total de 600 baixes entre morts i ferits, i que van perdre uns 50 oficials. Les baixes catalanes es calculen en 10 morts, entre ells dos oficials. La xifra pot semblar exagerada, però cal fer algunes precisions. En primer lloc, no està clar si Poal es refereix a la batalla del dia 13, a la persecució del 14 o bé a totes dues accions, que semblaria l'opció més lògica pel que explica la carta. El fet que

Poal sigui generalment fiable com a font, i que la carta sigui un informe i no pas el fragment d'unes memòries escrites a posteriori és interessant,⁵³ ja que fa que sigui necessari tenir en compte el nombre de baixes borbòniques indicat.

Pel que fa a les baixes catalanes s'ha de destacar principalment l'elevada proporció d'oficials. D'una banda és prou usual durant el segle XVIII, ja que bona part de l'oficialitat manava des de primera fila. Malgrat tot, el percentatge és realment alt (el 20% de les baixes catalanes són oficials, per un 8% dels borbònics) i això pot confirmar una cosa que expressàvem anteriorment, i és l'elevat nombre d'oficials integrats en les files catalanes.

Si aquestes baixes es refereixen efectivament al dia de la retirada, el 14, queda la incògnita de saber quantes baixes es van produir en la batalla lliurada el dia 13. En principi es fa

⁵³ Les memòries escrites anys després d'una guerra tendeixen a la justificació dels autors, per regla general.



impossible de saber o calcular-les, tot i tenir present que en les batalles campals el nombre de baixes era relativament reduït, i que aquestes es produïen principalment en les retirades o desbandades, com és aquest cas. En aquest sentit cal destacar que a finals del segle xx, en unes obres de rehabilitació fetes a tocar de l'església de Talamanca, es va localitzar una fossa allargada amb les restes cadavèriques d'uns 40 individus adults disposats en renglera.⁵⁴ És possible que es tractés dels combatents catalans morts durant la batalla. Les prospeccions del 2009 però, no van aconseguir la localització de noves restes. La xifra sembla proporcionada a la magnitud dels combats i l'enterrament, ben reglat com era costum sempre que era possible, el devia fer durant el dia 14 algun escamot amb l'ajut de veïns de Talamanca. Pel que fa als morts borbònics, el nombre es fa més difícil de calcular, però tenint en compte que es van retirar després de la batalla, devia ésser més elevat. Probablement van ser enterrats en alguna fossa a la zona de la cresta pels mateixos borbònics, ja que els exèrcits de l'època no acostumaven a abandonar els cadàvers a l'aire lliure. Tampoc es pot excloure que fossin enterrats a la mateixa fossa comuna vora l'església de Talamanca.

Les forces de Montemar van poder descansar, finalment, en arribar a Sabadell. Poal, mantenint-se sempre a la serralada Prelitoral, i sense entrar al Vallès, va marxar cap a Olesa, amb la intenció de preparar un atac al cordó de setge o la filtració de les seves millors tropes a Barcelona, el dia 22 o 23 d'agost, segons se'ns diu al final de la carta, tot aprofitant l'èxit aconseguit a Talamanca.



Excavació arqueològica realitzada per la Universitat de Barcelona a finals del 2009 (X.R.).

⁵⁴ Les restes van ser dipositades en la fossa comuna del cementiri, sense estudiar-les ni documentar-les.



Francesc Cecília,
M. del Carmen Rojo
i Maria Yubero

APROXIMACIÓ AL PAISATGE DEL CAMP DE BATALLA

El municipi de Talamanca està ubicat en la perifèria muntanyosa de la plana del Bages en la zona orientada al Montcau i Sant Llorenç de Munt. Cap al nord, Talamanca, com tot el Bages, no té massa lluny les comarques de muntanya prepirinenques i cap al sud resta a la vora del corredor del Vallès. D'altra banda, Talamanca està sobre el camí que, des de Terrassa i passant pel coll d'Estenalles, mena directament al Berguedà obviat Manresa. És per això que sovint aquest territori ha estat zona de pas i l'episodi objecte del present treball, la batalla de Talamanca, no va ser aliè a aquesta casuística. L'exèrcit del marquès del Poal tenia la seva base principal a Cardona però quan les unitats marxaven cap al Lluçanès, el Moianès, la Plana d'Osona o el Vallès sovint passaven per Talamanca, que deuria ser un important punt de suport. D'altra banda el poble, situat en una zona enlairada, tenia molt bones visuals que permetien copsar l'arribada d'enemics. Aquest fet, sumat a les facilitats de defensa, expliquen la presència continuada al municipi de les tropes catalanes que pugnaven per assolir l'hegemonia en la Catalunya interior. Talamanca era un lloc ben comunicat i segur.

El territori té un clima propi del domini mediterrani interior, amb pluges relativament poc abundants, hiverns rigorosos, si els comparem amb els de la costa, i estius molt calorosos i secs; per tant és un país de contrastos tèrmics. Tot plegat proporciona una vegetació amb predomini del bosc mediterrani amb presència rellevant de l'alzina de fulla curta o carrasca, que és una de les subespècies més ben adaptades a la zona. El bosc d'alzines amb sotabosc ric i variat encara és avui ben present en el paisatge de la zona tot i que la pinassa ha guanyat protagonisme.

El Montcau des de la zona
dels cingles de la Mussara.
(X.R.).



El poble de Talamanca

Molts dels municipis d'aquesta comarca van estar relacionats amb els territoris dels antics castells termenats; aquest és el cas del de Talamanca. Va ser durant l'edat mitjana que es va estructurar el poblament de tota aquesta zona amb unes característiques similars a les que ara coneixem. El terme de Talamanca es va formar al voltant del seu castell, que apareix documentat per primera vegada el 967 en període prefeudal. Sembla que el domini eminent el tenien els comtes de Barcelona, però aquesta dada no és segura. En tot cas, el domini senyorial va acabar sent dels Cardona, tal com es constata en el testament de Ramon Folc de Cardona, atorgat el 1086, ja en plena etapa de feudalització.⁵⁵ Vers el 1121 apareix a la documentació la primera menció d'una família cognomenada Talamanca; es tracta de Bernat de Talamanca, que probablement pertanyia a una branca dels Cardona. En el segle XIV, en un context de crisi i dificultats econòmiques per a la monarquia catalanoaragonesa, els Talamanca van comprar les jurisdiccions del castell que l'infant Joan, el futur Joan I, va haver de vendre en un context d'empenyorament de drets de la Corona. Això va succeir el 1381 i la situació va perdurar fins a la desaparició dels senyorius, ja en plena revolució liberal. Per tant, al segle XVIII, el castell encara estava sota domini senyorial.⁵⁶

Durant el segle XVIII, Talamanca era un lloc que amb prou feines fregava els 150 habitants. En el cens de Floridablanca, el poble figura amb 147 habitants.⁵⁷ Deixant a banda dues persones de l'estament eclesiàstic, el nucli més nombrós el componien una dotzena de famílies pageses, és a dir de petits i mitjans propietaris i 31 jornalers. El poble va créixer a la darreria del segle XVIII i, sobretot, a mitjan segle XIX. Cels Gomis⁵⁸, diu que tenia uns 370 habitants, sense afegir-hi cap detall d'interès, excepte que el lloc tenia conreus de «blat, llegums i vi». En qualsevol cas la vinya va ser un motor de creixement i en els pendents propers a la riera que remunten cap a Mussarra hi ha barraques de vinya amb datacions de les acaballes del segle XVIII. També són del segle XVIII els peculiars cups tubulars de pedra que són avui un element patrimonial emblemàtic del municipi. El 1857 el poble va assolir un màxim demogràfic de 538 habitants. L'arribada de la fil·loxera cap al 1890, provocà la crisi vinícola i la reculada demogràfica. Durant el primer terç del segle XX, Talamanca amb prou feines arribava al centenar d'habitants.



El castell de Talamanca (X.R.).

55 Manrique (1994) i Ferrer i Alòs (1998), pàg. 13.

56 Benet i Clarà (1991).

57 Iglésies (1970), pàg. 410.

58 Vegeu l'apartat «Província de Barcelona» de Cels Gomis a Carreras i Candi (1980).



Tot plegat ens indica que al començament del segle XVIII, quan es va donar la batalla, potser no s'havia produït encara l'expansió moderna de la vinya, tot i que podrien haver-ne existit conreus, almenys a les zones més properes a la riera.

El camp de batalla

La zona on es va produir la batalla està situada en una franja de terreny muntanyós que des de la riera de Talamanca s'estén dos quilòmetres lineals, pendents amunt, vers llevant, fins arribar a la quintana de la Mussarra. És una zona solcada pels torrents de la font dels Pets, del molí del Menut i de la бага de les Llanes. Es tracta d'un terreny embarrancat, abrupte, amb cursos encaixats, en pendent i amb una forta erosió. Els indrets de confluència entre la riera de Talamanca i els torrents esmentats formen petites valls transversals, amb importants cingleres com la de la Lleixa i de la Mussarra.

En la solana de la riera, en els solells propers al molí del Menut i els Gobions i fins la quintana de la Mussarra, el 13 d'agost de 1714 hi havia estacionats, segons les fonts escrites, importants contingents militars borbònics; mentre que a l'obaga de la riera, i tenint com a base el castell de Talamanca, hi havia ubicats els contingents militars catalans comandats pel marquès del Poal.

El xoc bèl·lic entre les dues formacions es va iniciar a la riera de Talamanca, i deuria afectar especialment les zones on el riu és franquejable, i on avui encara hi ha diverses rescloses i infraestructures hidràuliques. A la banda baixa de la vall deuria haver-hi bosc de ribera i, probablement, com en l'actualitat, nombroses hortes. En aquesta zona destaca la presència del molí del Menut, de datació difícil.

El molí va tenir una bassa, avui destruïda, però de la qual s'evidencien les restes, i que constituïa un gran centre receptor d'aigua, de la riera i dels pendents de la muntanya. Hi ha referències documentals que fan pensar que ja durant l'edat mitjana hi havia molins en aquesta zona; tanmateix, no sabem si el molí del Menut i les seves infraestructures existien abans del segle XVIII. Val a dir que el marquès del Poal no l'anomena en la seva descripció de la batalla, la qual cosa és significativa. De tota manera això podria estar justificat atès que el molí no és visible des del castell. En qualsevol cas, tampoc no anomena l'església medieval de Santa Cecília de Talamanca, que encara es devia conservar en el proper pla del Molí, ni fa cap referència a infraestructures hidràuliques





Camp de batalla de Talamanca, vist des de la posició borbònica. A la dreta es pot observar el castell de Talamanca (X.R.).

Molí del Menut

Solei del Molí del Menut



Camp de batalla de Talamanca, vist des de la posició catalana. Al fons es pot observar el quarter general borbònic de la Mussarra (X.R.).

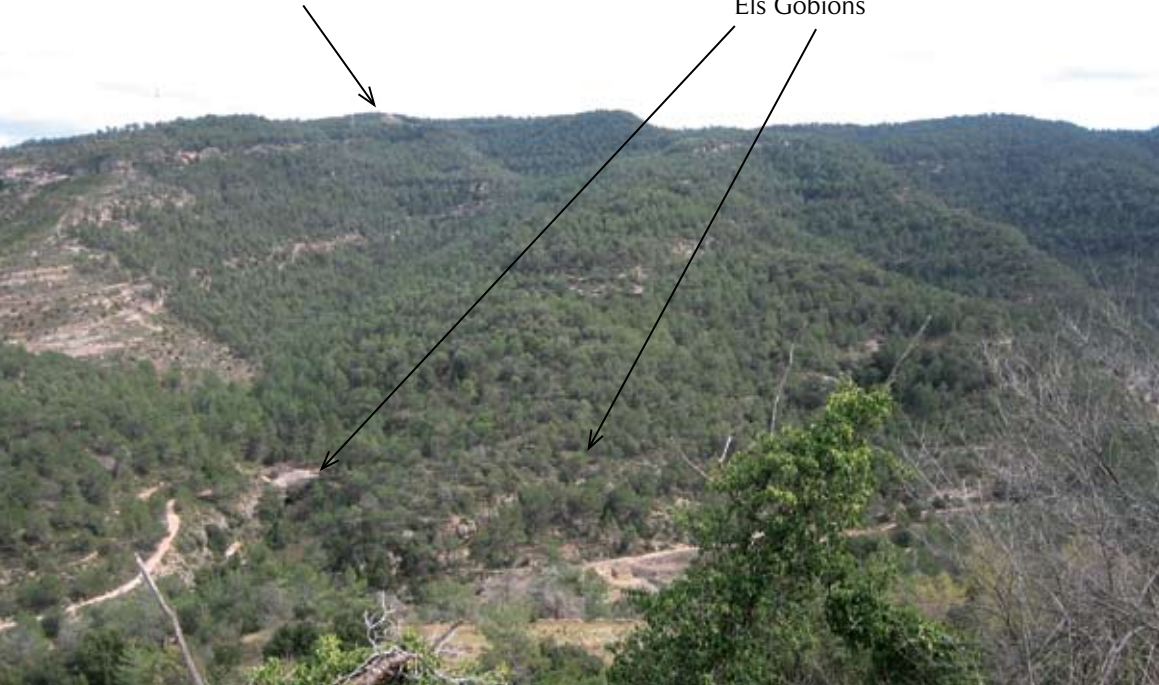


Masia de la
Mussarra (X.R.).



Mussarra

Els Gobions



que potser existien. L'edifici del molí del Menut presenta dues fases constructives. La més antiga podria molt bé haver estat de la darrerria del segle xvii.⁵⁹ En aquest sentit, la construcció del molí del Menut i la seva ampliació es podria relacionar amb el relleu o expansió de la vinya de la segona meitat del xviii i amb el consegüent augment de la demografia. Un molí fariner de grans dimensions i gran capacitat de mòlta com el que ens ocupa podria resultar desproporcionat per una població escassa com la de l'inici del segle xviii i més lògica en un context de dinamització agrícola i demogràfica.⁶⁰

D'altra banda tot el tram comprés entre el molí del Menut i la sínia de can Valls, sota els Gobions, presenta una continuïtat prolongada d'obres hidràuliques; de fet, hi ha trams de la riera en què aquesta discorre encaixada entre murs antròpics i tota ella esdevé una mena de bassa. Cal tenir present que el cabal de la riera, segons les zones, és molt desigual i que en alguns trams la llera està seca i la circulació és exclusivament freàtica. El conjunt d'obres de canalització tenia com a finalitat garantir una reserva hídrica en temps d'estiatge o sequera. Probablement aquestes infraestructures es van construir a partir de mitjan segle xviii, sense excloure una possibilitat més tardana del xix. De la segona meitat del xix és, sens dubte, la sínia de can Valls, de tracció de sang i volant enlairat.⁶¹ L'existència d'aquest artefacte, així com de la generosa bassa del Molí, quant a superfície, es justifiquen per l'escàs desnivell de la riera i la impossibilitat de fer arribar canals enlairats amb desnivells rellevants, atès el dèbil pendent del curs fluvial.

De tot plegat se'n desprèn que les hipòtesis, quant al paisatge de la riera de Talamanca al començament del segle xviii, en el moment de la batalla, són incertes. De ben segur que existien horts, però el més probable és que les obres en la llera que ara es veuen encara no s'haguessin realitzat. Quant al molí, com hem assenyalat, la seva presència és dubtosa. Potser encara no estava

59 La percepció de l'exterior de l'obra no evidencia la presència d'una caca rellevant que comunicui el carcabà del molí, com succeix en la majoria de molins de tradició medieval, cosa que podria estar relacionada amb l'escàs desnivell existent entre la bassa i la zona de desguàs.

60 Aquesta argumentació s'ha de prendre, però, de manera molt relativa, atès que a Catalunya podem trobar zones muntanyenques pràcticament deshabitades que concentren una gran quantitat de molins. D'això es desprèn que per a la mòlta podien efectuar-se desplaçaments considerables. El cas dels molins de la riera de Pontons a l'Alt Penedès és, en aquest sentit, prou significatiu.

61 Molt similar a les que apareixen documentades a les hortes de Sant Beltran de Barcelona.



construït, potser hi havia alguna instal·lació precedent o potser sí que estava aixecat amb la mateixa fàbrica actual. Caldria un estudi arqueològic acurat per establir una datació fiable.

Al'entorn del molí, i de manera rellevant en la seva zona posterior, hi ha nombroses obres d'aterassament i altres de caràcter hidràulic. La poca distància entre les terrasses ens fa pensar en un conreu de vinya, per la qual cosa es pot assegurar amb prou confiança que no existien a l'època de la batalla, tal com confirmen els estudis efectuats.⁶² Pel que fa a les obres hidràuliques, en tot el sector els sistemes de conducció d'aigües i drenatge són ben presents i una part de les conduccions envia aigua cap a la bassa, però és poc probable que no existissin el 1714, ja que es van fer al mateix temps que les terrasses esmentades. A la zona situada al sud del molí del Menut, compresa entre la riera i el vessant del primer turó on es documenta la batalla, sorprenen també els complexos sistemes de terrasses de traçat recte o semicircular amb elements singulars: accessos, murs de límits parcel·lars o una pedrera on encara es poden veure els treballs d'extracció. Les estructures de conducció d'aigua es fan extensives a la banda baixa de tot el vessant. L'abundància d'aquestes terrasses i de barraques de vinya (algunes, com hem assenyalat, amb data de les darreres dècades del XVIII) confirma la hipòtesi que el desenvolupament agrícola centrat en la segona meitat d'aquest segle va ser el responsable de la posada en marxa d'una ambiciosa explotació dels pendents de llevant de la riera.

Tanmateix, aquesta hipòtesi no exclou la possibilitat que ja a l'inici del segle XVIII existissin terrasses i conreus de vinya o secà. En cap cas, però, ens hem d'imaginar, en aquesta època, un domini de parades de vinya enfilades muntanya amunt cap a la cresta de la serra. Les úniques restes de marges es troben a les zones més baixes; no hi ha cap evidència de marges sistemàtics a mig vessant o a tocar de la carena. D'altra banda, els marges més enlairats avui estan completament colonitzats per pins i matolls. Si remuntem pendent amunt les restes de marges desapareixen i el domini del bosc es fa hegemònic. Actualment el paisatge presenta, a les cotes més enlairades, denses masses de bosc de pinassa amb sotabosc espès. En aquell moment l'alzina deuria ser més present, amb un sotabosc més esclarissat i sotmès a explotació.

62 Manrique (1994).



Amb tot, el paisatge de la batalla no deuria ser massa diferent de l'actual. A la zona de la riera trobaríem bosc de ribera i hortes, i potser algunes obres hidràuliques. No sabem si hi havia el molí, fos l'actual o el precedent. Als vessants que s'enfilaven cap a Mussarra trobaríem algunes feixes i més amunt boscos d'alzines, més reculats que els actuals. Dalt de la carena la masia de Mussarra i les seves explotacions no deurien presentar un aspecte massa diferent del que exhibeixen avui. Tot plegat tenim un paisatge que conserva força integritat i que esdevé, en aquest sentit, un element patrimonial històric i biogeogràfic rellevant.

El lloc objecte de prospecció afecta els números cadastrals 2, 3, 7, 10 12, 15, 25, 26, 27, segons el plànol adjunt; la zona està delimitada per la coordenada nord-oest (415098,4622381) i la sud-est (417164,4621272).

Plaça de l'església,
Talamanca. (X.R)



Durant bona part del segle xx l'estudi científic arqueològic dels camps de batalla es va considerar una activitat banal reservada a aficionats recollidors de metralla o col·leccionistes.⁶³ En alguns casos, com ara setges històrics sostinguts durant temps perllongats i que havien deixat estructures, es va entendre que la investigació arqueològica tenia interès,⁶⁴ però no va passar el mateix en els escenaris de batalles campals. No s'entenia la necessitat de la recerca arqueològica en aquest cas, atès que per definició una batalla d'aquesta mena deixava poques restes, o gairebé cap. A més, en els casos en què existien fonts textuais de tipus primari, molt detallades i aparentment segures, l'interès de la recerca arqueològica quedava totalment descartat. D'altra banda, el dèficit quant a pràctica arqueològica entre els historiadors d'història medieval i, sobretot, entre els d'història moderna i contemporània feia difícil que els professionals apliquessin el mètode arqueològic, que els desconeixien totalment i, per tant no l'utilitzaven com a eina de recerca.

El que diferencia la crònica de la història és la verificació dels fets i, en la guerra, les fonts primàries orals o textuais i les cròniques no necessàriament són fiables. Les batalles pressuposen actuacions extremes dels qui hi participen i, per tant, generen documents que sovint alteren la realitat dels fets. En conseqüència, verificar les fonts textuais sempre és un problema pendent en història militar, i l'arqueologia pot contribuir a confirmar o desmentir la validesa d'una informació d'aquest tipus mitjançant les proves materials.

En aquest sentit, l'aproximació arqueològica a camps de batalla de qualsevol període està plenament justificada. És ben conegut que les fonts primàries relatives a combats sovint són parcials, ja que pertanyen a un dels dos bàndols enfrontats, i els comandaments sempre tendeixen a distorsionar la informació amb la finalitat de justificar les seves accions davant dels caps superiors o la mateixa societat. Contràriament, la interpretació dels materials arqueològics sempre subministra informació addicional per

63 A Catalunya després de la Guerra Civil de 1936-1939 els denominats *metralleros* eren els qui recuperaven ferralla dels camps de batalla per revendre-la. Posteriorment, a les dècades de 1980 i 1990, la denominació de *metralleros* es va aplicar a aquells que, utilitzant principalment detectors de metall, es van dedicar a saquejar els antics camps de batalla convertits ara en jaciments arqueològics. Així els *metralleros* esdevingueren una subespècie dels furtius que saquejaven els jaciments arqueològics, principalment del període antic, a la recerca de metalls i monedes. D'aleshores ençà, a Catalunya els *metralleros* han actuat amb absoluta impunitat sense que la Generalitat de Catalunya hagi arbitrat cap mesura per aturar la destrucció i el saqueig dels antics camps de batalla.

64 L'excavació dels campaments de Numància per Schulten, i les recerques a Masada i Alèsia, s'han d'entendre en aquest context.



contrastar o complementar les fonts primàries o bé, simplement, una base empírica quan aquestes no existeixen.

En la mesura que l'arqueologia de camps de batalla, inclosa dins l'etiqueta global d'«arqueologia del conflicte», ha anat acumulant presència i experiència acadèmica i investigadora, la seva metodologia s'ha demostrat útil per generar sabers i coneixement històric.

Una metodologia innovadora

Els orígens de la recerca arqueològica en camps de batalla s'han de relacionar amb les activitats que a la darrerria del segle XIX va emprendre el National Park Service dels Estats Units, que es va fer càrrec de la recuperació, preservació i, en certa manera, museïtzació dels camps de batalla històrics vinculats, principalment, a la Guerra d'Independència i a la Guerra de Secessió. Igualment, després de la Primera Guerra Mundial en els fronts europeus es van desenvolupar activitats que bé podrien qualificar-se de recerca arqueològica. Tanmateix, el primer camp de batalla estudiat amb un rigor científic equiparable a una excavació arqueològica contemporània va ser el de la batalla del Little Bighorn, investigat i excavat per Scott el 1989.⁶⁵

La recerca d'aquest singular espai de batalla es va fer donant molt protagonisme a la balística. Es van elaborar mapes de projectils de culots de cartutxos. Les marques dels percutors en aquests culots van permetre identificar els trets de les mateixes armes i els itineraris d'alguns combatents, determinar els punts calents a partir de les zones d'acumulació de restes municionades i, en definitiva, aportar una interpretació global de la batalla de la qual, d'altra banda, mancaven fonts primàries d'un dels dos bàndols, ja que cap dels soldats comandats pel general Custer va sobreviure al combat. Posteriorment, la recerca de camps de batalla va anar creixent i guanyant en profunditat al llarg de les dècades de 1980 i 1990, principalment en els països anglosaxons i escandinaus.

Els avenços quant a aportacions de l'arqueologia a la interpretació de conflictes contemporanis de la darrerria del segle XIX o del segle XX van ser continuats i reeixits, i van comprendre des d'estudis puntuals a excavacions de trinxeres i espais fortificats, passant per campanyes singulars com les de Thomas E. Lawrence.⁶⁶

⁶⁵ Scott (1989).

⁶⁶ La bibliografia sobre l'activitat arqueològica a l'entorn dels conflictes del segle XX és notable. Hi ha publicacions amb estudis monogràfics, com la revista *After the Battle*, que ja compten amb una llarga tradició, entre les quals destaca particularment el *Journal of Conflict Archaeology*, així com conferències internacionals de trajectòria continuada com *Fields of Conflict*, de caràcter bianual. A l'Estat espanyol i a Catalunya



Igualment, han estat continuats els treballs de camp del període de les guerres napoleòniques, que han comptat amb estudis punters pel que fa a metodologia.⁶⁷

Camps de batalla moderns

Respecte al període en el qual s'emmarca la batalla de Talamanca, cal considerar en primer lloc que el mètode arqueològic emprat per estudiar les guerres amb predomini de les armes pirobalístiques d'avantcàrrega és aplicable als combats succeïts durant quatre segles (xvi, xvii, xviii i part del xix), ja que les restes materials generades durant els enfrontaments d'aquests 400 anys no difereixen excessivament. Aquesta raó va motivar la creació de la xarxa ESTOC (European Studies of Terrains of Conflict),⁶⁸ dedicada a l'arqueologia de conflictes europeus anteriors al segle xx, i que dóna especial rellevància a aquest període.

D'aquests quatre segles destaquen els estudis dels camps de batalla de la Guerra Civil Anglesa (1641-1651), que han esdevingut fonamentals per fixar una metodologia bàsica centrada en el registre cartogràfic dels elements balístics. Pel que fa a la Guerra de Successió espanyola comença a existir una experiència arqueològica prou rellevant. Es tracta d'un conflicte que va implicar nombrosos països en una mena de «guerra mundial» del segle xviii i, en conseqüència, s'està treballant actualment en camps de batalla tan llunyans com el d'Oudenaarde (Bèlgica) i Almenar (Catalunya).

Tot i així, l'estudi dels camps de batalla d'aquest període, i en general dels segles de l'avantcàrrega, presenta nombrosos problemes. En primer lloc, la mateixa integritat dels espais, que en alguns casos han estat deteriorats, parcialment transformats o simplement destruïts. En segon lloc, cal posar en relleu que el saqueig dels espais per part dels furtius (especialment rellevant a Catalunya),⁶⁹ amb la destrucció consegüent de documentació material, esdevé també un dels problemes més punyents. Amb tot, allò que caracteritza la problemàtica d'aquestes investigacions és

les experiències han estat molt limitades, però hi ha publicacions que segueixen intervencions arqueològiques relacionades amb el conflicte, com ara la revista *Ebre 38, revista internacional de la Guerra 1936-1939*.

67 La intervenció efectuada pels serveis arqueològics suecs al camp de batalla finlandès de Oraväis (1808) ha constituït un dels treballs més modèlics del període de l'avantcàrrega.

68 La Universitat de Barcelona, a partir del grup de recerca DIDPATRI es va incorporar a la xarxa ESTOC durant la primera dècada del segle xxi. Xavier Rubio esdevingué el representant de la UB en aquesta xarxa.

69 Un camp de batalla del període de l'avantcàrrega prou emblemàtic a Catalunya com el del Bruc va ser sistemàticament saquejat per furtius sense que l'Administració prengués cap mesura. De resultes del saqueig, la batalla del Bruc no es podrà interpretar mai.



la relativa extensió dels espais de combat, atès que els exèrcits del segle XVIII i l'inici del XIX podien arribar a ser molt nodrits i es desplegaven en llargues línies de batalla. Les zones de combat sovint poden abastar més de quatre o cinc quilòmetres quadrats.⁷⁰ D'altra banda, les restes poden ser molt escadusseres, atès que un soldat rarament duia més de vint cartutxos i sovint les batalles es resolien amb poques descàrregues, amb la consegüent migradesa quant a generació de material arqueològic. A més a més, la recerca extensiva en els camps de batalla moderns s'ha de portar a terme contra rellotge (contra l'acció dels furtius) amb una prospecció superficial i la localització de materials metàl·lics, especialment bales, que cal registrar acuradament per confeir la cartografia de projectils, que és la que al capdavant dóna idea de la localització i les intensitats dels combats.

Camps de batalla moderns a Catalunya

A Catalunya, les primeres intervencions d'aquest tipus les van realitzar investigadors de la Universitat de Barcelona i arqueòlegs de l'empresa SOT Prospecció Arqueològica a l'entorn de la batalla d'Almenar durant l'any 2006.⁷¹ Les intervencions van ser, però, molt limitades, tot i que es van utilitzar mètodes diversos de prospecció mitjançant tecnologies innovadores: georadar, gradiòmetre i detectors de metalls. Va ser un primer assaig que solament va permetre reconèixer una part molt reduïda del camp de batalla amb resultats desiguals, però esperançadors,⁷² que van ser seguits d'una altra prospecció, aquest cop al camp de batalla napoleònic de Cardedeu (1808).⁷³

El 2008 el grup DIDPATRI (Didàctica del patrimoni, museografia comprensiva i noves tecnologies) va buscar un objectiu més limitat, un camp de batalla més petit en lloc de les gegantines extensions d'Almenar, sense els problemes que poden generar els camps conreats, amb un ajuntament que donés suport a la intervenció i propietaris que en facilitessin els permisos. Així, es va arribar a plantejar la intervenció a Talamanca, que comptava amb uns primers estudis d'aproximació bibliogràfica i de camp realitzats pel doctor Francesc Serra i l'investigador local Gustau Erill. Talamanca era un camp de batalla interessant, abastable i

Arqueòlegs de l'equip investigador de DIDPATRI treballant al camp de batalla (X.R.).



70 A tot això cal sumar-hi els problemes que impliquen els conreus, la fragmentació de la propietat, els permisos d'excavació, etc. Aquests problemes constitueixen obstacles que impedeixen l'agilitat en la recerca.

71 Per part de la UB van participar els investigadors del grup DIDPATRI Xavier Rubio i David Iñiguez. La prospecció la va patrocinar la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

72 Rubio (2008).

73 Per conèixer els detalls d'aquesta altra prospecció vegeu Hernández (2008).





poc saquejat. A més, per la seva complexitat, era idoni per abordar problemes i plantejar hipòtesis de treball respecte a composició d'unitats, capacitat de moviment i potència de foc. Finalment, també era interessant per la seva elevada càrrega simbòlica, atès que el combat de Talamanca i el seu corollari de Sant Llorenç Savall esdevingueren la darrera victòria dels exèrcits de l'Estat català en la campanya de 1713-1714.

En el cas concret de la batalla de Talamanca, com en altres de la Guerra de Successió hi havia informacions que permetien verificar les hipòtesis contrastades que els exèrcits catalans eren tropes perfectament enquadrades que actuaven amb el suport de milícies. Les fonts contràries, especialment les dels vencedors borbònics, donaven una visió ben diferent dels exèrcits catalans, que els assimilaven gairebé a bandolers o gent del camp revoltada. Era, per tant, una oportunitat única de validar amb un registre material irrefutable una hipòtesi generada a partir de fonts textuais. S'entenia que un estudi arqueològic podia aportar noves dades sobre l'equipament, les armes i altres objectes relacionats amb l'organització dels exèrcits enfrontats en aquesta batalla i sobre el desenvolupament de la batalla mateixa.

Aproximar els fets, és a dir, determinar fins a quin punt les fonts textuais eren verídiques i, sobretot, verificar la llarga descripció del marquès del Poal esdevenia, com s'ha assenyalat, un dels objectius fonamentals de la recerca.

La metodologia de treball

En aquesta mena d'investigacions s'ha de tenir present que un camp de batalla és un tipus de jaciment amb una casuística totalment diferent a la d'un assentament tradicional. Les metodologies arqueològiques pròpiament dites (sistema de matrius de Harris) no són excessivament útils, en la mesura que no hi ha estructures perdurables per investigar, ni tampoc materials que procedixin de processos efectuats durant períodes continuats. Per contra, una batalla, com la que va tenir lloc a Talamanca, de duració molt limitada, gairebé no genera la tipologia d'objectes que trobaríem en un assentament. En un combat (un context d'extrema violència) la majoria de materials estan relacionats amb els sistemes d'armament i equipament del soldat.

Així, en un camp de batalla del segle XVIII la major part del material que s'ha de recuperar i estudiar, allò més significatiu, serà la munició que disparaven les armes de foc de l'època. Altres tipus de materials trobats en el terreny poden estar relacionats amb



la batalla, tot i que serà quasi impossible determinar si van ser dipositats exactament durant enfrontaments que habitualment van tenir una temporalitat fugaç.

Fora de l'estudi pròpiament dit dels materials i, en concret, de la munició, l'anàlisi estadística i geogràfica és una de les eines més útils en tractar aquest tipus de jaciments. És fonamental conèixer la localització dels objectes, atès que la dispersió i densitat dels diferents tipus de munició ens permet enllaçar el material amb el transcurs de la batalla i contrastar el resultat amb les informacions que ens proporcionen les fonts textuais. Els mapes de bales segons tipologies i calibres ens mostren les zones més calentes d'una batalla i les iniciatives d'un o altre contendent. D'aquesta manera, podem confirmar o desmentir l'exactitud de les fonts documentals i les hipòtesis de treball plantejades en un primer moment sobre un enfrontament.

L'estudi d'un camp de batalla del període de les armes d'avantcàrrega es basa més en la prospecció extensiva que no pas en l'excavació. La prospecció, d'altra banda, pot propiciar recuperacions de material amb remoció del terreny i excavacions parcials en algun lloc d'interès puntual, però en cap cas està justificat excavar de manera extensiva un camp de batalla que pot comprendre diversos quilòmetres quadrats de superfície.

En funció de la tipologia del combat poden haver-se generat estructures: fortificacions, fortificacions de campanya, emplaçaments de bateries artilleres, trinxeres de setge, campaments, etc., elements que sí serien excavables. En el cas de la batalla de Talamanca cap dels dos bàndols va fer servir artilleria, els llocs de comandament deuen localitzar-se al poble de Talamanca i la masia de Mussarra i altres llocs de comandament, si van existir, difícilment podrien generar estructures. Igualment l'acampada d'ambdós exèrcits deuria limitar-se a la nit del 12 d'agost i sense una castrametació significativa, en el cas dels espanyols. Al seu torn, els catalans, deuen sojornar en el mateix poble de Talamanca. Així, les restes previsibles del combat que ens ocupa (que es va resoldre en poques hores) es limiten, de manera gairebé exclusiva, a la munició disparada i als elements de l'equipament perduts pels soldats durant la confrontació. En el cas de Talamanca, l'àrea afectada per combats i moviment de tropes es pot avaluar en uns sis quilòmetres quadrats. Aquest va ser l'espai en el qual, de manera desigual, van interaccionar, circular i combatre un total de combatents que s'aproximava als 8.000. Es tractava d'una extensió enorme en la qual la densitat de materials forçosament s'havia d'avaluar com a mínima. Per tal de pentinar



els espais més significatius del conjunt de la superfície s'havia de procedir al reconeixement ocular del terreny.

Habitualment la metodologia bàsica per afrontar la prospecció d'una superfície de gran extensió requereix l'ús de detectors de metalls per localitzar les zones amb més densitat de munició, les quals, per tant, van esdevenir el centre del combat. A més, un altre requeriment important és aconseguir delimitar el perímetre del camp de batalla, tot prospectant les àrees amb concentracions més dèbils per detectar les zones on ja no va haver-hi combats.

Tot això es fa sense descartar una intervenció amb excavació sistemàtica si l'acumulació de materials així ho aconsella. També poden resultar útils altres sistemes de prospecció geofísica com ara el georadar o el gradiòmetre magnètic. El gradiòmetre magnètic és un bon instrument en la recerca dels espais de conflicte. Ens informa preferentment de les estructures que impliquen moviments de terres, construccions, combustions i de la presència de materials ferromagnètics al subsòl, que són habituals en gran part de les activitats relacionades amb la cultura humana en temps històrics i, per extensió, en l'àmbit militar. També té l'avantatge de la seva seva velocitat de rastreig, que permet obtenir informació de grans extensions de terreny en poc temps i, per tant, a un cost assumible. Un altre instrument útil en alguns contextos és el georadar, que també permet localitzar estructures o ampliar la informació obtinguda a partir del gradiòmetre magnètic.⁷⁴ Tanmateix, en la gran i abrupta extensió dels espais de la batalla de Talamanca, un enfrontament curt i violent en què no es van generar estructures, no es va considerar la possibilitat d'utilització de gradiòmetres o georadars.

El ventall de maquinari que calia utilitzar es reduïa a opcions, sistemes i instruments que permetessin cobrir grans extensions abruptes en un lapse de temps reduït i que, alhora, poguessin aportar informació significativa sobre les restes materials relacionades amb l'objecte d'investigació. És en aquest sentit que els detectors de metalls, amb el suport d'aparells de sistemes de posicionament global (GPS), esdevingueren el principal artefacte utilitzat en la recerca.

A partir dels GPS és possible mesurar de forma precisa la posició de determinats elements del terreny. És un fet fonamental per a

74 Sobre aquest tema es poden consultar les referències següents: Bevan (1998), Gaffney i Gater (2003), Goodman (2004) i Schmidt (1998).



l'excavació d'un camp de batalla, ja que ens permet registrar dues coses diferents. Per una banda, un aparell GPS pot desar una pista que conté el recorregut fet per la persona que el duu a sobre. Per fer-ho, es configura el sistema perquè desi automàticament la seva posició cada 15 segons. Si després s'uneixen tots els punts de manera temporal podem saber quines parts del camp de batalla s'han explorat i quines no, descarregant aquesta informació en un línia que marqui la trajectòria de l'arqueòleg. D'altra banda, el GPS pot registrar una sèrie de punts a la nostra elecció, coneguts com a *fites*. Sempre que ho desitgem podem crear-ne un amb la posició en què ens trobem en aquell moment determinat i, per tant, podrem georeferenciar qualsevol objecte excavat, amb un marge d'error que no supera els deu metres.

Aquest marge, tot i ser excessiu en una excavació de caire tradicional, és completament assumible en el cas de l'arqueologia de camps de batalla, perquè, en no registrar estructures sinó els patrons de dispersió dels elements trobats relacionats amb l'enfrontament, un error de cinc o sis metres no és un problema greu. Si tenim en compte les dimensions globals d'una batalla, corresponents com a mínim a unes quantes hectàrees, no es requereixen sistemes amb una precisió superior a aquesta per obtenir resultats interessants.

Metodologia arqueològica emprada a Talamanca

En el cas de Talamanca, a banda d'aquestes eines de prospecció (detectors de metall i GPS) no es van fer servir mitjans de prospecció geofísica avançats com els comentats, ja que la inspecció ocular i les

El sistema GPS

El sistema de posicionament global (GPS, global positioning system) ha contribuït de manera molt poderosa a la popularització dels sistemes d'informació geogràfica (SIG). L'única funció d'aquests aparells és saber on és ell mateix sobre la superfície de la Terra, amb una precisió que pot variar de diversos metres a uns pocs centímetres. Això, que a priori podria semblar trivial, no és una tasca fàcil d'acomplir. Per saber on som cal conèixer dues dades diferents. La primera és la latitud, és a dir, el component nord-sud de la nostra posició. En el passat era fàcilment calculable pels mitjans tradicionals, extrapolant la dada a partir de l'orientació i la posició del Sol, les estrelles i la Lluna. Per contra, la component est-oest, coneguda com a longitud, és molt difícil de determinar.

Per solucionar aquests problemes, el GPS fa servir la triangulació de dades provinents de 24 satèl·lits que orbiten la Terra. El procés requereix d'una precisió molt elevada, ja que té en compte tant la posició exacta de cada satèl·lit en cada moment determinat com la velocitat de la llum (a què es transmeten les dades), l'error causat per la curvatura de la Terra, etc. Calen com a mínim quatre satèl·lits perquè el sistema funcioni, i com més satèl·lits estiguin sincronitzats amb l'aparell més resolució obtindrem.

Amb aquest sistema s'obté la posició amb un marge d'error d'uns 7-10 metres. Per a millorar-lo, existeix una actualització del sistema GPS coneguda com a DGPS (differential GPS, 'GPS diferencial'), que aconsegueix una resolució encara millor, gràcies a l'ús d'estacions terrestres que corregeixen possibles errors dels satèl·lits. Així, tot i que pugui semblar absurd, fins fa molt pocs anys era impossible saber on estaven situades les coses sobre la Terra de forma ràpida i senzilla. Cal destacar que el sistema GPS és extraordinàriament complex, ja que funciona a partir del mesurament de diferències espaciotemporals predites per la teoria general de la relativitat d'Albert Einstein.

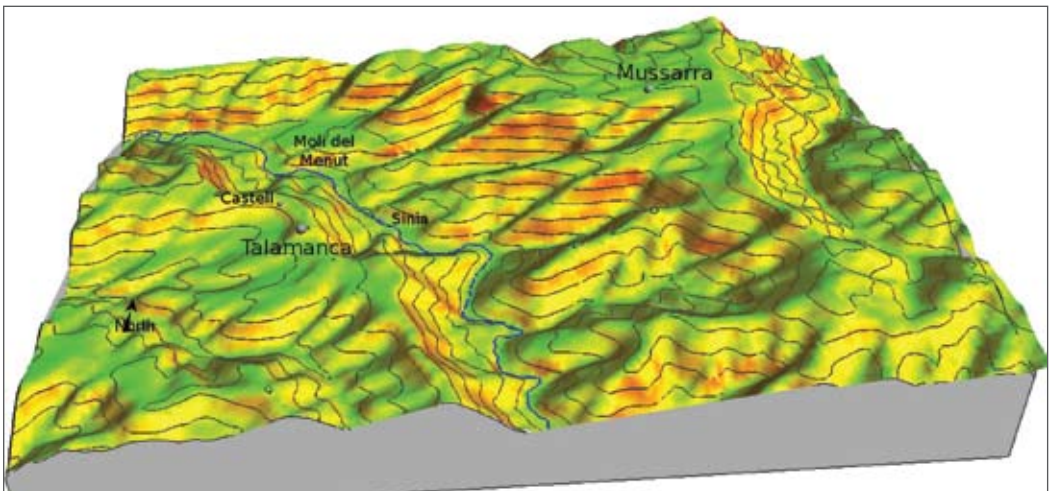


intervencions amb detector no van subministrar en cap cas proves que indiquessin possibles estructures que en justifiquessin l'ús.

La metodologia aplicada en l'estudi del camp de batalla de Talamanca és la que es va definir a les excavacions model·liques de Little Bighorn, a la darreria del segle xx, modificada per incorporar millores procedents dels avenços tecnològics. Entre aquests, destaca la utilització del GPS, extremadament útil tenint en compte les característiques del sistema que hem comentat anteriorment. La recerca també és va adaptar al medi geogràfic de Talamanca, caracteritzat per un terreny abrupte amb espais inaccessibles, forts pendents i penya-segats. Les condicions del terreny van motivar al seu dia les interaccions entre tropes i medi i també van condicionar la recerca. La peculiar morfologia obligava a adaptacions metodològiques ja que el terreny aspre no tenia massa a veure amb el terreny habitual de les batalles del segle XVIII, desenvolupades sobre planes de conreu o pastures.

Normalment la prospecció de camps de batalla amb detectors de metalls s'organitza a partir de trajectes rectilinis que es combinen amb altres de posteriors i perpendiculars, sobretot quan es treballa en terrenys plans. En aquests espais és possible indistintament una prospecció «extensiva» i una d'«intensiva». L'extensiva es desenvolupa sobre grans superfícies a fi d'anar identificant els punts calents i les zones amb una major acumulació de combats. Les passades s'efectuen segons els casos seguint quadrícules amb malles àmplies quant a distància de les línies de prospecció imaginàries. La prospecció intensiva és la que es concentra sobre espais potencialment fèrtils i utilitza malles més atapeïdes, així com l'encreuament de línies de prospecció.

Anàlisi de gradients a la zona del camp de batalla. En vermell, les zones més inaccessibles.



Aquestes opcions no eren les que calia emprar a Talamanca, amb pendents potents, vegetació densa, cingleres i espais infranquejables. En aquest cas, es va seguir el mètode denominat *prospecció orgànica*, consistent, precisament, a resseguir els senders i camins principals i secundaris, així com els seus entorns i zones accessibles. Per facilitar la tasca es va generar cartografia en la qual constaven les zones de major gradient i inaccessible i les possibles zones de desplegament de tropes segons es podia deduir de les indicacions de Poal i de la lògica dels desplegaments militars. Aquests primers mapes hipotètics permetien una orientació inicial respecte a les zones de prospecció prioritàries.

A partir d'aquestes premisses es va establir un protocol d'actuació que, d'acord amb la metodologia, servís per poder extreure, posteriorment, conclusions fiables. El protocol es fonamentava en les següents indicacions:

Es formen equips d'investigadors de dues o tres persones. Cada equip d'arqueòlegs explora el camp de batalla amb inspecció ocular i mitjançant detectors de metalls, seguint un traçat definit (o orientat) per prospectar la totalitat assignada de la zona de combat.

Cada un dels equips ha de recollir, seguint un protocol estipulat, totes les restes materials observables d'origen antròpic, ja siguin de la batalla o no, de manera intensiva i sistemàtica. Es recullen les bales de plom procedents dels combats, així com altres objectes metàl·lics: sivelles de cinturó, ganivets, fragments i claus de ferradura, etc. Cas d'existir-ne també s'apleguen objectes no metàl·lics localitzats amb la prospecció ocular, com ara restes ceràmiques, susceptibles de proporcionar informació.

Els equips exploren cada zona en desplegaments paral·lels i desant automàticament en una pista del GPS la seva posició cada 15 segons, amb la finalitat de saber no només la localització dels materials sinó també per quina zona s'ha passat. Les zones més fèrtils son objecte de passades de prospecció intensives i seguint diferents direccions i sentits.

Quan un equip detecta un metall, s'atura i neteja de materials orgànics la capa superficial de la zona on s'ha localitzat l'objecte metàl·lic. Després extreu la capa de terra que cobreix l'objecte fins que es localitza. Cal establir si l'objecte ha estat desplaçat per accions posteriors de tipus antròpic o de caire

Recuperació d'objectes metàl·lics en el camp de batalla i localització a partir de GPS (X.R.).





natural (gravitacional). Naturalment aquest fet sols es pot determinar *in situ*. Un cop obtinguda la peça, es procedeix a restituir i reblir el sòl.



Es fotografia i es georeferencia la troballa mitjançant el GPS amb un punt únic per a cada objecte. Seguidament, cada element trobat és extret i es desa en una bossa individual, etiquetant-lo amb un identificador únic, que indica la data i l'hora de localització, el punt del GPS i el tipus d'objecte, si és possible identificar-lo. Igualment s'anoten, si són pertinents, consideracions complementàries.



Aquest protocol s'aplica a tota la superfície hipotètica del camp de batalla o bé a la part més gran possible. Cal que una mateixa zona sigui resseguida per altres equips una i altra vegada amb orientacions i trajectòries diferents, ja que és fàcil que els detectors, segons quin sigui el seu itinerari, no captin tots els senyals metàl·lics i, per tant, és prudent tornar a passar-hi.



Tot i que en general les rutes traçades pels equips han d'explorar de manera completa tota la zona de l'enfrontament, en el cas de Talamanca, com s'ha assenyalat, va ser del tot impossible a causa de la dificultat del terreny. Per tant, no s'hi van poder definir trajectes rectilinis. Això, que en altres casos podria suposar un problema greu, no és d'excessiva importància en el camp de batalla de Talamanca, perquè les zones inaccessibles en l'actualitat probablement també ho eren durant la batalla. Algunes exploracions a les àrees més abruptes de la zona corroboren aquesta hipòtesi, ja que no documenten la presència de materials d'origen antròpic.



D'altra banda, la precisió, o no, de les fonts es comprova en contrastar si els accidents geogràfics o fets a què fan referència els documents són congruents amb els materials localitzats en el treball de camp. En aquest cas de la batalla de Talamanca es comptava amb documentació textual força detallada que permetia acotar i definir les zones de prospecció prioritària amb una certa facilitat. A banda d'això, com s'ha vist en l'apartat de fonts textuais, els accidents geogràfics destacats en el text de Poal són prou detallats, i encara són identificables avui en dia.

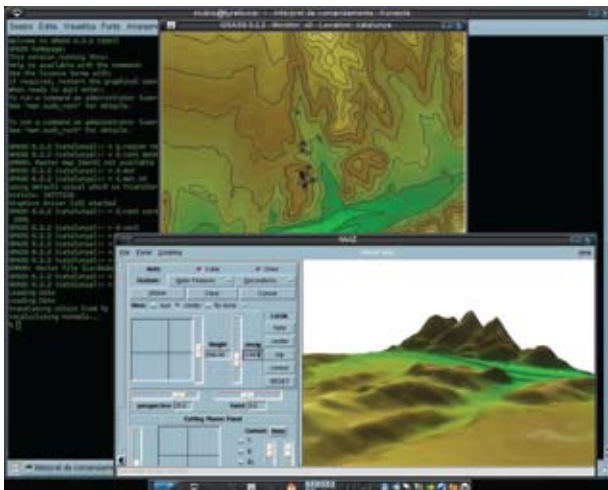


Per això, la metodologia seguida per definir les rutes va ser la següent: dividir la zona del camp de batalla en àrees delimitades pel mateix terreny i treballar-hi en cada una amb quatre equips



dotats amb detectors de metalls, aparells de GPS i eines per extreure els materials.

Per tal d'iniciar els treballs de prospecció del camp de batalla va ser necessari plantejar les hipòtesis que permetessin delimitar les zones on va poder tenir lloc l'enfrontament, per tal com freqüentment no és fàcil trobar la zona del conflicte. Per aquest motiu, l'estudi inicial es va basar tant en les fonts textuais associades a la batalla com en l'anàlisi del terreny mitjançant sistemes d'informació geogràfica.



El programa GRASS és una eina potent per a l'anàlisi d'un camp de batalla.

En relació a Talamanca, la font d'informació més important era, com s'ha assenyalat, una carta que el marquès del Poal va enviar des d'Olesa a les autoritats de Barcelona el dia 20 d'agost de 1714, i que hem analitzat anteriorment.

Per complementar la informació recollida en la documentació es van realitzar uns primers estudis del terreny mitjançant les eines GRASS i QGIS, amb la intenció de delimitar la zona de combat.

Aquesta acció va aportar dades sobre les zones probables de pas de les tropes i de combat, atès que la majoria de l'àrea no és accessible a causa de la morfologia abrupta del territori. Els dos turons on es van produir els enfrontaments presenten pocs camins que portin cap al cim, per la qual cosa va ser relativament senzill delimitar les àrees amb un potencial arqueològic més alt. Un altre factor important és la detecció dels passos de la riera de Talamanca, que va marcar la línia inicial de desplegament d'ambdós contendents i que per la seva naturalesa no és fàcilment franquejable per una massa ordenada de soldats. Així, la detecció dels pocs punts d'encreuament del corrent era fonamental per suggerir hipòtesis que permetessin començar la prospecció.

La unió de totes aquestes dades, amb origen divers però complementari, va permetre la definició hipotètica de la zona prioritària de prospecció en la qual hi havia més possibilitats de localitzar el combat a través de troballes materials.



GRASS i QGIS

GRASS (Geographic Resources Analysis Support System) és un sistema d'informació geogràfica d'alta complexitat emprat per a la gestió d'informació, processament d'imatge, producció de gràfics, modelització geogràfica i visualització de nombrosos tipus de dades. En el seu origen, el GRASS va ser desenvolupat per l'exèrcit nord-americà, en concret per la secció dels laboratoris de recerca del cos d'enginyers de l'exèrcit dels Estats Units (US Army Corps of Engineers), com a eina per a la gestió ambiental i territorial enfocada a usos militars. Aquest procés, que s'inicià el 1982, va mutar el 1995 en un programa de codi lliure extremadament potent per a una àmplia gamma d'aplicacions científiques. Així, és emprat extensivament per moltes agències governamentals (la NASA, el Servei de Parcs Nacionals, el Servei Geològic dels Estats Units), així com per qualsevol investigador interessat en l'anàlisi espacial, ja que es distribueix de forma gratuïta i lliure.

QGIS (Quantum GIS), al contrari de GRASS, està especialitzat en la visualització de les dades i la producció cartogràfica. El seu origen és molt recent, ja que la programació va començar l'any 2002. La idea que donà forma al projecte fou la creació d'una eina per visualitzar dades GIS de forma àgil i que, a més, pogués suportar una gran quantitat de formats georeferenciats diferents. L'elecció d'aquesta aplicació com a complement del GRASS es deu al fet que QGIS s'integra perfectament dins l'entorn d'aquest programa d'anàlisi; és capaç de llegir la informació compresa dins la base de dades de GRASS i fer-ne servir les eines dins la seva interfície gràfica.

D'alguna manera, la prospecció va seguir les suposades línies de l'atac català, reconeixent en primer lloc els nivells més baixos dels turons propers al molí del Menut i a la sènia d'en Valls. Es van localitzar els punts més calents de la batalla i posteriorment els escenaris secundaris, com ara el dels combats de la cresta de Mussarra.

La intervenció

La intervenció arqueològica es va desenvolupar a la primavera de 2008. El grup DIDPATRI, amb certa experiència en altres camps de batalla, com ja s'ha ressenyat, va iniciar els treballs amb el suport dels historiadors Francesc Serra i Gustau Erill. La col·laboració d'ambdós investigadors amb el grup esdevingué determinant per avaluar les possibilitats de Talamanca i efectuar els primers reconeixements oculars de l'escenari dels combats. També cal destacar la

col·laboració de l'ajuntament i, de manera molt particular, la del seu alcalde Josep Tarín, que en tot moment va donar totes les facilitats als investigadors de la Universitat de Barcelona, particularment en quant a la gestió dels permisos per a la campanya arqueològica

El primer problema que va haver d'afrontar el grup va ser el financer. No és fàcil des del nostre país finançar recerques en el camp de les ciències socials i la història que responguin a novetats metodològiques i de concepte. Per tant la financiació havia de sortir de recursos pròpis del grup⁷⁵. El segon problema

⁷⁵ Les despeses inicials de la recerca, sense comptar el treball dels investigadors, ultrapassaven els 50.000€, que van ser finançats per un fons de recerca del grup DIDPATRI de la UB. Cap altra institució va contribuir al finançament.



és sempre de caràcter burocràtic administratiu, ja que la nostra administració aplica al concepte d'excavació arqueològica un sentit molt restrictiu.⁷⁶

Malgrat aquests dos problemes la recerca es va portar a terme⁷⁷ i el treball de camp es va realitzar a partir de sortides puntuals durant el mes de març i una presència intensiva entre el 24 de març i l'1 d'abril de 2008; l'equip tornà a la zona de prospecció els dies 14 i 15 d'abril. Els equips de treball (en nombre de tres o quatre simultanis, segons els dies) van prospectar unes sis hectàrees per dia, fins a assolir unes quaranta-cinc hectàrees en total. Els mitjans tècnics van sumar vehicles tot terreny de la Universitat de Barcelona, quatre equips de detecció amb GPS, material informàtic i de documentació, així com els equips del laboratori del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. L'estudi de materials i la memòria arqueològica es va realitzar durant la tardor de 2008 i durant els primers mesos de 2009. La *Memòria de la intervenció arqueològica al camp de batalla de Talamanca* es va lliurar a la Direcció General de Patrimoni a mitjans de març de 2009.

Les tasques d'intervenció arqueològica van ser dirigides per Joan Santacana i Francesc Xavier Hernández com a responsables de l'equip. Xavier Rubio va exercir de coordinador dels treballs de camp i responsable de les activitats d'arqueologia computacional. Laia Coma va ser responsable de logística i la coordinadora administrativa del projecte, així com coordinadora de les activitats de comunicació, transferència i didàctica.

Els equips de prospecció van estar formats per Francesc Cecília, Mayca Rojo, Maria Yubero, Francesc Riart, David Íñiguez, David Gesalí, Magalí Lladó, Carolina Martín, Alba Arco, Nayra Llonch i Ismael Almazan. Van col·laborar-hi els investigadors Francesc Serra i Gustau Erill. En l'elaboració d'iconografia van col·laborar Francesc Riart, Mar H. Pongiluppi i Guillem H. Pongiluppi.

76 La llei que regula el patrimoni català no facilita certament, intervencions com la que aquí comentem i sovint aplica normatives pròpies de les excavacions de gran format a treballs de recerca arqueològic que utilitzen metodologies no agressives, com és en el present cas.

77 Seguint allò que preveu la normativa actual el grup de recerca va disposar les memòries al servei d'arqueologia. Vegeu: Santacana Mestre, Joan (2009). *Escenari de la batalla de Talamanca. Intervenció Arqueològica preventiva*. 437 K121 N796. Disponible per consulta al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.



Dades bàsiques de l'excavació de Talamanca

Nom del jaciment	Camp de batalla de Talamanca
Comarca	Bages
Municipi	Talamanca
Full 1/50.000	363 (TALAMANCA)
Coordenades UTM	415098x,4622381y 417164x,4621272y
Filiació cronològica	Segle XVIII (13 d'agost de 1714)
Tipus de jaciment	Camp de batalla
Altures	Mínima 384 m, màxima 682 m
Dates de la intervenció	Del 24 de març a l'1 d'abril i 14 i 15 d'abril de 2008



Investigadors del grup de recerca DIDPATRI de la Universitat de Barcelona en les excavacions de Talamanca (EX.H).

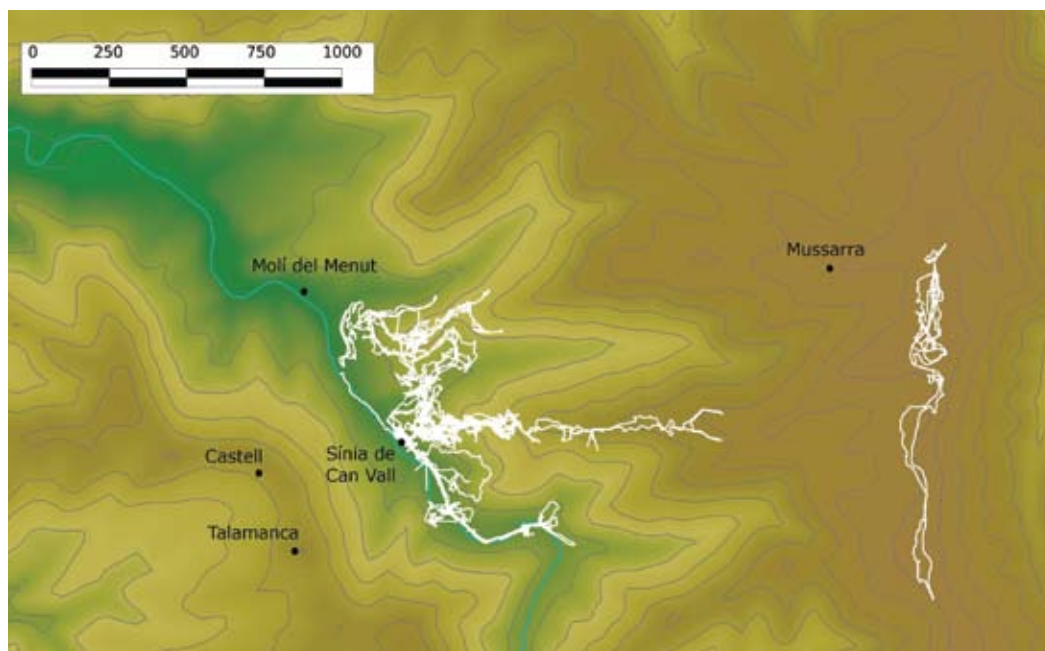




Un cop realitzades les activitats de prospecció del camp de batalla, cal processar tota la informació recollida, integrant-la amb les dades provinents de l'anàlisi espacial i les fonts documentals.

Anàlisi espacial de les troballes

Després de l'excavació es va crear una base de dades GIS que recollís tota la informació aportada pel camp de batalla.



Pistes seguides pels equips d'arqueòlegs.

El sistema, dissenyat amb l'aplicació QGIS, contenia totes les pistes GPS amb les rutes seguides pels arqueòlegs, així com les restes materials recollides (210 objectes). D'aquestes troballes, podem assegurar que 21 no tenien relació amb la batalla, 124 probablement sí i les 65 restants segur que són producte de l'enfrontament. Tenint en compte que l'àrea prospectada equival aproximadament a 45 hectàrees (és a dir, 450.000 metres quadrats), podem extreure'n una primera dada interessant: el nombre d'elements provinents de la batalla en relació amb el terreny explorat.

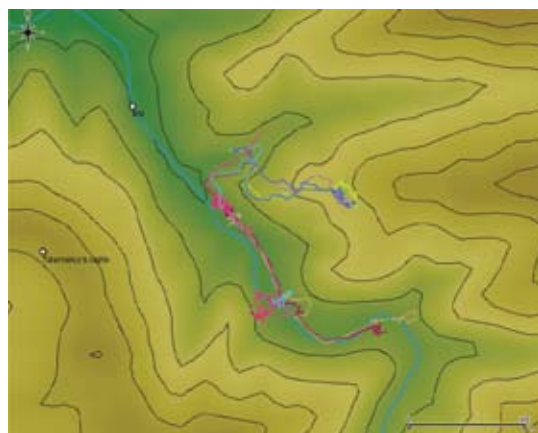
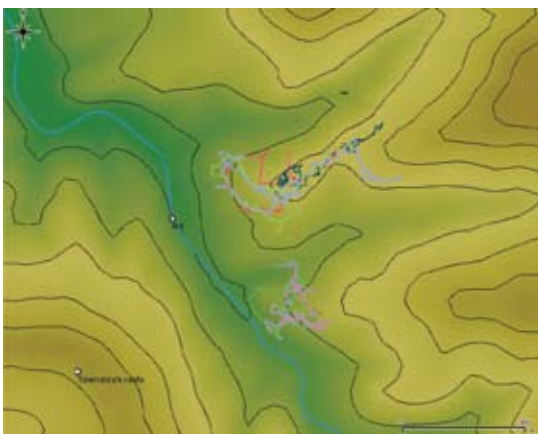
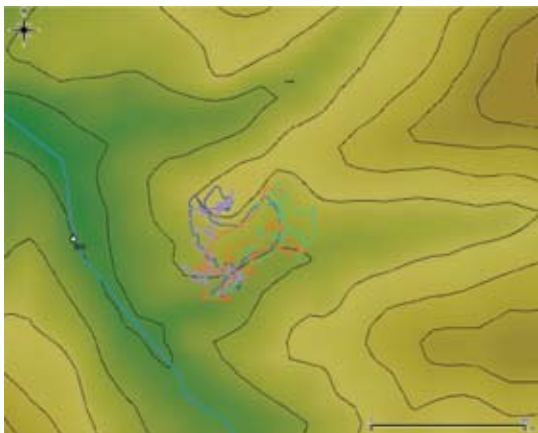
En els treballs realitzats a Talamanca aquest valor se situa aproximadament en un element trobat per cada 2.380 metres



quadrats. Aquesta densitat pot estimar-se com a alta, ja que la batalla va durar poc i el nombre de munició dels combatents era molt limitat, un màxim de 20 cartutxos per soldat.⁷⁸ A més, del fet que la batalla es produís fa 300 anys, se'n pot extreure la hipòtesi lògica que molts elements han estat recollits o bé s'han perdut en els inevitables moviments de terres, camins i marges.

No es va estudiar tot el camp de batalla teòric, però l'extensió explorada és significativa. Tot i que es van concentrar esforços a la zona on hi havia més probabilitat de trobar material, també es van explorar altres àrees llunyanes dels punts de pas de la riera, amb la intenció de delimitar l'abast espacial dels combats. Aquest fet és important, ja que definir els marges de la zona d'enfrontament és un dels punts crucials de l'arqueologia dels camps de batalla. En aquest cas, va ser possible saber fins a on va avançar l'atac català amb la constatació que, tal com explica Poal al seu escrit, els seus regiments, tot i que no van arribar fins a la masia de Mussarra, sí que van atènyer la cresta del serrat, on van quedar aturats pels contraatacs borbònics.

Els materials arqueològics recuperats⁷⁹ són objectes metàl·lics de diversa índole. La major part s'han pogut identificar i situar-los en el context de la batalla. Però altres peces, massa fragmentades o malmeses, no han pogut ser identificades tipològicament. La individualització de les troballes es va fer utilitzant bosses de plàstic hermètiques, que es van foradar per evitar-hi la concentració d'humitat i

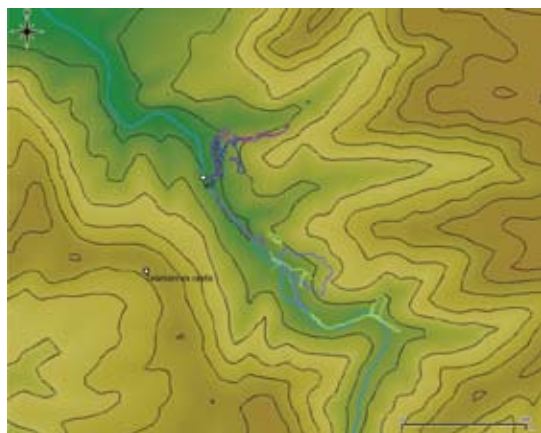


Detall de les pistes seguides pels equips d'arqueòlegs.

⁷⁸ Kemp (1980), pàg. 35.

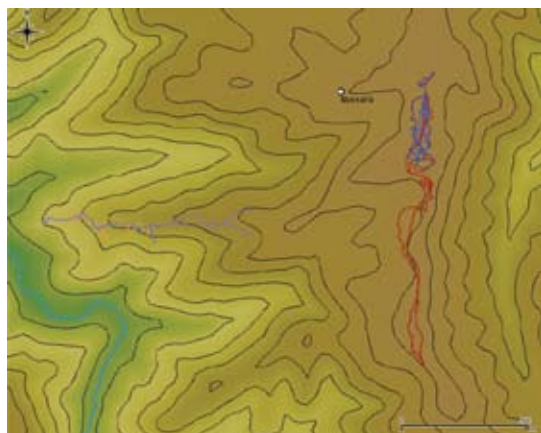
⁷⁹ Vegeu l'apèndix amb l'inventari de les peces recollides durant la prospecció arqueològica.





la posterior aparició de fongs. Cadascuna de les bosses portava l'etiqueta pertinent amb les dades de cada peça: dia, hora, GPS, fita i tipus de material. Cal destacar que el sistema QGIS permet relacionar totes aquestes dades produïdes per l'excavació amb el model digital d'altures del terreny emprat anteriorment, així com amb tots els càlculs i anàlisis que se n'extreuen.

En la imatge següent podem veure una reconstrucció tridimensional del camp de batalla, on s'ha assenyalat el conjunt de materials recollits.

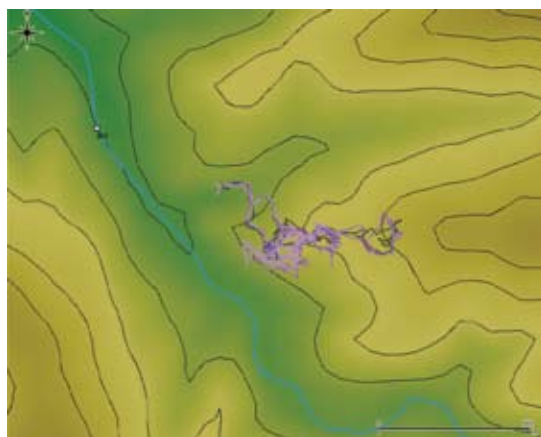


D'altra banda, cada objecte va ser fotografiat, pesat i mesurat per poder fer-se una idea de les seves dimensions.

Anàlisi espacial dels projectils

Amb la informació que els projectils de plom ens poden aportar en relació a la batalla, es va calcular també el seu calibre. Això no es va poder fer amb totes les bales, ja que una bona part estaven deformades per impactes contra roques, arbres o altres elements, sens dubte produïts en ser disparades. Es van recollir 73 bales, tal com s'observa a la reconstrucció en 3D del camp de batalla.

Un alt percentatge de bales presentava proves d'haver estat usades, amb pics produïts per l'impacte de la pólvora en la superfície esfèrica de plom, provocats en el moment de l'explosió causada en prémer el gallet de l'arma.



Les que s'havien trobat en terreny rocós eren fàcilment destacables, ja que estaven completament aixafades com a

conseqüència de l'efecte que pot produir l'impacte sobre una superfície d'aquest tipus en un projectil de plom, que és un metall tou, i més si està calent per l'explosió produïda pel fusell.



Els projectils estaven dispersos majoritàriament pels dos turons on teòricament s'havien desplegat inicialment bona part de les forces borbòniques. Les troballes es van descobrir en una àrea de dimensions considerables, amb els extrems bastant allunyats de la línia aproximada d'atac, que de fet era la riera. Hi ha projectils a més de 500 metres de l'aigua i, per tant, aquest fet suggereix la idea que l'atac iniciat pels catalans va tenir èxit, si més no momentàniament, tal com s'explica en la nostra font primària textual.

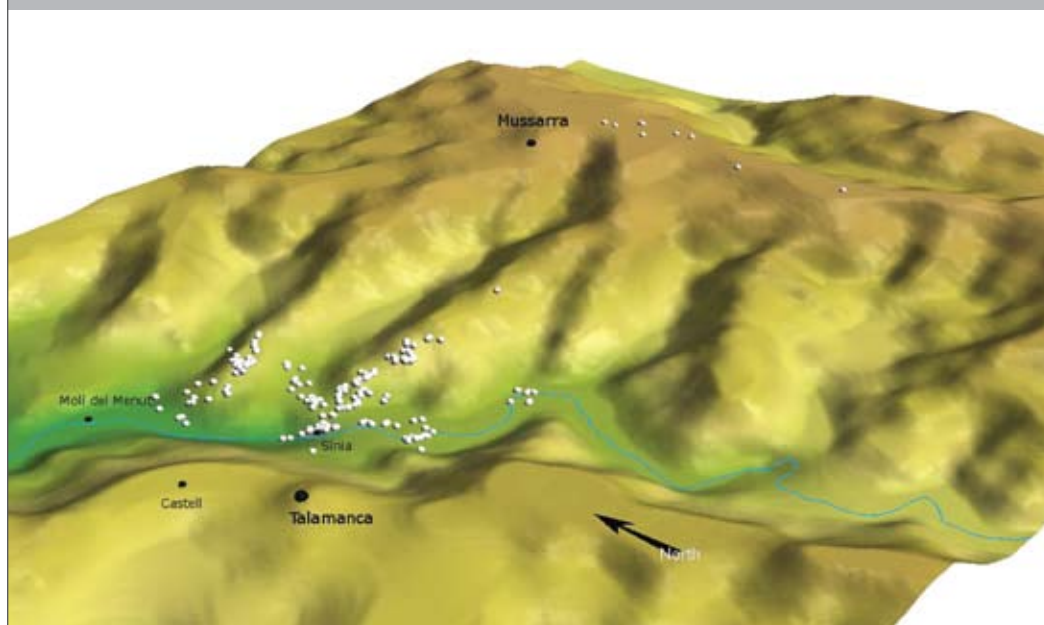
D'altra banda, l'exploració de la zona a on es desenvolupà l'atac secundari a la casa de Mussarra ha aportat poca munició. La distribució dels artefactes és ben allunyada de la casa objectiu de l'atac, ja que la màxima proximitat a aquesta masia, on s'havia establert el quarter general borbònic, els subministraments i bona part de les tropes de reserva, és de 300 metres. Probablement la força catalana va ser derrotada per les reserves borbòniques, incapaces de conquerir Mussarra i van fracassar en l'intent de destruir el polvorí; així ho indica el fet que no hi hagi projectils més a prop de la casa. Tornant a la zona principal de combats, la presència d'un nombre molt alt de claus de ferradures, així com de fragments d'aquestes, al turó de l'est, mostra que els cavalls podien maniobrar en aquesta zona, si més no amb els genets desmuntats. La falta de ferradures a l'altre turó suggereix la idea que el gruix de la cavalleria borbònica a la zona del molí del Menut estava desplegada més amunt i, per tant, no va intervenir excessivament en els combats.

Quant a les rutes d'atac, ens centrarem a interpretar la informació provinent de les troballes que, de forma inequívoca, estan relacionades amb la batalla (projectils, elements d'indumentària com botons i sivelles de cinturó, etc.). Les localitzacions d'aquests artefactes mostren que estan concentrats en dues rutes relativament estretes, conformades per les dificultats orogràfiques del terreny ja esmentades anteriorment.

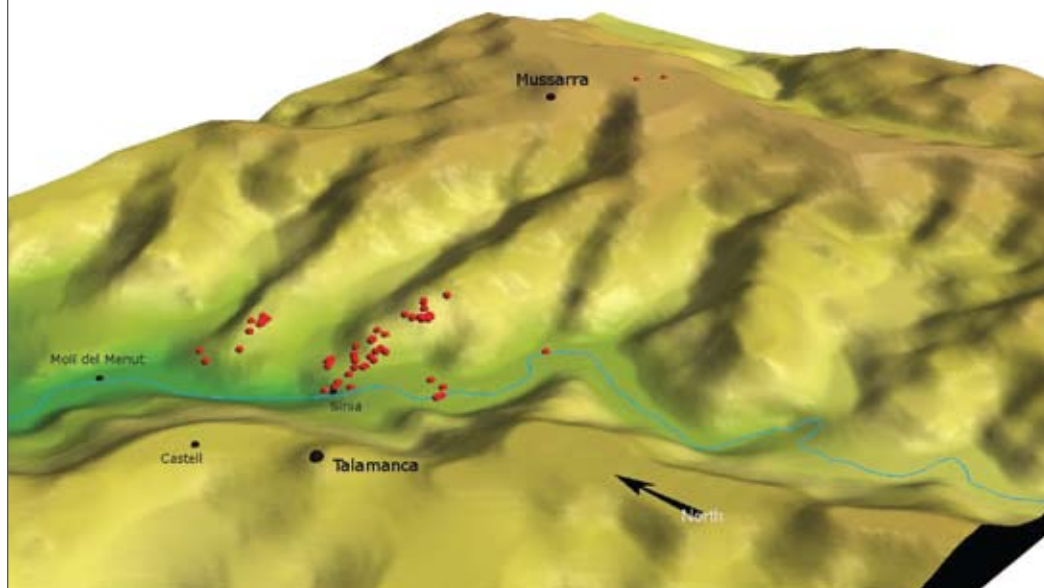
Una d'aquestes zones correspon a l'atac del flanc esquerra català, compost per dos regiments de fusellers de muntanya. Comença a prop d'un dels passos de la riera que avui dia és actiu, on està situat el molí del Menut. Aquesta ruta s'enfila pel turó situat al teòric flanc dret borbònic i arriba fins al cim i es prolonga més enllà, en direcció a Mussarra.

La segona zona amb altes concentracions de bales està alineada amb un altre punt de creuament potencial de la riera, just on havia d'estar situat el centre de la línia de batalla de l'exèrcit del marquès del Poal, i que contenia el regiment d'infanteria regular del coronel





Sobre la reconstrucció 3D del terreny podem veure, com a punts blancs, la localització de les troballes fetes al camp de batalla de Talamanca.



Munició trobada a Talamanca.



Mitjans, així com 2.000 sometents. Si es comença vora la riera, els artefactes provinents de la batalla es troben al llarg d'una de les rutes per les quals és més fàcil pujar el turó del flanc esquerre borbònic. Aquesta successió d'objectes culmina en una petita plana rocosa, on s'ha trobat la majoria de bales deformades.

D'altra banda, nou dels projectils es van trobar vora la riera, en zones on difícilment es podria creuar, i que no conduïen a cap ruta que s'internés en els turons amb tropes borbòniques. Poal especifica que es desenvolupà un foc dispers i poc intens al llarg de la riera durant les primeres dues hores de batalla, com a maniobra anterior al creuament de la riera. Per tant, és possible que aquestes bales siguin el resultat d'aquestes escaramusses, quan les tropes dels dos exèrcits estaven separades per una distància relativament petita i s'establiren aquests combats entre els soldats catalans i els borbònics que Poal anomena *rosetes*, i que estaven desplegats al vessant nord de la riera de Talamanca.

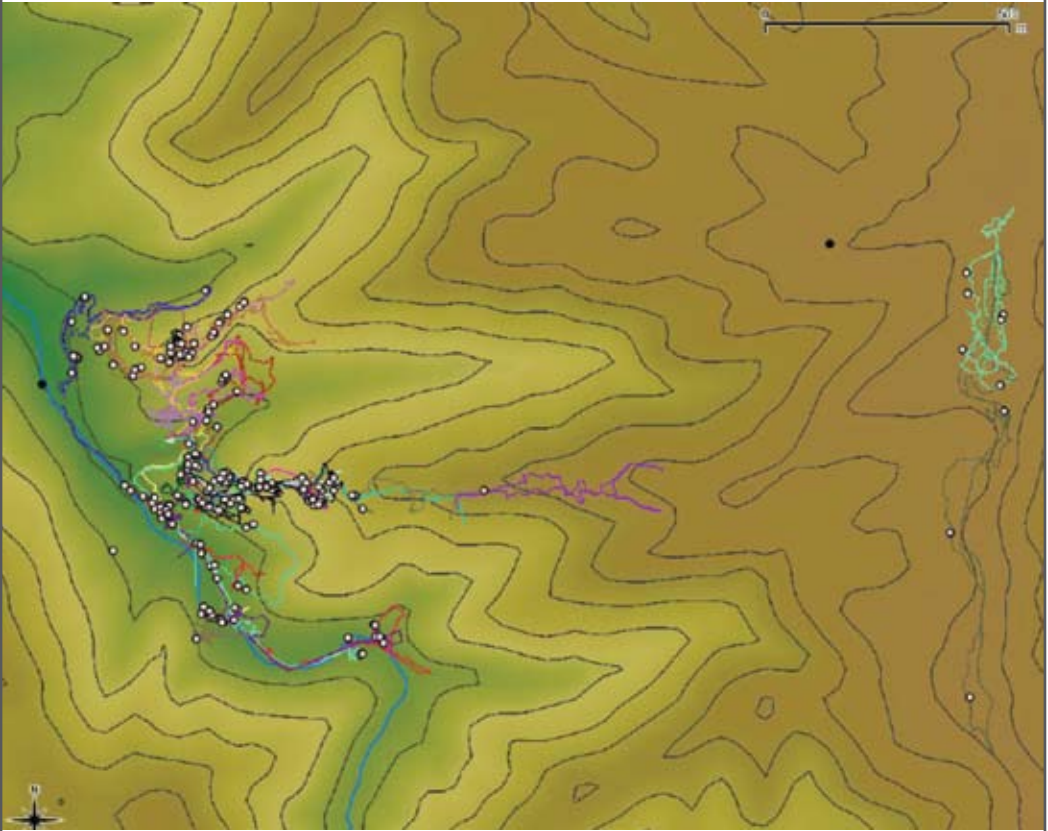
Munició especialitzada

Distribuïts per tot el camp de batalla, es va trobar un nombre considerable de projectils especials. Diferents de les bales esfèriques de plom reglamentàries d'aquella època, aquestes semblen haver estat creades de forma especialment intencionada. Algunes van ser fetes probablement a partir de la manipulació de bales de fusell esfèriques normals, aixafant-les i convertint-les en objectes cilíndrics amb un mall o una eina similar. D'altres, però, semblen haver estat obtingudes a partir de retalls fets amb objectes de plom antics. L'excavació va trobar nou d'aquests projectils improvisats, que, malgrat variar de forma molt aleatòria pel que fa a termes de pes i dimensions, tenien una forma bastant comuna semblant a un cilindre.

Tot i que pot ser prou complicat intentar conèixer l'origen d'aquests projectils, sí que és possible fer-ne algunes hipòtesis. Sabem que els soldats regulars catalans feien servir cartutxos proporcionats per l'aparell logístic del mateix exèrcit, igual que feien els borbònics amb els seus respectius subministraments; aquests cartutxos contenien bales esfèriques, així que difícilment les bales improvisades podien ser-ne l'origen. Els fusellers de muntanya no eren un cas diferent dels regulars, ja que pertanyien també a l'exèrcit català, que els armava i uniformava d'acord amb les ordenances establertes. Aquestes bales improvisades, d'altra banda, no estan concentrades en cap dels dos atacs principals catalans, sinó que es van trobar de manera dispersa.



Planimetria dels objectes localitzats



Concentració d'objectes trobats en el camp de batalla i pistes seguides pels arqueòlegs.

Aquest fet és important, atès que indica que no era un tipus de projectil típic d'un exèrcit tradicional. Tot i que es podria deduir que aquestes bales improvisades, seguint el raonament que no són part d'una producció reglada, van ser disparades pel sometent, que duia les seves armes i municions de casa, es pot considerar una explicació és bastant més interessant.

Les bales esfèriques estan fetes per economitzar al màxim la quantitat de plom que necessita el projectil disparat per una arma de foc (que és superior en un objecte cilíndric d'igual calibre). D'altra banda, com que la seva forma no és allargada ni afuada, el seu poder destructiu quan impacten es basa en la força del cop per fer mal a la víctima. Un projectil més allargassat, per contra, a igualtat de pes concentra la mateixa energia cinètica en menys



superfície d'impacte i, per tant, té més poder de penetració. A més a més, com que gira sobre si mateix per tenir el centre de gravetat desplaçat (igual com fa un ganivet perquè el pes està concentrat al mànec) pot fer ferides més grans en impactar contra la víctima.⁸⁰

Així, alguns soldats transformaven les bales esfèriques en altres de cilíndriques o en creaven de noves a partir de fragments de plom. Anomenades *slugs*, eren molt més mortíferes per a l'enemic, tenint en compte les característiques esmentades. Per tant, el seu ús era considerat il·legal pel poder destructiu que tenien, i sols es feien servir en determinades situacions on l'enfrontament bèl·lic era especialment virulent. Fins l'excavació de la batalla de Talamanca es pensava que el seu ús era molt esporàdic durant el segle XVIII. Només se n'havien trobat quantitats importants al camp de batalla de Monmouth, en el context de la Revolució Americana, i en un vaixell pirata enfonsat al 1717 davant Cape Cod; als camps de batalla europeus eren gairebé inexistents.⁸¹ Així, l'excavació del camp de batalla de Talamanca ha revelat que el seu ús durant el segle XVIII estava més estès del que es pensava, dada que resulta extremadament interessant.

Pel que podem deduir, i tenint en compte la localització de les bales, és probable que aquesta terrorífica munició fos emprada pels miquelets, la qual cosa corroboraria la seva fama de soldats ferotges i excel·lents tiradors. Treballs arqueològics posteriors en altres camps de batalla



Bala cilíndrica, coneguda com a *slug* (a dalt) i munició esfèrica normal (a baix), trobades en el camp de batalla de Talamanca (X.R.).

⁸⁰ El mecanisme és similar a les bales *dum-dum* del segle XX. Dos talls perpendiculars realitzats a la punta d'una bala fan que aquesta giri de forma aleatòria i provoqui ferides terribles en l'impacte.

⁸¹ Volem agrair la col·laboració de Dan Sivilich, l'investigador que ha aportat les dades sobre el camp de batalla de Monmouth, així com la identificació de *slugs* al camp de batalla de Talamanca.

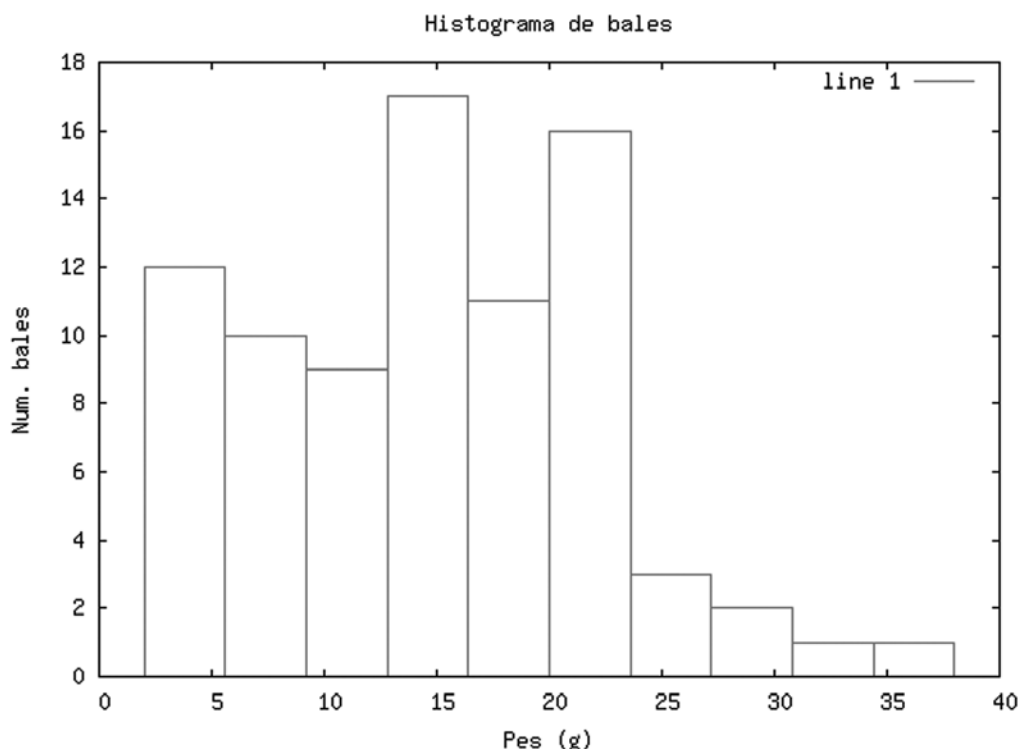


podrien confirmar la hipòtesi que aquest tipus de projectil va ser emprat per forces selectes de miquelets o que, contràriament, era munició generalitzada també en la infanteria regular.

Anàlisi estadística de la munició

Com que es va recollir un nombre considerable de projectils de plom al camp de batalla, és possible que una aproximació fent servir mètodes estadístics aportí noves idees sobre la naturalesa de les bales emprades.

La informació més valuosa en aquest sentit és la proporcionada pel pes i el calibre dels projectils. En el primer cas les bales “*slug*” distorsionen d’alguna manera l’histograma, perquè, al ser cilíndriques, tenen un pes superior al que tindria una bala esfèrica d’idèntic calibre i, per tant, no segueixen la relació normal entre el diàmetre i el pes típica de la resta de bales. Malgrat tot, la informació proporcionada per aquesta anàlisi estadística és molt important, com detallarem tot seguit.



Histograma amb els pesos de les bales trobades a Talamanca.

En el segon cas, tan sols es va poder mesurar el calibre del

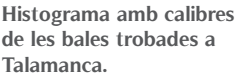


A banda d'això, podem establir una relació interessant entre



pesos i calibres:

A banda de les bales cilíndriques ja esmentades, amb valors de



pes superiors al normal en projectils reglamentaris i que, per tant, no segueixen els paràmetres habituals, es pot observar que la majoria de projectils mostren una correlació entre ambdues variables, ja que són objectes de plom esfèrics.

Amb totes aquestes dades tenim prou informació per fer una estimació de les densitats, tot fent servir les bales trobades que no es van disparar i que, per tant, conserven la seva forma esfèrica perfecta. És possible extrapolar aquesta dada a partir, com hem dit, de les densitats. Sabem que el volum V d'una esfera de radi r és donat per $V = (4/3) \pi r^3$; per tant, tenint en compte que la densitat ρ d'un material de volum V i massa m ve donada per $\rho = m/V$, a partir del pes i la densitat és possible extrapolar el radi r . L'anàlisi mostra que, malgrat que la densitat teòrica del plom és $11,34 \text{ g/cm}^3$, les bales trobades tenen valors distribuïts en un rang d'entre 10 cm^3 i 11 cm^3 .

Aquest fet no és estrany, i molt probablement s'explica per la manufactura imperfecta típica d'aquesta època. Petites bombolles d'aire, així com impureses, es poden localitzar dins els projectils de plom, ja que sense disposar d'alts forns, que no es fabricarien fins un segle més tard, no és possible assolir les altes temperatures que separen completament el plom de les impureses ni extreure'n tot l'aire que hi pugui haver entre les partícules de plom. Això té com a conseqüència un pes final inferior per al projectil del que s'hauria d'esperar. Cal destacar que aquests defectes podien ser prou importants, perquè en alterar la composició de la bala és possible desplaçar el centre de gravetat del nucli teòric de l'esfera de plom. Aquest fet podia afectar la trajectòria del projectil quan era disparat, que podrà prendre altres direccions de la paràbola que seria desitjable. Per tant, els defectes introduïts en la manufactura de bales de plom molt probablement eren un dels factors importants en la disminució de la precisió dels fusells emprats a l'època, que no eren efectius més enllà de 50 metres.

Pel que fa a la possible identificació de calibres, els dos histogrames mostren tres pics diferents en les gràfiques. En l'histograma de pesos aquests pics estan centrats als 4, 12 i 21 grams. Aquests valors estan molt correlats amb els tres pics a l'histograma de calibres, situats a 8, 11 i 15 mil·límetres. Els valors més petits probablement no estan relacionats amb la batalla, perquè corresponen a calibres de la munició de posta emprada en la caça del senglar fins fa pocs anys. El pic major

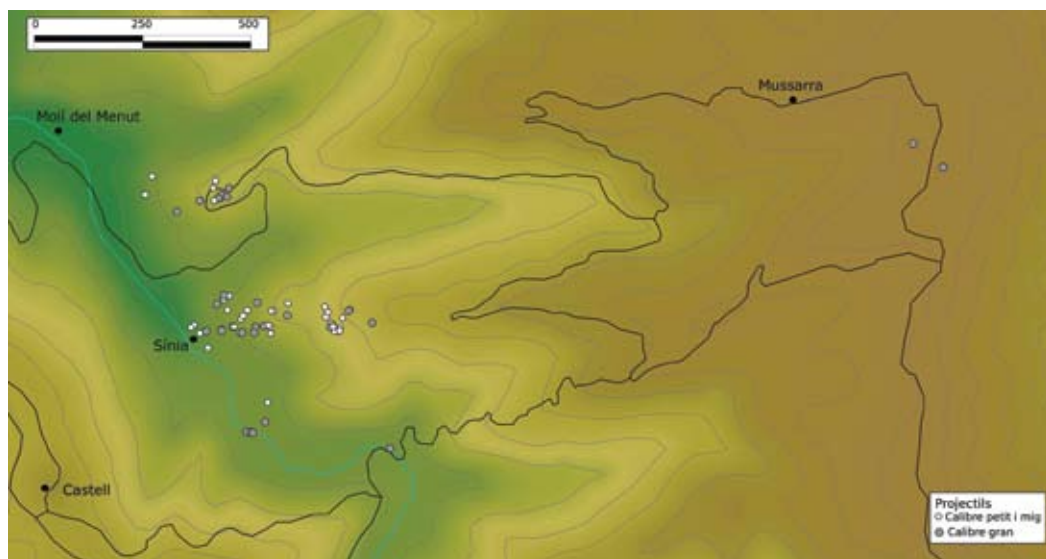


correspondria a bales de fusell, ja que el podem convertir a la mesura de 21 bales per lliura de plom, que correspon directament al calibre de la majoria de fusells de l'època.

Finalment, l'excavació va trobar un nombre prou important de projectils de calibre mitjà. Aquests es poden associar indistintament a carrabina i pistola, armes usades per la cavalleria borbònica, o bé a les escopetes que feien servir els miquelets catalans i probablement els rosetes.

Enllaçant tota aquesta informació amb les dades georeferenciades provinents del GIS creat, podem veure una distribució dels projectils identificats en funció del seu calibre: els punts grisos grans són les bales de fusell i els blancs petits, les de dimensions mitjanes.

Les bales de fusell estan concentrades al turó dels Gobions, que va



rebre l'atac comandat pel coronel Mitjans amb el regiment català que constava de soldats regulars armats amb fusells. Les bales d'aquest calibre pesant segueixen tota la línia d'atac, tot i estar mesclades amb altes quantitats de calibres mitjans, probablement corresponents al foc fet pels genets borbònics desmuntats, que anaven armats amb carrabines i pistoles, així com pels trets del sometent català.

Relació de pesos i calibres.



CONCLUSIONS. UNA INVESTIGACIÓ SINGULAR

La recerca sobre el camp de batalla de l'alamanca (2008-2009) va ser pionera a Catalunya. Per primera vegada es va fer una prospecció arqueològica i sistemàtica en un camp de batalla del segle XVIII. D'altra banda, la novetat també radicava en la metodologia utilitzada de prospecció orgànica, amb l'ús de sistemes geofísics i la georeferenciació de les peces recuperades mitjançant GPS i SIG.

Un dels objectius principals consistia a relacionar fonts textuais, paisatge i registre arqueològic. Davant del problema de les diverses interpretacions textuais dels combats es partia de la hipòtesi que la descripció feta pel marquès del Poal podia ser la més versemblant, tot i que alguns dels episodis poguessin haver estat sobredimensionats per raons de caràcter polític.

En localitzar i contrastar altres fonts documentals es va poder palesar la major precisió de la versió del marquès, quant a descripció del terreny i versemblança dels moviments. D'altra banda, el treball de camp i la visualització directa del paisatge també van resultar del tot congruents amb les descripcions fetes per Poal. Es va poder constatar que, gràcies a la descripció del marquès, les posicions de partida de les unitats, i també els recorreguts, es podien aproximar amb un marge satisfactori. El fet que l'espai de la batalla presenti una certa fossilització paisatgística i relativament pocs canvis des del començament del segle XVIII ajuda, d'altra banda, a identificar els diferents accidents geogràfics i itineraris de moviment.

En definitiva, la documentació permetia identificar els principals punts calents de la batalla, punts que es van poder corroborar amb l'anàlisi directa del terreny com els més congruents amb les diferents casuístiques. L'anàlisi complementària a partir de SIG i GRASS també corroborava els punts i les línies més sensibles i geoestratègics indicats en la documentació del comandant català. L'anàlisi del terreny i la descripció de la batalla es desvetllaven, d'entrada, congruents.

Quedava, per tant, tractar de sumar el factor arqueològic i veure si la quantitat i tipologia dels materials corroborava els plantejaments inicials. Segons Poal els enfrontaments més durs de la batalla es van donar en uns indrets determinats i la prospecció va corroborar que, efectivament, eren els espais definits per la documentació els que aplegaven una considerable densitat de restes relacionades inequívocament amb la batalla. El turonet del sud-est del molí del Menut va generar una gran quantitat de



material amb munició de fusell i també d'escopeta, indicatiu inequívoc que la zona va ser objecte de durs enfrontaments. La presència de munició improvisada de calibre menut, típic d'escopetes, posava de manifest, d'altra banda, la presència de fusellers de muntanya o sometents. Igualment la pala dels Gobions va subministrar una quantitat important de munició, majoritàriament bales de fusell de gran calibre. Tal casuística esdevenia congruent amb el fet que l'atac català en aquesta zona estigués protagonitzat, segons Poal, pel regiment d'infanteria Mitjans, armat amb fusells. D'altra banda, la presència de materials s'estenia solament fins a mig vessant, cosa que mostrava els límits de l'atac català. Aquests dos nuclis van subministrar la major part del material. Finalment, també es van poder localitzar restes més escadusseres a la zona de la cresta del serrat de Mussarra. Això palesava que, efectivament, s'havia produït l'atac de distracció català. La presència de munició en els entorns dels quals confirmava també els principals punts de pas.

En resum, els punts geogràfics crítics marcats per Poal quedaven avalats per una important evidència arqueològica i, d'altra banda, la tipologia de munició delatava la presència de miquelets i sometents combatent al costat de la infanteria. En aquest sentit, podia tenir-se per versemblant la descripció de Poal. D'altra banda, la prospecció extensiva del camp de batalla no va donar altres zones fèrtils que les assenyalades en la descripció del marquès.

Tindríem, per tant, un balanç molt positiu pel que fa a la resolució d'un problema concret (la batalla de Talamanca), que havíem abordat amb hipòtesis correctes i que havia acabat generant, finalment, nou coneixement.

D'altra banda, la recerca de Talamanca també esdevingué un èxit des del punt de vista metodològic. Per primera vegada, i respecte a un camp de batalla, es van poder correlacionar diferents tipus de fonts textuais amb el registre arqueològic. La utilització de detectors de metalls i la georeferenciació a partir de GPS i SIG també va suposar una innovació tecnològica important mai no practicada a Catalunya ni a l'Estat espanyol. Cal destacar, d'altra banda, que l'ús de SIG també esdevingué útil per a la generació de cartografia comprensiva orientada a millorar la interpretació i presentació didàctica dels fets ocorreguts en el camp de batalla.

Des del punt de vista de la transferència i la innovació la recerca, aquest treball va comportar un gran interès social pel patrimoni vinculat al camp de batalla de Talamanca.



**Francesc Cecília,
M. del Carmen
Rojo i Maria
Yubero**

El registre arqueològic és la part més important d'una excavació durant i després de la realització dels treballs al camp. Sense registre, tota la feina efectuada sobre el terreny no serviria per res, al desaparèixer tota resta d'evidència arqueològica després del pas dels arqueòlegs. Sovint s'ha dit que l'arqueologia és com un llibre obert que es llegeix arrancant les pàgines, sense possibilitat de tornar a fer una nova lectura en el lloc on s'ha intervingut.

Al llarg d'aquest llibre ha quedat ben palès que un dels nostres objectius era fixar un sistema de registre únic per a l'anàlisi arqueològic dels camps de batalla, mitjançant les etiquetes que recollien tota la informació proporcionada per els aparells GPS.

Aquestes dades es sumen als resultats derivats de l'anàlisi posterior de les restes extretes. L'estudi es realitza al laboratori, i queda enregistrat en l'espina dorsal de la investigació, que és l'inventari general de tots els materials documentats a l'àrea prospectada.

En aquest inventari cada peça té el seu codi de registre per identificar-la amb les seves dades del GPS. A més, l'inventari ens ofereix una visió ràpida per a cadascun dels elements, tot indicant el material de la peça, el seu pes, les seves dimensions i altres comentaris adients.

Com s'ha vist en pàgines anteriors, les peces recuperades són objectes metàl·lics, on predomina el ferro per a elements com claus o restes de sivelles. El treball del ferro mitjançant la forja ens indica cronologies que s'ajusten al període de la Guerra de Successió, anteriors a l'aparició dels alts forns. Els claus els podem separar segons si són constructius, més prims, o bé si foren claus de ferradura, sòlids i amb el cap piramidal. Tot i que les zones explorades foren vinyedes actives, molts d'aquests claus de ferradura han aparegut on les fonts de la batalla ens descriuen la presència de la cavalleria. En canvi, el plom és el nostre màxim referent per les diverses tipologies de bales que hem analitzat al llarg del llibre.

Així, a l'inventari queda registrat el calibre de cada bala. Aquesta base de dades ben estructurada ens permet després processar de forma ràpida anàlisis estadístics, alhora que podem reconèixer o buscar un objecte dins un motor de cerca informàtic.



ID	Dia	Hora	GPS	WPT	Longitud (mm)	Pes (g)	Calibre (mm)	Tipus
1	25/03/08	18:31	GEV1	2	10	4	-	fragment bala
2	25/03/08	18:37	GEV1	3	16.54	22	15.72	bala
3	25/03/08	18:43	GEV1	4	13.07	20	12.51	bala improvisada
4	25/03/08	18:47	GEV1	6	11.96	8	10.65	bala improvisada
5	25/03/08	18:56	GEV1	7	16.71	28	17.72	bala
6	25/03/08	19:01	GEV1	8	14.79	21	15.42	bala
7	25/03/08	17:15	GEH1	5	55	-	-	fragment ferro
8	25/03/08	17:35	GEH1	6	18	-	-	clau
9	25/03/08	17:45	GEH1	7	60	-	-	tascó ferro
10	25/03/08	18:00	GEH1	8	29	-	-	clau
11	25/03/08	18:10	GEH1	10	76	-	-	clau ferro forjat
12	25/03/08	18:50	GEH2	1	19	-	-	cartutx percutor superior
13	25/03/08	17:22	GEH3	4	36	-	-	tascó ferro
14	25/03/08	17:26	GEH3	5	113	-	-	fragment ganivet
15	25/03/08	17:43	GEH3	6	123	-	-	fragment ferro
16	25/03/08	17:57	GEH3	7	18	-	-	xapa desconeguda
17	25/03/08	18:11	GEH3	8	54	-	-	placa ferro
18	26/03/08	09:22	GEH1	1	20	-	-	fragment ferro
19	26/03/08	09:28	GEH1	2	20	-	-	cartutx
20	26/03/08	09:40	GEH1	3	15	-	-	fragment ferro
21	26/03/08	10:10	GEH1	4	25	-	-	clau ferradura
22	26/03/08	11:19	GEH1	5	33	-	-	baula cadena
23	26/03/08	12:09	GEH1	6	20	-	-	fragment ferro
24	26/03/08	12:15	GEH1	7	65	-	-	fragment ferro
25	26/03/08	16:57	GEH1	8	14	-	-	tatxa
26	26/03/08	17:13	GEH1	9	67	-	-	fragment ferro
27	26/03/08	17:17	GEH1	12	59	-	-	fragment ferro
28	26/03/08	17:48	GEH1	13	13.27	13	13.32	bala
29	26/03/08	18:25	GEH1	14	25	-	-	clau ferradura
30	26/03/08	18:58	GEH1	15	25	-	-	moneda
31	26/03/08	10:54	GEH2	1	20.54	13	11.35	bala improvisada
32	26/03/08	11:19	GEH2	3	19	-	-	cartutx
33	26/03/08	12:20	GEH2	6	23	-	-	clau ferradura
34	26/03/08	17:00	GEH2	7	28	-	-	escoria ferro
35	26/03/08	17:11	GEH2	8	19	-	-	clau ferradura
36	26/03/08	17:22	GEH2	9	16	-	-	fragment ferro
37	26/03/08	17:28	GEH2	10	27	-	-	clau ferradura
38	26/03/08	17:34	GEH2	11	21	-	-	escoria ferro
39	26/03/08	18:01	GEH2	12	14.1	15	14.35	bala
40	26/03/08	18:17	GEH2	13	22.75	22	12.07	bala improvisada
41	26/03/08	18:28	GEH2	14	15.54	26	15.99	bala



ID	Dia	Hora	GPS	WPT	Longitud (mm)	Pes (g)	Calibre (mm)	Tipus
42	26/03/08	18:39	GEH2	15	17.07	23	17.09	bala
43	26/03/08	09:15	GEH3	1	24	-	-	clau
44	26/03/08	09:30	GEH3	2	24	-	-	fragment ferro
45	26/03/08	09:37	GEH3	3	25	-	-	anella ferro
46	26/03/08	09:45	GEH3	4	9.52	4	9.56	bala posta
47	26/03/08	09:55	GEH3	5	20	-	-	fragment ferro
48	26/03/08	09:58	GEH3	6	25	-	-	clau ferradura
49	26/03/08	10:02	GEH3	7	20	-	-	clau ferradura
50	26/03/08	10:18	GEH3	8	22	-	-	clau
51	26/03/08	10:22	GEH3	9	15.9	11	16.18	bala
52	26/03/08	10:31	GEH3	10	21	-	-	fragment ferro
53	26/03/08	10:35	GEH3	11	46	-	-	fragment llauna
54	26/03/08	10:55	GEH3	12	17	-	-	fragment civella
55	26/03/08	11:18	GEH3	13	30	-	-	clau ferradura
56	26/03/08	11:23	GEH3	14	46	-	-	fragment ferro
57	26/03/08	11:25	GEH3	15	23	-	-	clau ferradura
58	26/03/08	11:32	GEH3	16	29	-	-	ornament
59	26/03/08	17:15	GEH3	19	21.75	20	14.56	bala esclafada
60	26/03/08	17:45	GEH3	20	96	-	-	fragment ferradura
61	26/03/08	17:55	GEH3	24	8.02	3	7.78	bala posta
62	26/03/08	18:04	GEH3	26	27	20	-	bala esclafada
63	26/03/08	18:27	GEH3	27	14.41	15	14.22	bala
64	26/03/08	18:49	GEH3	28	17	21	-	bala
65	26/03/08	09:36	GEV1	1	28	-	-	fragment bronze
66	26/03/08	10:20	GEV1	2	22	-	-	fragment cartutx
67	26/03/08	10:32	GEV1	3	15.18	15	15.62	bala
68	26/03/08	10:57	GEV1	4	112	-	-	ganivet solsona
69	26/03/08	11:08	GEV1	5	15.75	22	15.39	bala
70	26/03/08	11:38	GEV1	6	8	-	-	tatxa
71	26/03/08	11:41	GEV1	7	149	-	-	capsa
72	26/03/08	17:21	GEV1	8	30	-	-	creu
73	26/03/08	17:28	GEV1	9	16.8	14	15.06	bala
74	26/03/08	17:34	GEV1	10	15.81	18	13.55	bala
75	26/03/08	17:46	GEV1	11	8	2	-	bala posta
76	26/03/08	18:04	GEV1	12	13	5	-	bala
77	25/03/08	18:22	GEV1	1	20.9	20	14.64	bala improvisada
78	27/03/08	09:45	GEH1	1	66	-	-	indeterminat
79	27/03/08	10:04	GEH1	2	9.9	4	10.53	bala posta
80	27/03/08	10:41	GEH1	3	13.76	15	13.96	bala
81	27/03/08	10:47	GEH1	4	23	-	-	clau
82	27/03/08	10:52	GEH1	5	57	-	-	fragment ferro indeterminat
83	27/03/08	10:57	GEH1	6	25	-	-	clau ferradura



ID	Dia	Hora	GPS	WPT	Longitud (mm)	Pes (g)	Calibre (mm)	Tipus
84	27/03/08	11:50	GEH1	7	15	19	-	bala
85	27/03/08	12:03	GEH1	8	37	-	-	clau
86	27/03/08	12:09	GEH1	9	52	-	-	clau
87	27/03/08	12:31	GEH1	11	32	-	-	clau
88	27/03/08	12:52	GEH1	12	37	-	-	fragment ferro
89	27/03/08	12:52	GEH1	13	58	-	-	clau
90	27/03/08	13:08	GEH1	14	31	-	-	clau
91	27/03/08	13:14	GEH1	16	69	-	-	clau
92	27/03/08	16:12	GEH1	18	28	14	-	bala esclafada
93	27/03/08	16:20	GEH1	19	19	-	-	clau
94	27/03/08	16:40	GEH1	20	11	7	-	fragments bala
95	27/03/08	16:57	GEH1	21	18	-	-	cartutx
96	27/03/08	17:27	GEH1	22	12.48	9	11.92	bala
97	27/03/08	17:30	GEH1	23	14	14	-	bala
98	27/03/08	09:20	GEH2	1	11.36	7	11.31	bala
99	27/03/08	09:39	GEH2	2	7	-	-	indeterminat
100	27/03/08	10:20	GEH2	3	20	-	-	fragment cartutx
101	27/03/08	10:43	GEH2	4	7	-	-	ornament
102	27/03/08	11:00	GEH2	5	121	-	-	aplic ferro
103	27/03/08	11:46	GEH2	6	15.57	19	15.4	bala
104	27/03/08	12:18	GEH2	7	25.58	22	13.73	bala improvisada
105	27/03/08	12:41	GEH2	9	46	-	-	fragment plom
106	27/03/08	12:44	GEH2	10	73	-	-	civella
107	27/03/08	16:25	GEH2	14	19.96	12	13.19	bala improvisada
108	27/03/08	16:40	GEH2	15	14.58	12	12.33	bala improvisada
109	27/03/08	09:21	GEH3	1	53	-	-	fragment ferradura
110	27/03/08	09:26	GEH3	2	13	-	-	moneda
111	27/03/08	10:13	GEH3	3	102	-	-	fragment ferradura
112	27/03/08	10:23	GEH3	4	17	-	-	moneda
113	27/03/08	10:57	GEH3	5	32	-	-	civella
114	27/03/08	11:51	GEH3	6	32	-	-	clau ferradura
115	27/03/08	13:07	GEH3	7	78	-	-	projectil fusell
116	27/03/08	13:07	GEH3	8	97	-	-	fragment ferradura
117	27/03/08	16:24	GEH3	9	8.38	2	8.19	bala posta
118	27/03/08	17:00	GEH3	10	22	14	-	bala esclafada
119	27/03/08	17:14	GEH3	11	13.37	12	13.8	bala
120	27/03/08	09:25	GEV1	1	29	-	-	clau ferradura
121	27/03/08	09:49	GEV1	2	15.23	13	14.66	bala
122	27/03/08	10:32	GEV1	3	47	-	-	fragment plom
123	27/03/08	10:43	GEV1	4	11	-	-	botó
124	27/03/08	11:27	GEV1	5	98	-	-	cullera
125	27/03/08	11:53	GEV1	6	16.98	21	16.46	bala



ID	Dia	Hora	GPS	WPT	Longitud (mm)	Pes (g)	Calibre (mm)	Tipus
126	27/03/08	12:31	GEV1	7	17	-	-	botó forrat
127	27/03/08	12:41	GEV1	8	18.38	32	18.04	bala
128	27/03/08	12:56	GEV1	9	16	-	-	indeterminat
129	27/03/08	16:05	GEV1	10	17	-	-	indeterminat
130	27/03/08	16:08	GEV1	11	13.35	12	11.77	bala
131	27/03/08	16:34	GEV1	12	33	20	-	bala esclafada
132	27/03/08	16:45	GEV1	13	13	3	-	bala esclafada
133	27/03/08	17:14	GEV1	14	17	4	-	bala esclafada
134	28/03/08	09:45	GEH1	1	19	4	-	bala esclafada
135	28/03/08	10:03	GEH1	2	38	-	-	civella cinturó
136	28/03/08	11:00	GEH1	3	25	20	-	bala esclafada
137	28/03/08	11:05	GEH1	4	14	3	-	bala esclafada
138	28/03/08	11:09	GEH1	5	24	-	-	clau
139	28/03/08	11:16	GEH1	6	21	21	-	bala esclafada
140	28/03/08	11:43	GEH1	7	28	-	-	escoria plom
141	28/03/08	11:48	GEH1	8	51	-	-	clau
142	28/03/08	12:34	GEH1	9	15	-	-	moneda
143	28/03/08	12:47	GEH1	10	87	-	-	ganivet solsona
144	28/03/08	13:12	GEH1	11	33	-	-	escoria ferro
145	28/03/08	13:32	GEH1	12	41	-	-	fragment ferro
146	28/03/08	09:41	GEH2	1	49	-	-	passador
147	28/03/08	10:22	GEH2	2	34	-	-	clau
148	28/03/08	10:33	GEH2	3	31	-	-	agulla
149	28/03/08	11:46	GEH2	4	18	-	-	escoria ferro
150	28/03/08	11:59	GEH2	5	21	-	-	fragment ganivet
151	28/03/08	12:14	GEH2	6	15	-	-	clau
152	28/03/08	09:40	GEH3	1	65	-	-	clau en U
153	28/03/08	09:45	GEH3	2	24	-	-	clau
154	28/03/08	10:05	GEH3	3	62	-	-	clau
155	28/03/08	10:10	GEH3	4	47	38	-	bala esclafada
156	28/03/08	10:47	GEH3	5	18	-	-	cartutx
157	28/03/08	12:04	GEH3	6	17.79	23	14.14	bala improvisada
158	28/03/08	12:28	GEH3	7	42	-	-	peça ferro
159	28/03/08	12:39	GEH3	8	19	7	-	bala esclafada
160	28/03/08	13:00	GEH3	9	55	-	-	anella ferro
161	28/03/08	10:34	GEV1	1	33	-	-	fragment ferro
162	28/03/08	10:44	GEV1	2	13.09	14	14.01	bala
163	28/03/08	10:50	GEV1	3	19	23	-	bala esclafada
164	28/03/08	10:57	GEV1	4	11	-	-	ornament
165	28/03/08	11:19	GEV1	5	17	8	-	bala esclafada
166	28/03/08	11:23	GEV1	6	11	3	-	bala posta
167	28/03/08	12:21	GEV1	7	14.92	13	13.75	bala



ID	Dia	Hora	GPS	WPT	Longitud (mm)	Pes (g)	Calibre (mm)	Tipus
168	28/03/08	12:37	GEV1	8	13.19	15	12.82	bala
169	28/03/08	12:48	GEV1	9	10.9	7	11.4	bala posta
170	28/03/08	13:10	GEV1	10	36	-	-	concentració escoria ferro
171	14/04/08	15:51	GEH1	1	22	19	-	bala
172	14/04/08	16:03	GEH1	2	20	-	-	cartutx
173	14/04/08	12:23	GEH2	1	61	-	1	sivella
174	14/04/08	12:52	GEH2	2	20	-	-	cartutx
175	14/04/08	13:18	GEH2	5	153	-	-	tenalles
176	14/04/08	13:37	GEH2	6	103	-	-	agulla saquera
177	14/04/08	15:04	GEH2	7	33	-	-	fragment ferro
178	14/04/08	12:17	GEH3	1	16	-	1	clau
179	14/04/08	12:28	GEH3	2	15	19	15	bala
180	14/04/08	13:12	GEH3	3	21	-	-	indeterminat
181	14/04/08	13:31	GEH3	4	17	31	17	bala
182	14/04/08	13:38	GEH3	5	55	-	-	call
183	14/04/08	15:56	GEH3	6	17	-	-	clau
184	15/04/08	11:32	GEH1	5	12	-	-	indeterminat
185	15/04/08	12:10	GEH1	6	65	-	-	fragment ferradura
186	15/04/08	14:33	GEH1	7	38	-	-	clau
187	15/04/08	14:47	GEH1	8	30	-	-	indeterminat
188	15/04/08	15:04	GEH1	10	43	-	-	clau
189	15/04/08	15:29	GEH1	11	20	-	-	cartutx
190	15/04/08	15:53	GEH1	12	33	-	-	clau
191	15/04/08	15:58	GEH1	13	19	-	-	indeterminat
192	15/04/08	11:50	GEH2	8	153	-	-	tija ferro
193	15/04/08	12:00	GEH2	9	17	-	-	ornament vestit
194	15/04/08	12:03	GEH2	10	101	-	-	fragment ferradura
195	15/04/08	12:40	GEH2	11	75	-	-	indeterminat
196	15/04/08	12:50	GEH2	12	25	-	-	clau
197	15/04/08	16:55	GEH2	13	26	-	-	clau
198	15/04/08	11:52	GEH3	7	75	-	-	clau
199	15/04/08	11:59	GEH3	8	40	-	-	clau
200	15/04/08	12:46	GEH3	9	86	-	-	fragment ferradura
201	15/04/08	13:36	GEH3	10	116	-	-	fragment ferradura
202	15/04/08	13:39	GEH3	11	48	-	-	clau
203	15/04/08	13:40	GEH3	12	66	-	-	2 monedes s.XX
204	15/04/08	14:30	GEH3	13	63	-	-	projectil s.XX
205	15/04/08	14:37	GEH3	14	24	-	-	bala finals s.XIX
206	15/04/08	14:50	GEH3	15	33	-	-	arandela
207	15/04/08	15:00	GEH3	16	14	15	14	bala
208	15/04/08	15:16	GEH3	17	22	-	-	clau
209	15/04/08	15:37	GEH3	18	66	-	-	fragment ferradura
210	15/04/08	15:40	GEH3	19	22	-	-	indeterminat





14 GEH1 001. Bala de plom. 22,42 mm. 19 gr.



15 GEH1 005. Botó llautó. 11,97 mm.



14 GEH3 002 Bala de plom. 15,49 mm. 19 gr.



15 GEH1 006 Fragment de ferradura.



14 GEH2 001 Sivella ferro. 61,16 mm.



15 GEH1 007 Clau ferro forjat.



14 GEH3 004 Bala de plom. 17,74 mm. 31 gr.



15 GEH2 010 Fragment de ferradura.





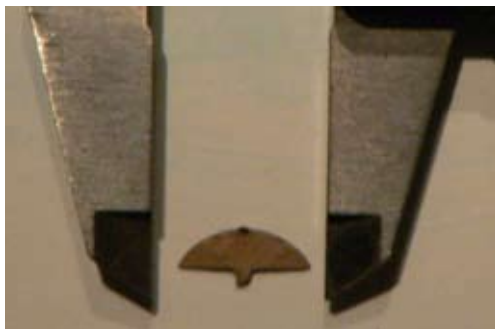
15 GEH3 008 Clau ferro forjat.



25 GEH3 005 Fulla navalleta ferro. 113,40 mm.



15 GEH3 009 Fragment ferradura.



25 GEH3 007 Xapeta ornamental. 18,08 mm.



15 GEH3 016 Bala de plom. 14 mm. 15gr.



25 GEV1 001 Bala de plom 20,90 / 14,64 mm. 20gr.



15 GEH3 017 Clau ferro forjat.



25 GEV1 002 Fragment bala plom. 10,99 mm. 4gr.





25 GEV1 003 Fragment bala de plom. 15,72 mm. 22gr.



25 GEV1 008 Bala de plom. 15,42 mm. 21gr.



25 GEV1 004 Bala de plom cúbica. 12,51 mm. 20 gr.



26 GEH1 005 Baula de cadena ferro.



25 GEV1 006 Bala de plom cúbica. 10,65mm. 8gr.



26 GEH1 013 Bala de plom. 13, 32 mm. 13gr.



25 GEV1 007 Bala de plom. 17,72 mm. 28gr.



26 GEH1 014 Clau de ferro forjat.





26 GEH2 001 Bala plom ortoèdrica. 20,04 / 1135 mm. 13gr.



26 GEH2 015 Bala de plom. 17,09 mm. 23gr.



26 GEH2 012 Bala de plom. 14,35 mm. 15gr.



26 GEH3 004 Bala de posta. 9,52 mm.



26 GEH2 013 Bala de plom cilíndrica. 22,75 / 12 mm. 22gr.



26 GEH3 009 Fragment bala de plom. 16,18 mm. 11gr.



26 GEH2 014 Bala de plom. 15,99 mm. 26 gr.



26 GEH3 016 Botó ferro i peltre. 29,11 mm.





25 GEH3 019 Fragment bala de plom 14,56mm 20gr



26 GEH3 027 Bala de plom. 14,22 mm. 15 gr.



26 GEH3 020 Fragment ferradura de ferro 96,16 mm.



26 GEH3 028 Frgament bala de plom 17,28 mm. 21gr.



26 GEH3 024 Bala de posta plom. 8,02 mm.



26 GEV1 001 Fragment cullera llautó. 28,53 mm.



26 GEH3 026 Fragment bala de plom 27,81 mm. 20gr.



26 GEV1 003 Bala de plom. 15,62 mm. 15 gr.





26 GEV1 004 Fulla navalla ferro. 112,38 mm.



26 GEV1 009 Bala de plom. 15,06 mm. 14gr.



26 GEV1 005 Bala de plom. 15,39 mm. 22 gr.



26 GEV1 010 Bala de plom. 13,55 mm. 18gr.



26 GEV1 006 Tatxa llautó. 8,45 mm.



26 GEV1 011 Fragment bala de plom. 8,70 mm.



26 GEV1 008 Creu llautó. 30,36 mm.



26 GEV1 011 Fragment bala de plom. 13,40 mm. 5gr.





27 GEH1 001 Espiga subjecció pistola (?) ferro. 66,45 mm.



27 GEH1 018 Fragment bala de plom. 28,46 mm. 14gr.



27 GEH1 002 Bala de plom. 9,90 mm. 13 gr.



27 GEH1 020 Frgament bala de plom. 11,86 mm. 7gr.



27 GEH1 003 Bala de plom. 13,96 mm. 15gr.



27 GEH1 022 Bala de plom. 11,92 mm. 9gr.



27 GEH1 007 Fragment bala de plom. 15,30 mm. 19gr.



27 GEH1 023 Bala de plom. 14,37 mm. 14gr.





27 GEH1 023 Bala de plom. 11,31 mm. 7gr.



27 GEH2 007 Fragment bala de plom.



27 GEH2 023 Fragment indeterminat de plom 7,53 mm.



27 GEH2 010 Sivella ferro 73,35 mm.



27 GEH2 005 Fulla ganivet ferro 121,73 mm.



27 GEH2 014 Bala de plom. 19,96 / 13,19 mm.12gr.

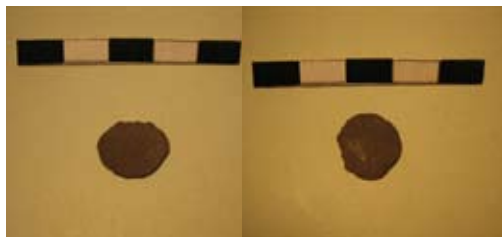


27 GEH2 006 Bala de plom. 14,4 mm. 19 gr.



27 GEH2 015 Bala ortoèdrica plom 14,58 / 12,33 mm. 12gr.

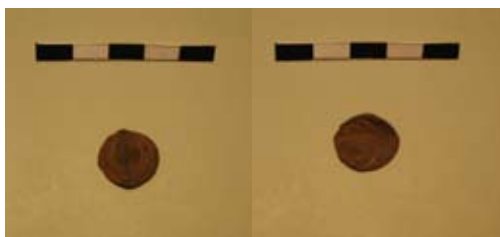




27 GEH3 002 Diner s.XVII Villó. 13,22 mm.



27 GEH3 003 Fragment ferradura ferro. 102,18 mm.



27 GEH3 004 Diner s.XVII Villó. 17,53 mm.



27 GEH3 005 Sivella ferro forjat. 32,56 mm.



27 GEH3 008 Fragment ferradura ferro 97,02 mm.



27 GEH3 009 Bala de osta de plom 8,38 mm.



27 GEH3 010 Fragment bala plom. 22,22 mm. 14 gr.



27 GEH3 011 Bala de plom 13,8 mm. 12 gr.





27 GEV1 002 Bala de plom. 14,66 mm. 13 gr.



27 GEV1 007 Botó florat llautó. 17,71 mm.



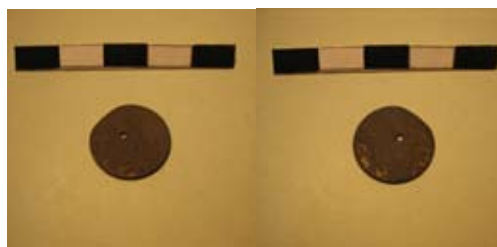
27 GEV1 004 Botó bronze. 11,45 mm.



27 GEV1 008 Bala de plom. 18,04 mm. 32gr.



27 GEV1 005 Fragment cullera llautó. 98,98 mm.



27 GEV1 009 Ardit 1632 villó 17,27 mm.



27 GEV1 006 Bala de plom. 16,46 mm. 21 gr.



27 GEV1 011 Bala de plom. 11,77 mm. 12gr.





27 GEV1 013 Bala de plom. 13,51 mm. 3gr.



27 GEV1 014 Bala de plom. 17,04 mm. 4gr.



28 GEH1 001 Bala de plom. 19,91 mm. 4 gr.



28 GEH1 002 Sivella bronze. 39,58 / 38,76 mm.



28 GEH1 003 Bala de posta plom. 25,33 mm. 20 gr.



28 GEH1 004 Bala de posta plom. 14,64 mm. 3 gr.



28 GEH1 006 Bala de plom. 14,14 mm. 21 gr.



28 GEH1 007 Escòria plom. 28,68 mm.





28 GEH1 001 008 Tija ferro forjat. 51,91 mm.



28 GEH3 002 Clau ferro forjat. 24,24 mm.



28 GEH1 009 Diner s.XVII villó 15,17 / 15,12 mm.



28 GEH3 004 Bala plom. 47,57 mm. 38gr.



28 GEH1 010 Fulla navalleta ferro. 87,96 mm.



28 GEH3 006 Bala plom. 17,79 / 14,14 mm. 23gr.



28 GEH3 001 Calu ferro forjat. 65,74 mm.



28 GEH3 007 Sivella portacorretja ferro. 42,06 mm.





28 GEH3 008 Fragment bala plom. 19,44 mm. 7gr.



28 GEV1 005 Bala de plom. 17,46 mm. 8 gr.



28 GEH3 009 Fragment sivella ferro. 55,13 mm.



28 GEV1 006 Bala de posta plom. 11,74 mm.



28 GEV1 002 Bala de plom. 14,01 mm. 14 gr.



28 GEV1 007 Fragment bala plom 13,75 mm. 13 gr.



28 GEV1 003 Bala de plom 19,01 mm. 23 gr.



28 GEV1 008 Bala de plom. 12,82 mm. 15 gr.



TROBALLES FORTUÏTES LLIURADES A L'EQUIP INVESTIGADOR

Tot i que la procedència és indeterminada cal situar els seu origen a la zona dels Gobions, a mitja pendent.



INDET 001 Bala de plom 15 mm. 22 gr.



INDET 002 Bala de plom 17 / 13 mm. 22 gr.



INDET 003 Bala de plom 14 mm. 21 gr.



INDET 004 Fragment bala plom. 20 mm.



INDET 005 Bala de plom. 20 mm.



INDET 006 Bala de plom. 16 mm. 26 gr.



INDET 007 Bala de plom 15 mm. 15 gr.





INDET 008 Bala de plom. 16 mm. 23gr.



INDET 012 Bala de plom. 15 mm. 10gr.



INDET 009 Bala de plom 15 mm. 22 gr.



INDET 013 Fragment bala plom. 20 mm. 7gr,



INDET 010 Bala de plom. 16 mm. 22gr.



INDET 014 Bala de plom. 20 mm. 15 gr.



INDET 011 Fragment bala plom 18 mm. 10 gr.



INDET 015 Bala de plom. 14 mm. 15 gr.





INDET 016 Bala de plom. 15 mm. 20 gr.



INDET 017 Bala de plom. 13 mm. 12 gr.



INDET 018 Bala de posta plom.



INDET 019 Bala de plom. 12 mm. 10 gr.



INDET 019 Bala de plom. 12 mm. 10 gr.



INDET 020 Fragment bala plom. 20 mm. 7 gr.



INDET 021 Bala de plom. 22 mm. 12 gr.



INDET 022 Botó llautó. 25 mm.



Gustau Erill i
Francesc Serra

■ El Marquès del Poal

Antoni Desvalls i de Vergós nasqué al castell del Poal (el Pla d'Urgell) el 21 de febrer de 1666. Era fill d'Antoni Desvalls i de Castellbell i d'Agnés de Vergós i de Bellafilla. Primogènit de vuit germans va heretar el patrimoni familiar. La família Desvalls posseïa la senyoria del Poal i els castells de Gimenells i de la Baells. Antoni Desvalls i de Castellbell, capità de cavalleria, senyor del Poal, Gimenells, Cercení i Remolins contragué matrimoni l'any 1665 amb Agnés de Vergós que aportà 6.850 lliures de dot i propietats a les ciutats de Barcelona i Lleida.

L'any 1685, amb dinou anys d'edat, Antoni Desvalls i de Vergós ja era capità de l'exèrcit. El 19 de maig de 1692 contragué matrimoni amb Antònia d'Alegre i de Càrcer.

En esclatar la Guerra de Successió, Antoni Desvalls i de Vergós es posà al servei de l'Arxiduc Carles i aconseguí posar l'Urgell, la Segarra, el Segrià, la Ribagorça i la vall de Benasc sota obediència austriacista (1705). Obtingué de la cort dels Àustries l'any 1706 el títol de Vescomte del Poal. El 16 de febrer del 1706 fou nomenat superintendent general de la frontera. Posteriorment contribuí a la derrota dels exèrcits borbònics que assetjaven Barcelona el maig del 1706, tallant les comunicacions dels filipistes amb l'Aragó i col·laborant en l'atac contra les posicions borbòniques a l'entorn de Barcelona. El 23 de juny del 1706 obtingué el títol de Grande de España. Durant els anys 1707 i 1710 acompanyà Carles III en les seves campanyes militars per Catalunya i per Castella. L'any 1709 ja ostentava el títol de Marquès del Poal, i un any més tard, esdevingué membre del Reial Senat.

En iniciar-se la campanya catalana de 1713-1714 fou nomenat president de la Junta de Guerra i dugué a terme campanyes a l'interior de Catalunya, com a coronel de cavalleria del Regiment de Sant Jaume, creat per ell mateix l'agost del 1713. Poc després, el Tinent General Antoni de Villarroel, cap superior de l'exèrcit de Catalunya, el nomenà Comandant en Cap de l'Exèrcit de l'Exterior, és a dir, de totes les tropes de fora de Barcelona. Aleshores el Marquès del Poal esdevingué el



principal organitzador de l'exèrcit i de les campanyes militars de l'interior del Principat. La seva principal missió fou reunir un gran exèrcit per atacar el cordó del setge de Barcelona.

Des de primers del 1714, el Marquès del Poal, al capdavant d'una important força amb regiments de fusellers de muntanya, infanteria i cavalleria reglada, participà en diferents accions militars i moviments estratègics per nombroses poblacions catalanes. Tenim constància de les seves estades a Monistrol de Calders, Talamanca, Marfà, Gironella, Castelltallat, Calaf, l'Estany, Moià, Castellterçol, Sant Llorenç Savall, Caldes de Montbui, Mura, Olesa, Esparreguera, Olivella, Sant Sadurní d'Anoia, Sant Martí Sarroca, Torrelles de Foix, Pontons, La Llacuna, Capellades, Vallbona d'Anoia, Pierola, Collbató, Monistrol de Montserrat, Borredà, Olost, Torelló, Manresa, Santpedor, Sallent, Súria i Cardona, entre d'altres.

El Marquès del Poal, com a president de la Junta de Guerra i cap de l'exèrcit català fora de Barcelona, mantenia informats per correspondència els consellers de la ciutat de Barcelona sobre les seves campanyes i les necessitats que ocasionava la guerra. Escrivia la major part de la seva correspondència emprant criptografia. El seu germà, Manuel Desvalls, governador del castell de Cardona, feia servir els mateixos codis. Ambdós signaven sovint sota el suposat nom d'un religiós i dirigien la correspondència amb la signatura i títol de Reverendíssim Pare.

Després de la capitulació del castell de Cardona, el Marquès del Poal i el seu germà Manuel s'embarcaren a Arenys de Mar amb dos fills del primer, Manuel i Francesc, i altres familiars, en direcció a Gènova. Manuel Desvalls, en desembarcar, es traslladà de Gènova a Mallorca, on el Marquès de Rubí, que encara mantenia l'obediència austriacista, el nomenà governador d'Eivissa, càrrec que exercí fins a la capitulació de l'illa, el dia 9 de juliol del 1715.

Antoni Desvalls, juntament amb els seus fills i altres familiars, es dirigí a Viena. Fou rebut amb tots els honors per l'emperador Carles VI, que li donà entrada a la Cort Imperial. Va dirigir una divisió de l'exèrcit austríac a Hongria, contra els turcs, durant la Tercera Guerra Turca (1716-1718). Per la seva destacada actuació fou distingit per l'emperador amb el títol de Mariscal de Camp.

Els béns i propietats dels germans Desvalls a Catalunya van ser confiscats per l'administració borbònica. El valor anual



que produïen les rendes del patrimoni d'Antoni Desvalls era de 13.275 lliures, 7.040 de les quals eren de beneficis i la resta de contribucions. Els privilegis nobiliaris de la família Desvalls foren abolits per l'administració borbònica. L'any 1715 Antoni Desvalls figurava com a exiliat de segona classe a l'Imperi, residia a Nàpols i cobrava una pensió anual de 500 florins, que procedien de la cort austríaca.

Antoni Desvalls i de Vergós morí a Viena el 7 de juliol del 1724, als 58 anys d'edat, i fou enterrat a l'església del Convent de Sant Francesc de Viena. El seu fill Manuel Desvalls i d'Alegre, que morí l'any 1760, exercí diversos càrrecs a la cort imperial i fou preceptor de l'emperador Josep II. Francesc Desvalls i d'Alegre, fill primogènit, morí a Viena l'any 1732. L'any 1738, tretze anys després de l'amnistia feta per Felip V als exiliats austriacistes, es reconegué altra vegada el títol de Marquès del Poal en la persona de Manuel Desvalls i d'Alegre, que continuà la descendència dels marquesos del Poal fins a l'actualitat, fusionant-se, després del retorn de l'exili austriacista a mitjan segle XVIII, amb les cases marquesals d'Alfarràs i de Llupjà.

Manuel Desvalls i de Vergós, germà d'Antoni, que havia nascut l'any 1674, morí a Viena a l'edat de 100 anys, després d'haver estat governador de Gaeta, va ser capità general de l'exèrcit austríac i gran camarlenc de l'emperadriu Maria Teresa d'Àustria.

■ **Ermengol Amill**

El coronel Ermengol Amill va ser un militar atípic, independent i aventurer. Totes les referències es fan ressò de la seva valentia, coratge i capacitat d'organització, i, a més, pel que diuen alguns documents, per la seva ferotgia en el combat i la seva implacabilitat fora d'ell. Tota la seva vida va signar amb el nom començant per A, com es feia sovint en aquella època.

Ermengol Amill i Moliner va nèixer al Pallars Sobirà, al poble de Bonestarre, parròquia de Sant Romà d'Anàs, el 1665 en el si d'una família benestant, de la Casa Amill o Mill. Va estudiar a Tarragona, i se saben poques coses de la seva vida anterior a l'entrada a l'exèrcit.

Com a conseqüència d'un matrimoni pactat per les famílies, sembla que la seva muller se suïcidà poc després del casament; aquest fet el devia marcar en molts aspectes, entre d'altres en el fet que no es va tornar a casar. Tanmateix hi ha constància



que va tenir, com a mínim, un fill. Per raons que desconexem va marxar del Pallars i va exercir com a mestre de minyons a la vila empordanesa d'Agullana.

Proaustriacista des del primer moment, ja el 1705 es va unir a la revolta dels vigatans i participà en l'atac a Barcelona. Un cop alliberada la ciutat, obtingué el grau de Tinent Coronel, i acompanyà al General Moragues a aturar la invasió de l'exèrcit francès del Duc de Noailles, a qui van combatre a l'Empordà.

Va participar en les campanyes valencianes al costat del General Rafael Nebot, i, perduda la Batalla d'Almansa, tornà al Principat, on va continuar lluitant. El 1710 va ser promogut a Coronel de fusellers, i es va fer càrrec de l'Esquadra Nova de Vic, hereva dels revoltats del 1705.

El juliol del 1713 era a Hostalric on s'assabentà que la Junta de Braços havia optat per la resistència en defensa de Catalunya. Ell s'hi afegí, rebutjant una proposta de rendició que venia dels borbònics.

L'agost del 1713 s'uní a l'expedició del Diputat Militar, facilitant el cap de pont per on desembarcà l'expedició, entre Arenys de Mar i Sant Pol. Participà en diversos combats a Vilassar de Mar, Teià, Coll Cardús, i va romandre amb el seu regiment al costat de l'expedició. Quan el Diputat Militar Antoni de Berenguer decidí abandonar les tropes a Alella, el coronel Amill va romandre amb les seves forces i amb un contingent rellevant va aconseguir d'entrar a Barcelona travessant el cordó del setge. S'incorporà a la defensa de Barcelona, i les seves forces supervivents constituïren el Regiment de Fusellers "Sant Ramon de Penyafort". Amill sempre va exercir com a coronel. Entre els oficials més rellevants va comptar amb el tinent coronel Salvador Pla, el furriel major Bernat Maspons, el tinent Francesc Buixeda i els capitans Josep Mayol, Antoni Mayol, Pere Alsina, Ignasi Arman, Baldrich Granja, Pere Belart, Valentí Alsina, Francesc Torrent, Francesc Puig, Josep Soler, Josep Cases i Francesc Solana.

En el Consell de Guerra contra el General Nebot, a causa de la traïció d'Alella, sembla que Amill defensà el general, amb qui l'unia una amistat contreta en els combats de València d'anys enrere. La sentència fou de desterrament a Gènova, i Ermengol Amill fou l'encarregat de dur-lo fins a Mallorca, des d'on el general s'havia d'embarcar cap a la ciutat italiana.



Amill va lluitar a Barcelona fins a finals de gener del 1714, participant en diversos fets assenyalats, com els atacs al Convent de Caputxins, al mas Guinardó, i als magatzems borbònics de Salou, entre d'altres accions. El 30 de gener tornà a la lluita exterior amb el seu regiment. Va desembarcar a Arenys de Mar. Prengué Sant Pol de Mar i Canet de Mar, destruint les posicions dels borbònics i capturant diversos vaixells plens de provisions i armament. Atacà Mataró, que no va poder prendre a causa de la forta guarnició, defensà Sant Iscle de Vallalta. Marxà cap a Granollers, el Congost, Centelles, el Moianès, el Bages, fins arribar a Cardona, on es trobà amb el del Poal el 8 de març. Amb ell s'enfrontà als francesos a Montesquiu. Tots dos militars aconseguiren reunir un contingent de 800 soldats al Lluçanès, però de seguida començaren a ser combatuts pel campo volante de Catalunya, en un primer moment pel brigadier Diego González. Van lluitar a Centelles, capturaren Gironella i lluitaren a l'Estany, on, envoltats pels borbònics, dividiren les forces en tres grups i fugiren.

Ermengol Amill passà a les Guílleries i Viladrau. El 18 de maig tornava a trobar-se amb efectius de l'exèrcit català de l'interior. El Consell de Guerra li encomanà dirigir-se al Vallès, i es mogué per aquell territori, on sostingué diversos combats, com els de Canovelles i Sant Celoni. A Canovelles va interceptar un correu borbònic que li va permetre de saber que Felip V havia sol·licitat al seu avi, el rei de França Lluís XIV, suport militar, i que el Mariscal Duc de Berwick feia cap a Barcelona amb un experimentat exèrcit francès.

El seu regiment es va tornar a reagrupar amb les forces de Poal i el 13 i 14 d'agost era a Talamanca, on va participar en la batalla contra les forces de Montemar.

El darrer mes de la guerra el passà intentant penetrar a Barcelona, per contribuir a la defensa de la ciutat. Ho provà des de Vacarisses, però fou tallat pels borbònics. Va travessar el Llobregat i es dirigí cap a Corbera de Llobregat. Des d'allí, va pensar d'anar a Castelldefels, i entrar per mar a Barcelona, però va haver de desistir. La capitulació de Barcelona el sorprengué quan encara estava fent temptatives d'entrar-hi. Finalment, cridat pel Marquès del Poal, féu cap a Cardona, on capitulà amb la resta d'integrants de l'exèrcit català de l'interior.

Els seus darrers anys no van ser més tranquils: perseguit, malgrat les promeses fetes a la capitulació de Cardona, fou empresonat a Verges i davant de l'amenaça de ser penjat a la forca, decidí



integrar-se en un primer moment en l'exèrcit borbònic, per acabar fugint-ne, exiliant-se ell també a Àustria després d'uns mesos de romandre amagat i d'una atzarosa fugida amb passaport fals a través de França i Gènova que va durar dos mesos. A Viena entrà a formar part de l'exèrcit imperial, amb el grau de capità de cavalleria, obtingué de nou el grau de coronel després de participar de forma brillant en el setge de Zvornik, a Bòsnia on fou altre cop empresonat. El 1718 tornà a obtenir la llibertat, possiblement amb la salut malmesa. De seguida fou nomenat governador de Cotrone, al Regne de Nàpols, en aquell moment en mans de l'emperador austríac, on morí aquell mateix any, amb 53 anys d'edat. Un fill seu, de nom Llorenç, aconseguí inserir-se en la societat vienesa, on consta que va estudiar matemàtiques.

Pere Bricfeus

El coronel de cavalleria Pere Bricfeus i Terns va nèixer a Castellterçol el 16 de maig del 1670 i fou batejat amb els noms de Pere, Josep i Fruitós i el cognom escrit Bricfeu en els llibres parroquials. Vuitè fill -tercer mascle- de Jaume Bricfeus i Baxons, descendent d'un immigrant occità establert a Castellterçol cent anys abans. Els Bricfeus es convertiren en una de les famílies fortes de la vila. El cognom Bricfeus s'associa a activitats notaries, a hisendes importants i a ciutadans honrats de Barcelona i Tarragona. Tant el pare com el germà gran, tots dos de nom Jaume, consten com a regidors i obrers de la parròquia de Castellterçol. Jaume Bricfeus i Terns obtingué el títol de ciutadà honrat de Barcelona per part de Carles III . Alguns membres de la família Bricfeus apareixen lligats també al Sant Ofici al llarg del segle XVIII.

Pere Bricfeus va ser un militar circumstancial. Era Doctor en Arts, tot i que se'n desconeix on va rebre formació. S'establí a Terrassa un cop acabats els estudis, i a les darreries del segle XVII administrava els béns del monestir de Sant Cugat del Vallès. En aquell mateix moment intervenia en afers econòmics i polítics de Terrassa. La seva dona, Maria Anna Farrés era membre d'una família benestant de Terrassa.

El 30 de novembre del 1698 Pere Bricfeus va ser elegit, per insaculació, com un dels deu prohoms del Consell General de la vila de Terrassa per al 1699 (lo Dr. Pera Bricheus y Ferres), el 1700 entra en la insaculació per a conseller terç. El 1701 és insaculat per a Batlle de Terrassa, tot i que no fou elegit. També va participar a les Corts del 1701 com a síndic de la vila vallesana. Entre 1700 i 1704 fou procurador del monestir de Sant Cugat



del Vallès i administrador de les seves propietats. El 1703 va ser oïdor de comptes de la vila de Terrassa i el 1704 fou insaculat per a conseller segon. El mateix 1703 obtenia l'arrendament de la carnisseria de la vila. El 1704 va ser insaculat com a conseller terç per a exercir aquest càrrec. Alhora, el seu nom torna a ser insaculat per a Conseller en cap i és nomenat pel batlle com a elet de la concòrdia, l'encarregat de fer els cobraments dels arrendaments de la vila. A la mesada de tall ordenada pel Consell General aquell any, el Dr. Bricfeus ja no figura al Raval de Terrassa, sinó en el carrer de la Vall, i havia de pagar-hi 10 lliures i 6 sous. L'ascens social del Doctor Bricfeus esdevenia rellevant.

Per al 1705 és elegit per insaculació membre del Consell ordinari i del general. Mentrestant, els donatius voluntaris a Sa Majestat augmenten, i el Consell de la vila ha de cobrar dues mesades de talla per a fer-hi front. El 6 de setembre del 1705 un acord del Consell General de la vila i part forana de Terrassa, en presència de Pere Bricfeus, acorda enviar 30 homes del sometent al camp de Barcelona, a proposta de D. Jorge de Lans Graue de Assia, amb un jornal de 6 sous per a cadascun, que, en cas que el Rei els pagui, allò que en rebin es descomptarà dels sis sous atorgats per Terrassa. Al cap d'una setmana se'ls reclamen carretes, cavalls, mules i matxos. Es resol enviar-hi 12 matxos o mules, atès que en el terme n'hi ha pocs. Les contínues exigències de proveïment de guerra fan que el Consell General hagi de tornar a augmentar els arrendaments i els talls, i d'enviar-hi 15 sometents més. Finalment, el 16 de setembre el Consell General dóna per exhaurits els seus recursos, i resol enviar una memòria al Rei per tal de justificar que ja no pot contribuir més a la guerra que s'acaba d'iniciar.

El 3 d'octubre s'alça el sometent general a tot Catalunya, i Terrassa envia a la muntanya de Montjuïc cent homes, amb la dotació corresponent; pocs dies més tard s'hi envien deu cavalcadures i quatre carretes, sempre adreçades a Josep Company, Conseller en cap de Barcelona. Tot això comporta una altra mesada de tall, a la població terrassenca. Els mesos següents encara hi haurà altres aportacions a l'exèrcit: cinc soldats el març del 1706, nou augment de les mesades de talla, tres persones per a treballar a les fortificacions de Montjuïc, etc. Sempre, però, fent constar la pobresa de Terrassa (misèria, fins i tot, en un document). El 16 de maig del 1707 Terrassa torna a contribuir a les forces que bax lo orde militar en las guerras del pnt. Principat de Cata. que seria fer lo servici y Sa Magt. ab mes lluhiment, amb vuit soldats i un tinent, amb l'obligació que sigui aquest tinent qui hagi de



cercar-se els soldats. Les negociacions amb el Lloctinent i Capità General fan que siguin 9 soldats i un alferes, càrrec que recau en la persona de Francesc Poal, nomenat pel Consell de Terrassa (al final sembla que van ser només 6 soldats i l'alferes).

Al llarg de la guerra Terrassa roman al costat dels austriacistes. Les constants sol·licituds, des dels camps de batalla, d'ajut, ja sigui amb homes, animals, carreters, aliments o farratge són contestades sempre de la mateixa manera: la penúria de la vila no permet contribuir amb més del que fa, i sempre tramet menys del que se li demana. La mateixa presència de cavalleria austriacista a la vila, o l'allotjament dels soldats i dels oficials, és vista com una nosa inevitable i, quan poden, hi posen obstacles. A més, almenys un cop van enviar observadors a veure quina posició prenen les viles de Granollers, Caldes i Sabadell.

Per al 1706 és nomenat administrador de l'Hospital de Sant Llàtzer. D'altra banda, a l'hora de decidir els noms a insacular per a Conseller en cap de Terrassa, consta expressament la renúncia de Pere Bricfeus a ser insaculat. Fins el 1713 Pere Bricfeus va tenir diversos càrrecs més en l'administració municipal de Terrassa, però cap més de caràcter polític (el seu nom ni tan sols era insaculat); el 1712 torna a ser arrendatari de les carnisseries, i l'últim que consta és el d'administrador de l'Hospital de Sant Llàtzer (tot i que no s'ha trobat la referència al Llibre de Resolucions del Consell). Aquell mateix any, segurament recentment investit coronel, va participar a la reunió de la Junta de Braços de la Diputació del General que va declarar la resistència a ultrança.

Terrassa fou fins el setembre del 1713 una plaça austriacista, tot i que alguns dels seus dirigents eren partidaris de Felip V, com el mateix batlle, Josep Mas. Per això va ser moltes vegades un refugi favorable als filipistes declarats que fugien de Barcelona, com els germans Bru, que varen protagonitzar un segrest, amb intervenció de moltes persones de la vida pública de Terrassa, entre elles Pere Bricfeus. Això devia ser una de les causes que va anar allunyant el Dr. Bricfeus de la vida política de Terrassa, i el va anar fent esmerçar els seus esforços en l'econòmica, que, per tots els indicis que tenim, estava a un nivell notable, ja que a més de la carnisseria de la vila i l'administració de l'Hospital, havia regentat una botiga de roba, juntament amb un negociant barceloní, i s'havia dedicat als lucratiu negocis de concessió de crèdits als pagesos, i de venda de terres als paraires terrassencs. Per tots aquests fets i la seva actitud durant la guerra, ens podem



imaginar en Pere Bricfeus i Terns, juntament amb Francesc Busquets i Mitjans, com a militars circumstancials. Bricfeus i Busquets estaven enfrontats amb els poders municipals dels dos termes de Terrassa (el de la vila i el forà de Sant Pere), cosa que potser va contribuir a la seva presa de posició austriacista. Bricfeus aconseguí la patent de coronel de cavalleria, i Francesc Busquets i Mitjans féu el mateix, però d'infanteria, gràcies a la mediació de l'ermità de Sant Llorenç, el germà Bartomeu i als diners invertits per ells mateixos. El Regiment Bricfeus tenia com a tinent coronel Bonaventura Menor, valencià, i com a sargent major el manlleuenc Josep de Regàs. Tots dos eren a Talamanca el 13 i 14 d'agost del 1714, però en acabar la guerra cap dels dos figura en els llistats d'exiliats.

Ja amb la patent de coronel, Pere Bricfeus participà entre el 30 de juny i el 10 de juliol del 1713 en la Junta de Braços en què s'acordà la resistència a ultrança davant dels filipistes. Pere Bricfeus hi assistí com a membre del Braç Militar, mentre el seu company i amic Francesc Busquets i Mitjans en formava part com a Síndic de la universitat forana de Terrassa, dins del Braç Reial.

Començà a combatre els borbònics al costat del Marquès del Poal, i a romandre al seu costat durant tota la campanya del 1713-1714. Va participar en la batalla de Talamanca el 13 d'agost de 1714. Després de la caiguda de Barcelona es refugià al Castell de Cardona, on capitulà amb la resta de tropes catalanes. Partí cap a l'exili i lluità contra els turcs integrat en un dels tres regiments de cavalleria formats per exiliats catalans. Pere Bricfeus i Terns morí el 1724 a Viena, servint encara a l'exèrcit austrohongarès, tot i que un moment de pau. Tenia 54 anys. La seva muller, Maria Anna Farrés, filla de Terrassa, i els fills (en consten dos: Pere i Francesca). Aquesta branca dels Bricfeus s'extingí a Castellterçol amb el tercer notari Bricfeus, Pau Antoni, mort el 1815, que no tingué descendència masculina. La filla, quan es va casar, va marxar de Castellterçol. La resta de branques també s'extingiren. Els únics fills mascles que visqueren molts anys van ser tots preveres, a Castellterçol mateix, a Hostalric i a Santa Maria del Mar, de Barcelona. La branca que va perviure més temps, però que també s'acabà extingint, procedia del germà de Pere Bricfeus, Jaume Bricfeus i Terns.

■ Francesc Busquets i Mitjans

Francesc Busquets i Pujol nasqué a la masia de Can Busquets, del terme municipal de Sant Cugat del Vallès i parroquial de Sant



Cebrià de Valldoreix, i fou batejat el 23 de novembre del 1672 a Valldoreix amb els noms de Francesc, Antic i Climent. Era el cinqué fill d'Antic Busquets, pagès hereu del mas Bosquets, i de Maria Pujol, filla de Caldes de Montbui.

El 1692 Francesc Busquets i Pujol es casà amb la pubilla d'un dels masos més forts del terme forà de Sant Pere de Terrassa: el mas Mitjans, que pertanyia a la mateixa família almenys des del segle XV. Per aquest motiu canvià el seu segon cognom pel de la família on havia “entrat per núpcies”. El costum feia que en els documents se citessin marit, muller i fills amb els mateixos cognoms.

El mas Mitjans de la Guardiola pertanyia, com hem dit, a la universitat forana de Sant Pere de Terrassa, terme que encerclava l'altra universitat terrassenca, la de la vila, i que tan aviat actuava amb universitat pròpia, com ho feia conjuntament amb la vila de Terrassa. Actualment el mas Mitjans és un dels dos masos que queden de l'antiga parròquia de Santa Maria de Taudell, i pertany a Viladecavalls del Vallès. Es tracta d'un mas entornat perfectament visible en la ruta de Terrassa a Manresa.

Maria Mitjans i Llonch hi nasqué l'octubre del 1680, i fou l'única filla que sobrevisqué del matrimoni format per Joan Mitjans i Teresa Llonch. El pare morí el 1681, i el 1692 la mare vídua es tornà a casar. La jove hereva universal del mas Mitjans, amb 12 anys es va casar amb un jove pagès de la comarca: Francesc Busquets, que tenia en aquell moment 20 anys.

Francesc Busquets i Maria Mitjans tingueren almenys vuit fills, dels quals en sobrevisqueren cinc, nasqueren entre 1696 i 1712. Just aquest any mor la muller. No consta que es tornés a casar, ni a càrrec de qui quedaren els fills, els quals, en el moment de ser nomenat coronel d'infanteria i llançar-se a l'empresa militar, tenien entre 15 anys la més gran i 4 anys el més petit.

Francesc Busquets i Mitjans, ja utilitzant definitivament aquests cognoms, a finals del 1697 fou elegit conseller tercer de la universitat forana de Sant Pere de Terrassa per a tot el 1698. Tot just feia 5 anys de la seva entrada al mas Mitjans, i començava la seva carrera política. Per al 1699 era escollit novament per a un càrrec polític: conseller de les parròquies, i el mateix any era arrendatari del vintè. Es tractava dels drets de gestionar el cobrament d'un tribut, la vintena part de les collites, de la universitat forana, que li



havia de donar uns ingressos considerables. L'arrendament havia de ser per vint anys, però no els va arribar a complir. El 1700 era nomenat síndic de la mateixa universitat, cosa que li donava entrada a instàncies més altes, ja que suposava ser representant de la universitat a les Corts i cal suposar que va participar en les Corts convocades a la tardor del 1700.

A partir d'aquell any la seva vida política s'intensifica: altre cop conseller tercer per al 1701, i batlle de la part forana aquell mateix any per mort del que ho era, conseller de les parròquies per al 1702, i altre cop batlle, de nou per mort de l'anterior. El 1711 tingué un enfrontament amb el Consell de Sant Pere per uns diners que no va voler pagar, relacionats amb el vintè, i va estar a punt de ser detingut. Entre els càrrecs que va exercir en destaquen: encarregat de tatxar les persones del carrer de Sant Pere, part forana de Terrassa el 1712, encarregat de corregir els talls el 1713 i clavari de la universitat per al 1714. Encara, pocs dies després fou elegit mostassaf amb responsabilitat sobre els pesos i mesures i control sobre els mercats. En la llista de títols atorgats per Carles III cremats pel Marquès de Castel-Rodrigo, Capità General de Catalunya, l'esmenten com a ciutadà honorat i "pesador reial". Els darrers càrrecs ja no van poder ser exercits per Francesc Busquets i Mitjans, ja que el 26 de juny del 1713 participava per darrera vegada en el consell municipal, i tot seguit s'incorporava a l'exèrcit català. En aquell moment, Mitjans ens apareix com un dels homes més influents, políticament i econòmicament, de la part forana de Terrassa, de forma bastant similar al que era Pere Bricfeus a la vila pariona, sobretot per l'administració del principal impost existent en la universitat forana de Sant Pere de Terrassa. Tanmateix, encara com a síndic de la universitat forana de Sant Pere visqué una darrera experiència política que sens dubte el va marcar i fins i tot comprometre personalment: entre el 30 de juny i el 10 de juliol del 1713 se celebrà la Junta de Braços de la Diputació del General en què s'acordà la resistència a ultrança davant dels exèrcits filipistes.

A les darreries de 1713 Terrassa, la vila i el terme forà, queia en mans dels filipistes, comandats pel general Feliciano Bracamonte. Just en aquelles dates Francesc Busquets i Mitjans estava ja actuant com a coronel d'infanteria a les ordres del Marquès del Poal, escrivint un historial gairebé idèntic al de Pere Bricfeus, i paral·lel al del Marquès del Poal. Com en el cas de Pere Bricfeus, Mitjans no tenia un historial militar. Tanmateix era un pagès enriquit, fortament compromès amb l'austriacisme, i un càrrec



militar li podia obrir les portes del braç nobiliari i l'aristocràcia. Autors com Albertí, assenyalen que als militars més professionals els deuria costar de païr càrrecs d'aquesta mena, tanmateix la venalitat dels càrrecs militars era una pràctica absolutament extesa a Europa. No era estrany que els burgesos s'oferissin a aixecar regiments per assolir patents de coronel que els obrien les portes al braç militar.

Del regiment d'infanteria Mitjans no en sabem massa coses. Era un regiment d'infanteria reglada i per tant deuria estar uniformat. Probablement comptava amb efectius prou nombrosos atès que tenia, com a mínim, una companyia de granaders. Coneixem una part dels oficials que van servir a la unitat: el tinent coronel Joan Jansà, el sergent major Martín García, aragonès, els capitans Pau Perales i Pasqual Català de Monsonís (fill del comte de Cerdanet), valencians, Joan i Cosme de Montserrat, catalans, Lorenzo Ynés de Aoyz, aragonès, els tinents Vicent de la Calçada, valencià i Antoni Menció, català, i l'alferes Josep Bachs, català. És aquesta la relació de persones del seu regiment que consten en una llista dels exiliats a Viena que cobraven de l'administració imperial austríaca. Tots ells foren present a la batalla de Talamanca.

Després de la capitulació del 18 de setembre a Cardona, Mitjans seguí els passos del Marquès del Poal i de Bricfeus: l'exili. Després de passar per Mallorca i Gènova, arribà a Viena el mateix 1714. No sembla que s'incorporés a l'exèrcit imperial, com sí que ho van fer molts altres dels seus acompanyants a l'exili, per exemple, el seu tinent coronel, Joan Jansà, que per mèrits de guerra obtingué de l'emperador del títol de Comte de Jansà. Cap dels documents el tipifiquen com a militar en actiu, malgrat que continuà utilitzant el títol de Coronel d'Infanteria. Està documentat el seu pas per Buda, la meitat oriental de la capital hongaresa, Budapest, i per Kanjiza, on ja es va sentir malalt poc abans de morir. Aquesta darrera ciutat forma part de la regió del Banat, que és on es pretenia fundar la Nova Barcelona -Carlogaben-. El coronel Francesc Busquets i Pujol, "Mitjans", moria a Viena el 18 d'agost del 1734. Les seves exèquies se celebraren a la catedral de Sant Esteve de Viena, i el seu enterrament fou en el monestir de Montserrat de la capital vienesa, la Schwarzsipenienkirche, és a dir, l'església dels espanyols negres, per l'hàbit dels benedictins que en tenien cura. S'han conservat diverses cartes, un inventari dels seus béns i el seu testament. Els seus béns havien estat confiscats, i la casa, cremada tres vegades al llarg del 1714, com ho testimonia la llinda que hi ha: TRIBUS VICIBUS IGNE TOTALITER DEVORATA 17+14. No queda clar qui



la va cremar, però de ben segur que sempre fou per represàlies antiaustriacistes. Els seus béns foren confiscats. Malgrat tot, el seu germà, prior del Sant Esperit de Terrassa i, per tant, home influent en la Terrassa d'aquells anys, maldà per conservar la hisenda del mas Mitjans, sobretot tenint en compte que havia estat nomenat tutor i curador dels béns dels seus hereus. Cal tenir en compte que les persones que el coronel Mitjans instituï com a hereus foren els seus fills Francesc i Salvador, i en un document signat a Viena el 1727, fa donació de tots als seus béns al seu fill Francesc. Els béns dels hereus Mitjans eren administrats, atesa la seva edat, pel prior del Sant Esperit, Josep Busquets i Pujol, juntament amb dos altres germans seus: Jaume, pagès de Santa Maria de Martorelles, i Gabriel, pagès de Cerdanyola. Finalment, vers el 1735 el fill del coronel Mitjans es féu càrrec del mas pairal, el reedificà (A fundamentis vero reaedificata 1735, diu una inscripció en la façana de l'actual mas Mitjans), i el 1736 Francesc Mitjans i Busquets, signa documents notariais relacionats amb l'administració del mas i de la hisenda.

■ Joan Vilar i Ferrer

Joan Vilar i Ferrer va nèixer a Gaià a mitjan segle XVIII, en el sí d'una família de ferrers, establerta per Gaià, Santa Eulàlia de Pardines i Prats de Lluçanès, però amb ramificacions a Olost, Oristà, Sant Feliu de Sasserra i Santa Maria d'Oló. Els seus pares eren Segimon Vilar, ferrer de Gaià, i Madrona. L'ofici de ferrer, que la família ja havia exercit durant generacions anteriors, acabà esdevenint, en forma d'apel·latiu, una part del mateix cognom familiar.

L'any 1707 Joan Vilar i Ferrer era ja Coronel de fusellers i tenia domicili a Manresa, tal com diuen els capítols matrimonials de la seva filla Ignàcia Vilar amb Ramon Font de la Serra, hereu del mas Font de la Serra de Manresa, aleshores un dels principals de la ciutat. Aquest matrimoni no arribà a celebrar-se, tal com consta en un protocol del 22 de gener del 1726, segons el qual Ramon Font de la Serra havia de retornar la dot de 405 lliures a Joan Vilar i Ferrer per nul·litat del matrimoni pactat. El matrimoni havia estat declarat nul pel Bisbe de Vic. Joan Vilar i Ferrer féu testament l'any 1709. En aquest, consta com a Coronel d'Infanteria Fusillera de les Tropes del Rey Nostre Senyor Carles III. Estava casat amb Margarida i tenia un fill anomenat Joan, probablement el primogènit.

Pel que fa al protagonisme militar del personatge, cal dir que Joan Vilar i Ferrer participà com a coronel de fusellers de muntanya,



amb el seu regiment, en l'atac a les tropes borbòniques que mantenien el setge al castell de Cardona durant els mesos de novembre i desembre del 1711. El seu regiment juntament amb 114 cavalls de les companyies dels capitans Bonet, Busquets i Sagarra, tingueren tres topades amb les tropes borbòniques per les rodalies de Navès el novembre del 1711, amb el resultat de la captura de 314 soldats francesos.

El coronel Joan Vilar i Ferrer disposava de regiment propi des de l'any 1710. El 13 de novembre del 1713 la seva unitat es reordenà com a Regiment de Sant Vicenç Ferrer i en fou nomenat coronel, càrrec que ocupà fins a principis del 1714. En aquest moment Vilar va passar a la lluita a l'exterior probablement amb part de les tropes del seu regiment. Altra part deuria romandre a Barcelona sota comandament de Josep Ortiz que va ser nomenat coronel del Regiment de Sant Vicenç Ferrer. El 2 de febrer del 1714 el coronel de fusellers Joan Vilar i Ferrer encara es trobava lluitant a Barcelona. El dia 8 de febrer, Vilar i Ferrer sortí de Barcelona amb efectius del seu regiment, juntament amb els 200 cavalls d'Antoni Puig i Sorribes, del Regiment de Sant Jaume, i els capitans de voluntaris Badia, Adjutori Sagarra i el Penjadet, del Regiment de Nebot. El coronel Joan Vilar i Ferrer fou encarregat pel Marquès del Poal de vetllar pels territoris de Manresa, Berga i Cardona. El 14 de juny del 1714 el seu regiment estava format per un total de 108 homes. Dos mesos després, les jornades del 13 i 14 d'agost del 1714 el coronel Ferrer tingué un paper destacat en la batalla de Talamanca, la darrera victòria dels austriacistes catalans.

El 18 de setembre del 1714, en el moment de la capitulació del castell de Cardona, Joan Vilar i Ferrer figurava com a oficial major acollit a la capitulació, en qualitat de coronel de fusellers de muntanya. Acabada la guerra, Joan Vilar i Ferrer s'acollí al perdó reial i es traslladà al Rosselló, on juntament amb Francesc Bac de Roda, fill de l'heroi vigatà, i Pere Joan Barceló, Carrasquet, fou coronel de fusellers de l'exèrcit de França. El coronel català Francesc Bernich de Collbató, a les ordres del Duc de Berwick, constituí deu batallons al Rosselló, que serien comandats pels coronels Joan Vilar i Ferrer, Francesc Torras de Torà, Francesc Coch de Rodonyà, Tomeu de Pollina, Francesc Baunet, Francesc Cila, Simó Moliner de Lladoney i el Coix de Gerri. Aquests deu batallons sumaven uns 9 o 10.000 homes. L'any 1726 Joan Vilar i Ferrer residia a Illa, població del Bisbat d'Elna, prop de Perpinyà, i exercia com a Coronel d'Infanteria del Partit de Perpinyà.



■ Ramon de Rialp

Tot i que descendent de la vila pallaresa de Rialb, Ramon de Rialp i Safont pertanyia a una branca de la família establerta a Anglesola. El 1705 apareix en una relació de cavallers que eren a la presa de la ciutat de Lleida seguint el coronel Manuel Desvalls. Aleshores comandava la guarnició militar del castell de Gardeny (Lleida). Una relació del 1707 dels oficials catalans que serveixen en els exèrcits imperials ens aclareix que el tinent coronel Ramon de Rialp i Safont ho és com a voluntari (contraposa aquest epítet al de con ejercicio). Com el seu mateix nom ens indica, Ramon de Rialp i Safont pertanyia a la petita noblesa catalana. Es casà amb Isabel de Rosselló, amb la qual tingué un mínim de dos fills: Carles i Magdalena.

Poc després consta com a capità català del Regiment de cavalleria del coronel Miquel Subies, ciutadà honrat, sota les ordres també del tinent coronel Felip Subies, germà del coronel, i del sergent major Comte Guicciardi. El desembre del 1706 fou ferit a l'Aragó, a la batalla de Calamocha, on morí el seu coronel. Carles III concedí el comandament del regiment al germà del coronel mort, ascendint-lo a coronel. El 1707 ascendí a Sergent Major dins del mateix regiment, però el 1713 l'abandonà, quant bona part dels seus efectius s'embarcaren amb els imperials. Llavors es va incorporar al nou Regiment de Cavalleria, "Sant Jaume", on s'integrà amb el grau de Tinent Coronel i que tenia com a coronel al Marquès del Poal del qual esdevingué home de confiança. Participà a tota la campanya exterior i estigué present a la batalla de Talamanca on va comandar un dels atacs de la cavalleria catalana.

Després de la rendició de Cardona s'exilià a Viena. Continuà lluitant per l'Emperador, en la Tercera Guerra Turca, als Balcans, integrat en els regiments formats amb efectius catalans. La seva presència es documenta a Viena i Nàpols i va rebre subsidi com a tinent coronel i mig sou de sergent major. També consta que va estar a Nàpols. Ramon de Rialp, pels seus mèrits militars, obtingué de l'emperador el títol de Marquès, i formava part del Consell Hispànic, organisme que aglutinava els espanyols i italians residents a l'imperi austrohongarès. L'any 1741 Ramon de Rialp, des de Viena, testà a favor del seu fill Carles de Rialp i de Rosselló. Probablement morí pocs anys després, doncs hi ha constància que el 10 d'octubre del 1755 Anna Costa i de Rialp, d'Anglesola, filla o néta de Ramon, fundà un aniversari a l'església d'Anglesola en memòria de l'ànima de Ramon de Rialp .



■ Segimon Torres

Probablement nascut a Torà, al l'Alta Segarra, era coronel de fusellers de muntanya des del 1710. Comandava el seu propi regiment que va romandre lleial a la Generalitat i que pel setembre del 1713 s'incorporà a la fortalesa de Cardona, i després de participar en la defensa de la plaça a finals d'octubre del mateix any, s'afegí a les forces del Marquès del Poal. El seu regiment esdevingué una de les unitats de confiança del Marquès del Poal. Va participar, i molt decisivament, en la batalla de Talamanca, participant en el front de ponent i en l'intent d'assalt a la casa de Mussarra. En acabar la guerra, se'n perd el rastre de la seva activitat.

■ Josep (de) Regàs

Capità de cavalleria nascut a Manlleu, Josep de Regàs i Cella era fill del també militar Carles de Regàs i Cavalleria, capità de les Reials Guàrdies Catalanes i coronel de miquelets, que es retirà dels combats a l'ensemble que les unitats britàniques i fou indultat pels borbònics. Fills del mas Cavalleria de Manlleu, eren parents del general Josep Moragues i Mas.

Visqué la revolta dels vigatans en la figura del seu pare, i s'incorporà a l'exèrcit imperial, on fou ajudant del coronel austríac Baró von Wetzel. En retirar-se els imperials entrà a Barcelona i poc després s'afegí al Regiment de cavalleria Sant Jaume, del Marquès del Poal, on tingué el grau de capità. Caigué presoner el març del 1714 a Montesquiu, però un intercanvi posterior de presoners el deixà lliure. Assistí al Consell de guerra d'Olesa del maig del 1714, i poc després fou proposat per Pere Bricfeus per al càrrec de tinent coronel del seu regiment.

No s'exilià, i el 1718, juntament amb el seu pare, apareix en una concòrdia pel plet d'uns molins a la vila de Manlleu.

■ Adjutori Segarra

Integrat a l'exèrcit austriacista des del 1705, Adjutori Segarra no procedia de la carrera militar, sinó de les unitats formades per voluntaris, els miquelets de cavalleria. Va obtenir la patent de capità, i el 1711 va alçar una companyia de cavalleria de voluntaris, combatent a Prats del Rei i a Cardona. El 1713 es va integrar com a capità de cavalls en el Regiment Bricfeus, on romangué fins a la capitulació de Cardona. S'exilià a Viena el 1715, on va gaudir de subsidi de capità.



■ **Martirià Massegur**

El capità Martirià Massegur, del bisbat de Girona, anomenat “Marturià” fou coronel de l’Esquadra Nova de Vic. Esdevingué coronel de fusellers i la seva unitat va romandre lleial a la Generalitat i s’integrà en les forces de l’exterior. Participà amb Ermengol Amill en diversos combats al Maresme, com la defensa del pas de Montgat. S’afegí a les forces del Marquès del Poal i participà de forma decisiva a la batalla de Talamanca. No consta entre les baixes en combat ni entre els exiliats a Viena, per la qual cosa pot ser que romangués al país després de la capitulació de Cardona.

■ **Joan Jansà**

Va ser sergent major del Regiment de la Diputació el 1708, essent coronel Francesc Sans Miquel i de Montrodon i tinent coronel el gironí Nicolau Aixandrí o Alexandrí. Estigué a Castellciutat i a Cardona, i en aquesta darrera plaça féu de Major de la fortalesa. En formar-se el Regiment d’infanteria de Francesc Busquets i Mitjans, hi fou destinat com a tinent coronel, probablement amb la idea de compensar l’escassa experiència militar del coronel. Després de la capitulació de Cardona es va exiliar a Viena, on morí el setembre del 1741. A Àustria serví en l’exèrcit imperial com a tinent coronel, a les guerres d’Hongria, i va arribar al grau de coronel governador del Regiment d’infanteria de Vázquez. Fou enterrat en el desaparegut cementiri de Montserrat, de Viena.

■ **Antoni Mora i Xammar**

Va ser capità de cavalleria del Regiment de Sormani, servint des del primer moment la causa austriacista. Després fou sergent major del Regiment de Sant Jaume, amb el Marquès del Poal i participà no només en els combats, sinó també en tota mena de reunions d’oficials. Sembla que era home de confiança del Marquès del Poal. Exiliat a Viena, on arribà el 1716, hi cobrava el subsidi de sergent major i el situen en un lloc anomenat Sant Pelten.

■ **Joan Talladella**

Joan Baptista Talladella i Sardà nasqué a Castellterçol el 31 de maig del 1672, fill de Miquel Talladella i de Maria Sardà. El pare, que procedia d’una branca lateral del mas Talladella de Castellcir, i parent dels paraires de Castellterçol que emparentaren amb els Bricfeus, havia obtingut el títol de Ciutadà honorat de Barcelona, i consta com a resident a Castellterçol. La mare era descendent del mas Cerdà de la Garga, de la parròquia de Santa Coloma de Centelles, del mateix mas d’on procedia, més modernament, l’urbanista Ildefons Cerdà. El cognom apareix escrit de moltes



maneres: Talladella, que és la correcta, Tayadella, Teyadella, Tejadella, Taiadella, Teadella, etcètera.

La seva incorporació a l'exèrcit va ser tardana, en la campanya del 1713-1714 quan esdevingué capità del Regiment de Cavalleria de Bricfeus. Podria ser que fos un dels efectius que Pere Bricfeus anà a buscar al seu poble d'origen per tal de formar el seu regiment, i que el càrrec de capità de Joan Talladella provingués del seu parentiu amb Bricfeus. El 1716 consta com a exiliat a Viena, on cobra el subsidi diari de capità, gràcies al testimoni de dos altres militars, ja que havia perdut la patent.

■ **Antoni Puig i Sorribes**

Fill de Perafita, al Lluçanès, era fill de Jaume Puig i Beuló, cap de miquelets mort a la defensa de Barcelona, a la barricada del Pla de Palau, l'11 de setembre del 1714, i germà del coronel Francesc Puig i Sorribes, governador de Berga que morí assassinat el 1713 a la mateixa Berga.

Alçat en la revolta dels vigatans, fou capità en el Regiment d'infanteria Reials Guàrdies Catalanes entre 1705 i 1707. Després, i fins al final de la guerra actuà de coronel, amb la patent de capità, en una unitat de fusellers de muntanya. El 1713 s'incorporà al nou Regiment de Cavalleria de Sant Jaume. Abandonà Barcelona el 8 de febrer del 1714, per tal d'unir-se a les forces del Marquès del Poal, amb 200 combatents del seu regiment i un nombre indeterminat de fusellers, que molt possiblement estaven al seu càrrec. Participà en les accions bèl·liques i en les juntes d'oficials de l'exèrcit català de l'interior. Es desconeix on i quan va morir.

■ **Pau Perales**

El valencià Pau Perales fou capità del Regiment de Mitjans. Abans, però, havia lluitat com a tinent d'infanteria a la defensa de Dènia, amb els regiments d'Alcantarilla i d'Ahumada, i el 1711 va passar a defensar Cardona. El darrer any de guerra s'integrà al Regiment de Mitjans. Després de la capitulació de Cardona passà a Mallorca. Allí el Marquès de Rubí, virrei de les Balears, el nomenà capità agregat. El 1715 passà a Milà i el 1719 a Viena.

Com que havia perdut la patent de capità, el mateix Francesc Busquets i Mitjans li féu de testimoni, per la qual cosa cobrà el subsidi diari de capità.



■ **Diego Ynes de Aoyz**

Aragonès, serví la causa austriacista des del 1706. Comença com a alferes d'infanteria agregat al Regiment del Portús. Quan els imperials van embarcar a Barcelona, incorporant-se com a capità tinent en el Regiment de Cuirasses de Sant Miquel. Fou nomenat capità del Regiment Mitjans, segons uns autors, i del de Bricfeus, segons d'altres, però és gairebé segur que va estar present en el combat de Talamanca. Exiliat el 1715 a Viena, havia perdut la patent, i li fou reconegut el grau per testimonis que així ho van corroborar. Cobrà, per tant, el subsidi diari de capità.

■ **Lorenzo Ynes de Aoyz**

Aragonès, com el seu germà, tenen tots dos una història paral·lela, amb la diferència que abans d'arribar al Regiment del Portús portava 14 anys de servei com a soldat avantatjat. Amb els voluntaris, va fer de capità sense patent, i el 1710 obtingué el càrrec de Governador del Castell de Santa Helena, a l'Aragó, fins que a la darrera fase de la guerra s'incorporà com a capità en el Regiment Mitjans. El 1715 passà a Milà i el 1717, a Viena, on se li reconegué la capitania gràcies a testimonis, cobrant així el subsidi diari d'aquella graduació.

■ **Joan de Montserrat**

S'integrà a l'exèrcit en el Regiment de la Diputació, on va arribar al grau de tinent. Era a Cardona en el moment d'abandonar Catalunya els austríacs, i el 1713 fou nomenat capità del Regiment Mitjans. El 1715 va servir a Mallorca, el 1715 va passar a Nàpols i el 1716, a Viena, on consta entre els que cobren el subsidi diari de capità.

■ **Cosme de Montserrat**

No consta que fos germà de l'anterior, tot i que en alguns documents apareixen junts. Soldat del Regiment de la Diputació, alferes de Magraners (o Granaders) del mateix regiment, tinent el 1712 encara del mateix regiment, fou agregat com a capità en el Regiment Mitjans. Arribat el 1717 a Viena, se li reconegué la patent de capità, que segurament no tenia, per testimoni de Francesc Busquets i Mitjans, i cobrà el subsidi diari d'aquest grau.

■ **Josep Bonet**

Capità de caballs de Carles III, amb patent de 11 de març de 1711. Va lluitar a la columna Moragues. A l'arxiu parroquial de Sant Llorenç Savall, en l'assentament del 15 d'agost del 1714 consta l'enterrament de Josep Bonet, natural de Santa Linya (Noguera).



És possible que sigui el capità Bonet que és citat com un dels morts catalans en la batalla de Talamanca. Es tractaria, doncs, d'un mort en la persecució dels filipistes, quan passaven per la vila vallesana de Sant Llorenç Savall, de camí cap a Sabadell. El mateix dia hi ha també el sepeli de Josep Elue, natural d'Alforja, al Baix Camp, que potser era un dels seus soldats.

■ **Gervasi Maturell**

Tinent del Regiment de Sant Jaume, del Marquès del Poal, només se sap que era aragonès i que havia servit de tinent de cavalls sense patent en el grup de voluntaris de Nassarre. Fou fet presoner en la defensa de Barcelona, i al final de la guerra s'integrà en el Regiment del Marquès del Poal en escapar-se.

El 1715 ja era a Viena, amb el grau de tinent reconegut per testimonis, cobrant el subsidi diari que li pertocava com a tinent.

■ **Jaume Leonart**

D'Alella, al Maresme, era tinent nomenat pel Consell de Cent i integrat en el Regiment Bricfeus. El 1715 era a Milà, i el 1717 a Viena, on se li reconegué el grau de tinent.

■ **Fèlix Clavera**

Català, només se sap que fou tinent de la companyia d'Adjutori Segarra, amb patent del Consell de Cent.

El 1715 passà a Milà, i el 1717 a Viena, amb el grau, i el subsidi diari, de tinent reconegut.

■ **Josep Aleman**

Aragonès, era soldat el 1707 i poc després caporal del Regiment de Cavalleria de Còrdova. Va ser tinent del Regiment Bricfeus.

Va arribar el 1717 a Viena i li reconegueren el grau de tinent, tot i que alguns testimonis asseguraven que no va passar mai d'ajudant del regiment. Cobrà el subsidi diari de tinent.

■ **Antoni Mencior**

Fuseller des del 1705, fou alferes de fusellers del Regiment de Bac de Roda, després se n'anà amb els voluntaris i finalment com a tinent en el Regiment Mitjans. Es quedà a Catalunya fins el 1717, quan se n'anà a Viena. Sense patent, li fou reconegut el grau per testimonis i cobrava el subsidi diari del seu grau.



■ **Bernat Gondol**

Ingressà el 1711 en els fusellers, i en el Regiment d'Ermengol Amill assolí el grau de tinent. Es quedà a Catalunya fins el 1718, quan s'exilià a Viena, i li fou reconegut el grau de tinent, amb el subsidi diari corresponent.

■ **Joan Ribas**

Des del començament de la guerra serví en els fusellers; fou tinent dels regiments del coronel Ferrer i després d'Ermengol Amill. Sortí de Catalunya per tal de servir de mariner en un vaixell, el 1723 era a Portugal i el 1724 se n'anà a Viena, on cobra el subsidi diari com a tinent. Després encara se n'anà a Hongria.

■ **Vicent de la Calçada**

Valencià, va ser des del començament de la guerra, i va passar per totes les etapes: soldat, caporal d'esquadra, sergent, ajudant de recluta, al principi amb el Regiment d'Alcantarilla, fins que es va incorporar a la defensa de Barcelona, i es va integrar en un primer moment en el Regiment de la Concepció. Probablement passa a Cardona amb algunes de les companyies que el regiment va enviar a reforçar la plaça. El 1713 s'integrà com a tinent en el Regiment Mitjans, i lluità a la batalla de Tàlamanca.

S'exilià a Viena, on arribà el 1717, després de romandre un temps a Catalunya, i, tot i que no tenia patent, se li reconegué el subsidi diari de tinent.

■ **Josep Bachs**

Català, començà com a soldat el 1706, i anà ascendint: caporal d'esquadra, sergent i ajudant dragó del Regiment de la Diputació. El nomenaren alferes del Regiment Mitjans, amb el qual devia ser a Tàlamanca l'agost del 1714.

Des del 1715 era a Viena, amb el reconeixement del grau d'alferes i el seu subsidi diari.

■ **Joan Folch**

Català, va ser des del 1705 amb els fusellers. Va servir amb el Marquès del Poal d'alferes de dragons. S'exilià a Viena el 1717, havent sortit de Catalunya dos anys abans. Consta que era a Nàpols. Tenia reconegut el grau d'alferes i cobrant el subsidi diari d'aquest grau.



■ **Francesc Rovira de Casellas**

Havia estat soldat a les Reials Guàrdies Catalanes, i s'havia retirat del servei, quan es va integrar com a alferes, el 1713, en el Regiment Bricfeus.

El 1716 va arribar a Viena, tornà a Catalunya el 1719 (suspent-se-li el subsidi), i tornà a Viena el 1720. Recuperà el subsidi diari amb el grau d'alferes.

■ **Josep Thió**

Català, possiblement osonenc, va servir amb els voluntaris fins que es va integrar com a sergent de la companyia d'Adjutori Segarra en el Regiment Bricfeus. S'exilià a Viena el 1717, obtingué el subsidi diari de sergent, i després passà a Nàpols.

■ **Isidre Bonet**

Només se sap que era capità dels regiments comandats pel Marquès del Poal, i que intervingué a la batalla de Talamanca.

■ **Domingo Monistrol**

Fou tinent coronel del Regiment de Fusellers de Segimon Torras de Torà.



■ El Conde de Montemar

José Francisco Carrillo de Albornoz y Montiel, tercer comte i primer duc de Montemar, va néixer a Sevilla el 1671 en el sí d'una família de militars. El seu oncle Pedro Carrillo de Albornoz fou almirall de galeres del Virregnat de Perú, i el seu pare, Francisco Carrillo de Albornoz, segon Conde de Montemar, fou mestre de camp de l'exèrcit. El 10 de juny del 1695 José Carrillo de Albornoz, resident a Catalunya, ascendí a capità de cavalleria per mèrits de guerra contra els francesos. El 9 de juny del 1700 es casà amb Isabel Francesca d'Antich, filla d'un ciutadà honrat de Barcelona, que era senyor de Montgai i Llorens, amb qui tingué un fill i dues filles. En esclatar la Guerra de Successió fou enviat a l'exèrcit de Galícia. Durant l'atac a Vigo per part de l'esquadra angloholandesa el 1702, destacà en la defensa de la ciutat. Fou enviat a l'exèrcit d'Andalusia, on serví a les Guàrdies de Corps fins l'agost del 1706, quan ascendí a coronel de cavalleria. Al setembre del 1707 obtingué la graduació de brigadier de l'exèrcit. Participà en la batalla d'Almansa, i al cap de poc, als 36 anys i per defunció del seu pare, esdevingué tercer comte de Montemar.

El 9 de gener del 1708 aconseguí el comandament del Regiment d'Astúries. Participà en diverses maniobres militars a l'Aragó, on després d'haver comandat 22 esquadrons de cavalleria i 6 de dragons amb èxit abans de la batalla de Saragossa, fou promocionat al càrrec de mariscal de camp el 22 de novembre del 1710. L'abril del 1711 fou nomenat corregidor i governador militar de Saragossa, encara que poc després, el 1712, fou traslladat a l'exèrcit de Catalunya, sota les ordres del Duc de Pòpuli. Montemar, que coneixia bé Catalunya, envià una carta al rei Felip V demanant-li prudència amb els catalans. En ella, hi deia que “los catalanes mantienen con constancia el afecto que reciben” i que són “idólatras de sus privilegios, con unos visos de República en su medía libertad, que si no la han logrado entera no se dude que lo han pretendido”. Montemar propugnava una pràxis de clemència, castigant únicament els caps de la revolta contra els borbònics.

El gener del 1714 Montemar fou enviat a lluitar a la catalunya interior. Juntament amb altres caps militars borbònics, se li encarregà garantir la seguretat del cordó de setge. En diverses ocasions, les tropes de Montemar s'enfrontaren a les forces



del Marquès del Poal, essent la batalla de Talamanca, un dels principals enfrontaments bèl·lics entre ambdós exèrcits.

Caiguda Barcelona l'11 de setembre, Montemar es presentà a Cardona el dia 16 de setembre i pactà amb el governador militar del castell, Manuel Desvalls i de Vergós, la capitulació de la plaça i la de les guarnicions de Sant Martí de Sarroca, Castellbell i de la baronia de Bagà.

Acabada la Guerra de Successió, Montemar fou nomenat governador militar de Barcelona el setembre del 1715. L'any 1717 participà en l'expedició del Marquès de Lede per a la conquesta de les illes de Sardenya i Sicília, en poder dels imperials. El Conde de Montemar retornà a Barcelona pel març del 1720. Fou nomenat Inspector General de Cavalleria i, durant el mes d'agost, fou investit Corregidor de Barcelona. Aleshores era Tinent General de l'exèrcit. El febrer del 1722 esdevingué Capità General de Catalunya, càrrec que ocupà fins a l'any 1725, quan fou substituït pel Marquès de Risbourg.

L'any 1726 deixà Catalunya i passà a ser Capità General de la Costa de Granada. El 4 d'abril del 1731 fou nomenat Capità General dels Reials Exèrcits. Dirigí l'exèrcit expedicionari que realitzà l'ocupació de Parma l'any 1731, a favor de l'infant Carles (futur Carles III), i un any després, dirigí la reconquesta d'Oran (Algèria) per al regne d'Espanya, prenent la plaça als turcs.

El 25 de maig del 1734 vencé als exèrcits austríacs a la batalla de Bitonto (Itàlia), on dirigia 12 batallons d'infanteria, amb unitats de miquelets, i 24 esquadrons de cavalleria, en el marc de la Guerra del Primer Pacte de Família, en què els espanyols pretenien recuperar els estats italians que havien perdut amb el Tractat d'Utrecht. Com a resultat dels seus èxits militars fou nomenat Duc de Montemar i Grande de España de primera classe el 20 d'abril del 1735. Havia rebut també l'ordre del Toison d'Or, i havia estat nomenat Comanador de Moratalla, a més de la concessió d'altres senyorius i privilegis. Fou Ministre de la Guerra del Regne d'Espanya entre 1737 i 1741. Morí a Madrid l'any 1747 a l'edat de 76 anys.

El brigadier José Vallejo

José Vallejo nasqué al Perú a la segona meitat del segle XVII. Era fill de Pedro Vallejo, cavaller de la Orden de Alcántara, comendador de Piura i corregidor de Huamanga i de Cuzco, i



de Manuela Iturrizarra y Mansilla, filla de Bernardo Iturrizarra y Mansilla, que havia estat catedràtic de la Universitat d'Alcalá de Henares, i fou oïdor i degà a Lima, fent-se càrrec d'una part important del govern del Virregnat del Perú.

Féu carrera militar a Espanya. Arribà com a coronel d'un regiment de dragons des de Sicília i es posà a les ordres del Duc de Vendôme, generalíssim dels exèrcits borbònics durant la Guerra de Successió.

En retirar-se de Saragossa en direcció a Madrid el 20 d'agost del 1710, després d'haver estat vençut pels austriacistes, Felip V confià en Vallejo i va posar a la seva disposició 800 cavalls, destacats de diferents regiments, perquè pogués hostilitzar els austriacistes. Vallejo posà en execució aquest control del territori des de les rodalies de Sigüenza.

El desembre del 1710, després de diverses derrotes, l'exèrcit borbònic, amb la important participació de Vallejo i el seu regiment, aconseguí les victòries decisives de Brihuega (9 de desembre) i Villaviciosa (10 de desembre). A causa de l'important protagonisme de Vallejo a la batalla de Brihuega, fou instituït amb el títol de Comte de Brihuega per Felip V i destinat a l'exèrcit d'Extremadura, des d'on fou dut a Catalunya per a la gran ofensiva final contra Barcelona. El dia 6 de gener del 1711 la Gaceta de Madrid publicava que Su Majestad ha conferido el empleo de Brigadier de sus Reales Ejércitos al Coronel Don Joseph Vallejo, en atención a sus señalados méritos y servicios.

Durant els anys 1713 i 1714, José Vallejo, que aleshores ja era brigadier de l'exèrcit borbònic, col·laborà amb el Conde de Montemar en el campo volante de Cataluña, en la persecució de les tropes del Marquès del Poal i en la repressió de la revolta antiborbònica, iniciada a principis del 1714. A finals de gener del 1714, Vallejo i el seu regiment recorregueren el Solsonès i l'Urgell, reprimint amb força la població. L'11 de febrer del 1714 Vallejo es presentà a la Seu d'Urgell amb 400 cavalls i 600 infants, foragitant les tropes del general Moragues, que s'hi havien fet fortes. L'acció permeté socórrer la plaça de Castellciutat, que Moragues havia intentat recuperar amb les seves tropes. Les seves forces van participar, també, a la batalla de Talamanca.

Vallejo fou cavaller de l'Ordre de Santiago, Comanador de Bademar, gentil home de la Cort, capità general interí d'Aragó



entre desembre del 1738 i setembre del 1739, i virrei de les Balears, on morí el 1759.

■ El brigadier Diego González

El brigadier Diego González rebé el càrrec de coronel del Regiment de Dragones d'Osuna l'1 d'abril del 1707. Aquest regiment, format a Andalusia i pagat per D. Francisco de Paula Téllez-Girón y Benavides, Duc d'Osuna, es convertí en Regiment de Cavalleria de Numància el 10 de febrer del 1718, acabada ja la Guerra de Successió.

Durant els anys 1713 i 1714 el brigadier Diego González, col·laborant amb el Conde de Montemar i José Vallejo, entre d'altres, es dedicà a perseguir les tropes catalanes del Marquès del Poal, de la mateixa manera que dirigí diferents accions de repressió a l'interior de Catalunya per sufocar la revolta antiborbònica.

El 16 de juliol del 1713 González, amb tres companyies de granaders, 300 soldats de cavalleria i més de 1.000 soldats d'infanteria, vencé les tropes austriacistes del general Rafel Nebot, formades per 500 genets i 750 fusellers i soldats d'infanteria, a la batalla de Torredembarra. El general Marquès de Lede havia ordenat a González que “con su Regimiento de Ossuna, y tres Compañías de Granaderos, fuesse a desalojarlos” . Sembla ser que l'acció del Regiment d'Osuna i les tres companyies de granaders provocaren a les tropes catalanes del general Nebot una nombrosa quantitat de morts, pels volts de 150, i uns 200 presoners.

El gener del 1714, Diego Gonzalez, al front de dos mil sis-cents homes, entre infants i dragons, i després d'arrasar Sant Quintí de Mediona i la Pobla de Claramunt, perseguí els sometents que els havien fet front en aquelles poblacions i a Igualada. Va cremar algunes propietats de la zona. A continuació, es dirigí cap al Llobregat. Es presentà davant el vell castell de Castellví de Rosanes, on s'havien refugiat civils revoltats. Superiors en nombre i menyspreant qualsevol precaució, els filipistes els van atacar. Foren rebutjats en dues ocasions, sofriren 360 baixes i els rebels van poder escapar.

Pel març del 1714, González va encaçar una columna que havia sortit de Barcelona amb l'objectiu d'animar la revolta antiborbònica. Com informa la “Gaceta de Madrid”, d'aquest cos



de combatents catalans, en féu passar a ganivet la major part, i havent-ne arrestat el comandant, el féu penjar . Dues setmanes després, el seu destacament de soldats, ubicat a Granollers, fou increment amb 300 efectius. Durant el mes de juny el brigadier Diego González ordenà incendiar la vila de Monistrol de Montserrat “por aver dado socorro a los Sediciosos”. El seu destacament perseguí els voluntaris catalans fins a les muntanyes del Berguedà.

Ell mateix, amb el seu regiment, va estar present a la batalla de Talamanca.





ALBERTÍ, Santiago (2006). L'onze de Setembre. Barcelona: Albertí Editors.

ALCOBERRO, Agustí (2005). "El vessant internacional de la Guerra de Successió en la historiografia catalana del segle XX: el malentès aliadòfil", *Revista de Catalunya*, 211, 3-7.

BACH I RIU, Antoni (1983). "Crònica de la Guerra de Successió a les terres de Lleida, escrita per un pagès del palau d'Anglesola", *Ilerda*, 44, 171-187.

BENET I CLARÀ, Albert (1991). "Talamanca" a *Catalunya Romànica*. Vol. XI. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, pàg. 502-505.

BEVAN, Bruce W. (1998). *Geophysical Exploration for Archaeology: An introduction to Geophysical Exploration*. Lincoln, Nebraska: Center M. A. / US Department of Interior / National Park Service / Midwest Archaeological Center. (Special Report #1).

BERENGUER, Jacint (2002). *Un estudi sobre l'austriacista Francesc Busquets i Mitjans. Valldoreix 1672 - Viena 1734*. Barcelona: Edició de l'autor.

BERWICK, Duque de (2007). *Memorias*. Edició de Pere Molas Ribalt. Alacant: Universidad de Alicante.

BRUGUERA, Mateo (1871). *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714 (vol. II)*. Barcelona: Establ. Tip. Ed. De Luis Fiol y Gros.

CARRERAS I CANDI, Francesc (ed.) (1918). *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Catalanes.

CASTELLVÍ, Francesc de (1998). *Narraciones Históricas*. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada. 4 vol.

CATÀ I TUR, Josep; MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni (2005). *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*. Barcelona: Genérico.

CATÀ I TUR, Josep; MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni (2006). "Antoni Desvalls i de Vergós" a *ALCOBERRO, Agustí (dir.). Catalunya durant la Guerra de Successió. vol. II*. Barcelona: Ara Llibres.



CERRO, Rafael (1998). “José Carrillo de Albornoz y Montiel, conde de Montemar: un militar andaluz entre Cataluña e Italia (1694-1725)”. Pedralbes, 18, vol. II, pàg. 351-358.

ESPINAGOSA, Jaume [et al.] (1988). Anglesola: segles XVI al XX, segons el manuscrit de Josep Mestres. Lleida: Diputació de Lleida.

ESPINO, Antonio (2006). “La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió”. Manuscrits, 24, pàg. 125-150.

FERRER, Joan Francesc (1714). Exercicio practico y especulativo del fusilero y granadero. Mallorca: Convent de Sant Domènec.

FERRER I ALÓS, Llorenç (1998). La Vinya al Bages: mil anys d'elaboració de vi. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

FERRER I MURILLO, Marc (2002). «El cas dels germans Bru: dos ciutadans honrats de Barcelona, segrestats a Terrassa per un escamot austriacista l'agost del 1713». Terme [Terrassa: Centre d'Estudis Històrics / Arxiu Històric Comarcal], 17, pàg. 117-137.

FLUVIÀ, Armand de (1998). «Títulos concedidos a catalanes por el rey Carlos III el Archiduque». Hidalguía. Madrid: núm. 271, pàg. 794.

FREIND, John (1707). An Account of the Earl of Peterborow's Conduct in Spain, chiefly since the Raising the Siege of Barcelona, 1706; To which is added the campaign of Valencia. Regne Unit: Jonah Bowyer Publisher.

GAFFNEY, Christopher E; GATER, John (2003). Revealing the Buried Past. Geophysics for Archaeologists. Gloucestershire: Tempus / The Mill / Brimscombe Port Stroud.

GOODMAN, D. (2004). GPR-Slice. Ground-Penetrating Radar Imaging Software. User's Manual. Califòrnia: Geophysical Archaeometry Laboratory.

GRANDMAISON, M. de (1756). La petite guerre ou traité du service des troupes légères en campagne. [S. l., s. n.]

HERNÁNDEZ, Bernat (1996). “Deute públic i elit política a Terrassa durant la segona meitat del segle XVII”, Terme, 11, pàg. 37-45.

HERNÁNDEZ, Francesc Xavier; RIART, Francesc (2007). Els exèrcits de Catalunya, 1713-1714. Barcelona: Dalmau Editor.



HERNÁNDEZ, Francesc Xavier (2008). La batalla de Cardedeu 1808. 200 anys de la Guerra del Francès. Cardedeu: Ajuntament de Cardedeu.

IGLÉSIES, Josep (1961). El guerriller Carrasclet. Barcelona: Rafael Dalmau.

IGLÉSIES, Josep (ed.) (1970). El cens del comte de Floridablanca, 1787 (Part de Catalunya). Vol. II. Barcelona: Patronat Fundació Salvador Vives i Casajuana.

KEMP, Anthony (1980). Weapons and Equipment of the Marlborough Wars. Regne Unit: Blandford Press.

MAHON, Lord (1832). History of the War of Succession in Spain. Regne Unit: John Murray.

MANRIQUE, Raquel (1994). El castell i el poble de Talamanca. Manresa: Centre d'Estudis del Bages.

PASSOLA I TEJEDOR, Antoni (2001). Oligarquía, municipio y corona en la Lleida de los Austrias. Lleida: Universitat de Lleida. Facultat de Geografia i Història. Tesi doctoral.

PUJAL I CARRERA, Lluís (1988). Antoni Desvalls i de Vergós. Marquès del Poal. Barcelona: El Llamp.

RUBIO, Xavier (2008). Almenar 1710, una victòria anglesa a Catalunya. Calafell: Llibres de Matrícula.

RUBIO, Xavier (2008). "An archaeological study of Talamanca battlefield". Journal of Conflict Archaeology, 4, pàg. 23-38.

SANPERE I MIQUEL, Salvador (1905). Fin de la nación catalana. Barcelona: Tipografia L'Avenç.

SANTACANA MESTRE, Joan (2009). Escenari de la batalla de Talamanca. Intervenció Arqueològica preventiva. 437 K121 N796. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.

SERRA, Francesc; ERILL, Gustau (2009). La darrera victòria de l'exèrcit català: la batalla de Talamanca (1714). Manresa: Farell Editors.

SCHMIDT, Armin (1998). Geophysical Data in Archaeology: A Guide to Good Practice. Oxford: Archaeology Data Service / Oxbow Books.



SCOTT, Douglas D. [et al.] (1989). Archaeological Perspectives on the Battle of Little Bighorn. Estats Units: University of Oklahoma Press.

SOLDEVILA, Ferran (1995). “Anglaterra i Catalunya. Les relacions anglo-catalanes durant la Guerra de Sucessió”. Manuscrits, 13, pàg.13-27.

STIFFONI, Giovanni (1991). “Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austríacos después de la Guerra de Sucesión”. Estudis. Revista d’Història Moderna, 17, pàg. 7-56.

TORRAS, Josep Maria (2005). Felip V contra Catalunya. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

TRICAUD, Anthelme (1715). Histoire de la dernière révolte des Catalans et du siège de Barcelone. Lió: Thomas Amaulry.

Fonts documentals

Arxiu de la Corona d’Aragó

– Generalitat – esborrany de deliberacions - N- 386/387.

Dietari i deliberacions en lo tocant als fets de guerra. G- 121/5

Dietari de la Junta de Guerra, G-123

Deliberacions i comtes de la Junta de Guerra G-126/A

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Consellers 1 C III – 6.

Lletres originals 1B – X127 – Consell de Cent – doc. 337

Salvador Pi – manuals – 904/1-2-3

Gazeta de Barcelona. Rafel Figueró impressor, Barcelona 1713-1714.

Biblioteca de Catalunya.

Bonsoms, núm. 3049

Gaceta de Madrid. Madrid, 1713-1714.





